

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

SEYYİD ALİ FİNDİKİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Veli YAKIŞAN

Danışman

Doç. Dr. İbrahim BAZ

ŞIRNAK, 2019

T.C.

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TASAVVUF BİLİMDALI

SEYYİD ALİ FİNDİKÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Veli YAKIŞAN

Danışman

Doç. Dr. İbrahim BAZ

ŞIRNAK, 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin bir kısmının veya tamamının, bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Tezi Hazırlayan

Veli YAKIŞAN

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI

“SEYYİD ALİ FİNDİKİ’NİN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ ” adlı Yüksek Lisans / Doktora tezi, Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.



Tezi Hazırlayan

Danışman

Veli YAKIŞAN

Doç. Dr. İbrahim BAZ

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı:

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait UZUNDAĞ

17 /09 / 2019

JÜRİ

Danışman: Doç. Dr.İbrahim BAZ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi M.Saki ÇAKIR

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR

İMZA

.....
.....
.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Dr.Öğr.Üyesi Ahmet Gül

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Seyyid Ali Fındıkî (1892-1968) son yüzyılda Cizre’de yetişmiş en önemli şahsiyetlerdendir. Güçlükonak’ın Fındık nahiyesinde doğan Seyyid Ali Fındıkî (Erzen) bölgede doğduğu yere nisbetle Seyyid Aliyê Fındıkî olarak tanınır.

İlk eğitimini babası Süleyman Efendi’den aldıktan sonra bölgenin birçok âliminden dersler almıştır. Özellikle Silvan’da Behlül Bey Medresesi’nde uzun yıllar kalarak bölgenin meşhur âlimlerinden tahsil görmüştür. İlim peşinde gitme yolundaki gayreti onu şehir şehir dolaştırmıştır. Çeşitli âlimlerden ilmî icazetler alarak doğduğu yer olan Fındık’a geri dönmüştür. Bölgenin çeşitli köylerinde yaşayan âlimlerinden ilim öğrenmeye devam etmiştir. Babasının amcası Şeyh Hasan Efendi’den ilmî icazet almıştır. Şeyh Muhammed Nuri Dırşevî’nin (1868-1924) oğlu Şeyh Abdullah’ın isteği üzerine Cizre’ye bağlı Senati köyüne gitmiştir. Fındıkî, Şeyh Seydâ’nın daveti üzerine Serdahl (Bağlabası) köyüne gidip fikhi mülahazalarına davem ederek Şeyh Seydâ’ya intisap etmiştir.

Şeyh Seydâ ile tanışmasından sonra onun müridi olmuş ve şeyhinin verdiği bütün görevleri eksiksiz yerine getirmeye çalışmıştır. Vefatına kadar ona sadık kalıp onun düsturuyla hayatını sürdürmüştür.

Fındıkî, çeşitli İslâm ilimlerini kendisinde cem etmiş bir şahsiyettir. Özellikle fıkıh alanında yazdığı bazı risaleleri, konuya vukûfiyeti açısından, çağdaş ve klasik eserlere hâkim olduğunu kanıtlamaktadır. Bu nedenle fetva verme konusunda meşhur olmuş bilirkşi konumundaydı.

Fındıkî’yi anlamak, Nakşbendiliğin bir dönem önemli merkezlerinden biri olan Cizre’yi ve onunla birlikte Serdahl Tekkesi ile Basret Dergâhı’nı anlamının önemli basamaklarından biridir. Tezimizin konusu olan Seyyid Ali Fındıkî’nin hayatı ve tasavvufî görüşleri, bölgenin içinden geçtiği siyasi, sosyal ve dini hayat hakkında güvenilir ve doğru bilgi elde etmemiz konusunda bize yardımcı olacaktır.

Fındıkî’nin nezdinde medrese-tekke birlikteliği düşüncesinin önemli örneklerinden birini görmekteyiz. Fındıkî’nin ilmî hayatı, aynı zamanda bölgenin ilmî hareketliliğini yansıtmaları açısından fikirler vermektedir. Seyyid Ali Fındıkî,

değişik müderrislerden aldığı ilmî birikimin istikamet üzere yönetilmesi ve bu ilimlerin en faydalı şekilde diğer insanlarla paylaşılmasının örneklerinden birisidir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Seyyid Ali Fındıkî'nin hayatı ve eserleri üzerine yoğunlaşırken özellikle ilmî birikiminin genişliği konusunda taviz verilmemeye özen gösterildi. Bu bölüm ikinci bölümün anlaşılması konusunda bize kaynaklık teşkil etmektedir. Mümkün merteye çeşitli kaynaklardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Fındıkî'nin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olamayışımız; kendisi hakkında yazılmış ayrıntılı bir eserin kaleme alınmamasından kaynaklıdır. Özellikle Cizre bölgesinde, Seyyid Ali Fındıkî'nin yaşadığı dönemde âlimlerin pek çoğu Şeyh Seydâ ile anıldıkları için arka planda kalmıştır. Onun hayatı hakkında elde edilen bilgilerin neredeyse tümü yeğeni Molla Said Erzen'nin verdiği bilgilerle sınırlı kalmaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Fındıkî'nin tasavvufî düşünceleri üzerinde durulmuştur. Bunun için özellikle *Dîvan*'ından istifade edilmiştir. *Dîvan*'da yer alan beyitlerin öncelikle çevirisi yapılmıştır. Çeviri yapılırken özellikle Fındıkî'nin değinmek istediği tasavvufî manaya sadık kalınmaya çalışılmıştır. Fındıkî *Dîvan*'ını Kürtçe kaleme almıştır. Bundan dolayı, Kürtçe'yi bilen ve Kürtçe terimlere hâkim kişilerle iletişime geçilmiş ve onlardan istifade edilmiştir. *Dîvan*'da genel anlamda sade bir dil kullanılmasına rağmen bazı beyitleri anlamada ayrı bir çaba sarf edilmiştir. Fındıkî'nin *Dîvan*'ında, kullandığı bazı Farsça ve Arapça kelimelerin özel anlamalarından dolayı gerekli kaynak taraması ile birlikte, bölgedeki tasavvuf ehli hocaların görüşlerinden istifade edildi. Fındıkî'nin tasavvufî görüşleri aktarılırken öncelikle ele alınan tasavvufî kavram hakkında bilgi verilip bu konu ile ilgili olan beytin latinize edilmiş metni verildikten sonra çevirisi yapılmıştır.

Bu ve benzeri çalışmalar, genelde Cizre tarihi özelde ise Serdahl ve Basret Dergâh'ı üzerine yapılacak çalışmalar için faydalı bir kaynak teşkil edecektir. Tezimi yazmamda, öncelikle konu seçiminde ve tezimin ana iskeletinin oluşmasında benden yardımlarını esirgemeyen danışman hocam İbrahim BAZ'a özellikle müteşekkirim. Fındıkî'nin hayatı hakkında arşivinde bulunan dökümanları esirgemeyen Cizre eski müftüsü Molla Said ERZEN'e, Fındıkî'nin *Dîvan*'ının çevirisinde yardımını esirgemeyen Molla Abdurrahim TOPTİK'e ve Abdurrahman ADAK'a, Fındıkî'nin mektuplarının ve risalelerinin çevirisinde bana zamanını ayıran Molla Abdullah KAYA'ya şükranlarımı sunarım.

TEZİN BAŞLIĞI: SEYYİD ALİ FİNDİKÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE
TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Tez Yazarının Adı Soyadı: Veli YAKIŞAN

Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ana Bilim Dalı, Yüksek

Lisans Eylül/ 2019

Danışmanın Adı Soyadı: Doç. Dr. İbrahim BAZ

Şırnak 2019

ÖZET

Seyyid Ali Fındıkî, (1892/1968) Cizre'de yetişmiş önemli şair ve mutasavvif şahsiyetlerdendir. İlk eğitimini babasından almış olup tahsil için bölgenin birçok ilim yerleşkesini dolaştıktan sonra, ilmî icazetini alarak doğduğu yer olan Fındık'a geri dönmüştür. Daha sonra tanıştığı Şeyh Muhammed Seydâ'ya (1890/1968) mürid olmuş onun ilim sohbetlerine zikir halkalarına katılıp ondan tasavvufî icazet almıştır.

Tezimizin birinci bölümünde, Seyyid Ali Fındıkî'nin hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Bununla bağlantılı olarak ailesi, ilmî serüveni, tasavvufî hayatı, şeyhi ve tasavvufî hayata girişi ile ilmî şahsiyeti üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra kaleme aldığı risaleleri ve bu risalelerden günümüze gelmiş olanlar hakkında kısa bilgiler verilmiş olup özellikle tezimizin ana muhtevasını şekillendiren “*Dîvan*” hakkında inceleme yapılmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünde, Seyyid Ali Fındıkî'nin tasavvufî görüşleri üzerinde duruldu. Fındıkî'nin tasavvufa dair görüşleri yer yer klasik tasavvuf anlayışı çerçevesinde ele alındıysa da eleştirel yönü üzerinde de durulmuştur. Fındıkî, tasavvufî hayatı övmekle beraber tasavvuf ehlinin bazı hatalarını eleştirmekten geri durmamıştır. Fındıkî'nin en çok değindiği noktalardan biri de ilim ve amel birlikteliğidir. Yaşadığı dönem itibariyle gerçek dostluğun neredeyse hiç kalmamasından dem vurmıştır. Fındıkî sadece sıradan bir âlim değil, dini ve sosyal hayatta meydana gelen yozlaşmaya çareler üreten, yeri geldiğinde taşın altına elini koyan, karakteri güçlü bir şahsiyettir.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Ali Fındıkî, *Dîvan*, Nakşbendîlik, Allah (cc), Mürşid, Tevbe, Ölüm.

**THESIS TITLE: SEYYİD ALİ FİNDİKÎ 'S LIFE AND MYSTİC
VIEWS**

Thesis Author's Name& Surname: Veli YAKIŞAN

**Şırnak University Institute of Social Sciences Basic Islamic Sciences
master's thesis, March/2019**

Supervisor: Associate Professor İbrahim BAZ

Şırnak 2019

ABSTRACT

Seyyid Ali Fındiki is one of the important poets and sufi figures who grew up in Cizre between 1892 and 1968. After receiving his first education from his father and after traveling around the region's many scientific campuses, he returned to Fındık, where he was born, by accepting for his scholarly knowledge. He met the Sheikh Muhammad Seyda (1890-1968) whom he had met after accepting satire in his science conversations.

In the first part of our thesis, his life and his works were emphasized. In addition, his family, scholarly and sufi life, his sheikh and his intruductions to the sufi life have been emphasized. Besides, brief information has been given on the leaflets that have survived until today, and the "*Divan*", which shapes the main content of our thesis, has been examined.

In the second part of our thesis, Fındiki's views on Sufism are discussed within the framework of classical Sufism, he also emphasizes his critical aspect. Although he praised the mystical life, he did not refrain from expressing the mistakes made by Sufi intellectuals. He advised those who was fooled by the world life the golden mean, by recalling the hereafter. One of the points pointed out by Fındiki is the togetherness of science and catharsis. As of the time he lived, he talked pretentiously about the fact that real friendship was almost never left. Fndiki is not just an ordinary scholar, but a powerful figure who produces remedies for corruption in religious and social life, shoulders responsibility when it is necessary.

Keywords: Seyid Ali Fındikî, *Divan*, Naksbendilik, Allah (cc), Murshid, Repentance, Doom

İÇİNDEKİLER

| | |
|---|------|
| BİLİMSEL ESTETİĞE UYGUNLUK..... | i |
| TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI..... | ii |
| KABUL VE ONAY SAYFASI..... | iii |
| ÖNSÖZ | v |
| ÖZET | vii |
| ABSTRACT..... | viii |
| İÇİNDEKİLER | viii |
| KISALTMALAR | xii |
| GİRİŞ | 1 |
| 1. Seyyid Ali Fındıkî'nin Yaşadığı Dönemde Siyasi, Sosyal ve Tasavvufi Durum..... | 1 |
| 2. Fındıkî'nin Yetiştığı İlmî Ortam Olarak Cizre..... | 4 |
| BİRİNCİ BÖLÜM | 9 |
| SEYYİD ALİ FINDIKÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ | 9 |
| 1.1. HAYATI | 9 |
| 1.1.1. Doğumu, İsmi ve Unvanı | 9 |
| 1.1.2. Evliliği ve Çocukları | 9 |
| 1.1.3. Ailesi | 10 |
| 1.1.4. Çocukluğu ve Tahsil Hayatı | 14 |
| 1.1.5. Hocaları | 15 |
| 1.1.6. Kişiliği ve Ahlakı | 18 |
| 1.1.7. Vefatı..... | 20 |
| 1.2. TASAVVUFİ HAYATI..... | 20 |
| 1.2.1. Tasavvufî hayata girişi | 20 |
| 1.2.2. Şeyhi Şeyh Muhammed Said Seydâ..... | 22 |
| 1.2.3. Mensub olduğu Tarikat ve Silsilesi | 26 |
| 1.2.4. İlmî ve Tasavvufî Şahsiyeti..... | 26 |
| 1.3. ESERLERİ | 29 |
| 1.3.1. <i>Dîvan</i> 'ı..... | 29 |
| 1.3.2. Mektupları | 30 |
| 1.3.3. Diğer eserleri..... | 30 |

| | |
|---|-----|
| 1.3.3.1. Zülfikar-ı Ali fi rakabeti münkiri'l-istimdâd mine'n-nebî evi'l-velî | 31 |
| 1.3.3.2. el-İnsaf cevazu'z- zekât ile'l Eşrâf | 32 |
| 1.3.3.3. Risâletul-İema' fi iâdetil Cuma | 33 |
| 1.3.3.4. Havâşî alâ tefsiri'l-Kadî Beyzavî | 34 |
| 1.3.3.5. Havâşî alâ Divânî Cezerî | 35 |
| 1.3.3.6. Defü'ş-şübühat fi nazmi't-terehât..... | 35 |
| 1.3.3.7. Risaletun fi necati ebeveyni'n | 35 |
| İKİNCİ BÖLÜM..... | 35 |
| TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ..... | 35 |
| 2.1. SEYYİD ALİ FINDIKÎ'YE GÖRE BAZI TASAVVUFİ KAVRAMLAR | 35 |
| 2.1.1. Tevekkül..... | 35 |
| 2.1.2. Tevbe..... | 42 |
| 2.1.3. Zühd | 49 |
| 2.1.4. Takva..... | 55 |
| 2.1.5. İhlâs | 58 |
| 2.1.6. İlim-Amel Birlikteliği | 61 |
| 2.1.7. Sabır | 64 |
| 2.1.8. Gaflet..... | 67 |
| 2.1.9. Tevazu | 71 |
| 2.1.10. Dostluk | 75 |
| 2.1.11. Aşk, Ayrılık ve Gurbet | 84 |
| 2.1.12. Dünya Hayatı, Mal ve Mülk Sevgisi | 87 |
| 2.1.13. Ölüm..... | 95 |
| 2.1.14. Kabir Hayatı | 98 |
| 2.1.15. Ahiret Hayatı | 101 |
| 2.2. SEYYİD ALİ FINDIKÎ'YE GÖRE SEYR U SÜLÛK KAVRAMLARI | 104 |
| 2.2.1. Mürid:..... | 104 |
| 2.2.2. Mürşid | 106 |
| 2.2.3. Mürşid ve Mürid İlişkisi..... | 110 |
| 2.2.4. Sufî Eleştirisi | 116 |
| 2.2.5. Zikir..... | 120 |

| | |
|------------------|-----|
| 2.2.6. Nefs..... | 124 |
| 2.2.7. Kalp..... | 126 |
| SONUÇ..... | 130 |
| KAYNAKÇA..... | 134 |
| EKLER..... | 138 |



KISALTMALAR

| | |
|--------|-----------------------------|
| a.s. | : Aleyhisselam |
| b. | : Bin, İbn |
| bkz. | : Bakınız |
| c. | : Cilt |
| c.c. | : Celle Celâluhu |
| çev. | : Çeviren |
| d. | : Doğum |
| Hz. | : Hazreti |
| Haz. | : Hazırlayan |
| h. | : Hicri |
| ks. | : Kadesellahu sırrehu |
| m. | : Miladi |
| mö. | : Milattan önce |
| ms. | : Milattan sonra |
| nu. | : Numara |
| ö. | : Ölüm |
| r.a. | : Radiyallahu anh |
| s. | : Sayfa |
| s.a.v. | : Salallahu Aleyhi Vesellem |
| ter. | : Tercüme |
| ts. | : Tarihsiz |

vs. : Vesaire

yay. : Yayınları

yy. : Yüzyıl



GİRİŞ

1. Seyyid Ali Fındıkî'nin Yaşadığı Dönemde Siyasi, Sosyal ve Tasavvufî Durum

Seyyid Ali Fındıkî 19. yy'nin son çeyreği ile 20. yy'nin üçüncü çeyreği arasında yaşamıştır. Yaşadığı dönem Osmanlı Devleti'nin çöküşü, kurtuluş savaşı, cumhuriyetin ilk yılları ile çok partili hayata geçiş dönemlerine denk gelmektedir. Osmanlı Devleti padişahlarından II. Abdulhamit, V.Mehmet (Mehmet Reşat), VI. Mehmet ve Vahdettin dönemlerini görmüştür. Cumhuriyet Dönemi'nde ise cumhurbaşkanlarından M.Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar, Cemal Gürsel ve Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanlığına şahit olmuştur.

Yaşadığı dönemdeki siyasi hayatın en önemli olayların bazıları I ve II. Meşrutiyet'in ilanı, Cumhuriyetin ilanı, Halifeliğin kaldırılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, Demokrat Parti'nin kurulmasıdır.

Siyasi hayatın sürekli değişmelere uğraması sosyal, ekonomik ve dini hayatı büsbütün değiştirmekteydi. Siyasi hayattaki değişmelerin köklü olması toplumun bilinç ve psikolojik düzeyini derinden dönüştürmüştür. Siyasi hayattaki değişim ve çalkantılar, imparatorluğun her yerini etkileyip toplumun bütün dinamiklerini sarsmaktaydı.

Fındıkî'nin yaşadığı dönemdeki sosyal hayatın en önemli olayların bazıları II. Meşrutiyet dönemindeki düşünce akımları (Osmancılık, İslamcılık...), I.Dünya savaşı, Kurtuluş Savaşı, inkılâplar dönemi, II. Dünya savaşıdır.

Tezimiz için önemli olan olaylar dini hayattaki değişmeleri kapsayan olgulardır. Özellikle halifeliğin kaldırılması ile birlikte yeni bir rejimin oluşturulacağı kesinleşmişti. Teokratik bir devletten halk yönetimine geçiş dine olan bakışı da değiştirmiştir. Medreselerin kapatılması, Tevhidi Tedrisat Kanununun kabulü ve yeni eğitim sistemi ile laikliğin kabulü dini hayatı köklü bir biçimde şekillendirmiştir.

Dini hayata bakış artık siyasi bir çerçeve kazanmış olup devletin kontrolünde ilerleme kaydetmiştir. Devletin dini hayatı düzenleme çabaları, beraberinde bazı devrimleri de getirmiştir. Medreselerin kapatılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması, alfabenin değiştirilmesi, bazı dini lakap ve isimlerin

yasaklanması toplum içinde tepkiler ve değişimler meydana getirmiştir. Fındıkî'nin yaşadığı dönemdeki dini hayatı anlamak için Cumhuriyet Dönemi tasavvufî hayata değinmek yerinde olacaktır.

Yeni kurulmuş olan cumhuriyette din, kimi çevrelerce gelişmenin önünde bir engel olarak görülmüştür. Bu yüzden yeni bir dini anlayış geliştirilmek istenmiştir. Bu anlayış “ulusal din” oluşturacak çerçevede düşünülmüştür.¹ Yaşanan gelişmelere rağmen bazı dini cemaatler, tarikatler ve şahsiyetler dini hayatın bozulmaması ve toplumdaki bireylerin dini yaşantıdan uzak kalmaması için faaliyetlerine devam etmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte birçok dini şahsiyet bu dönemde yargı önüne çıkarılıp mahkûm edilmiştir.²

Cumhuriyet döneminde etkili olan bazı tarikatler şunlardır³: Halvetiler, Nakşibendîler⁴, Mevleviler, Kadiriler vd.⁵ Tarikatlerin dışında faaliyet gösteren grup ve şahsiyetler de bulunmaktaydı. Nurculuk, Süleymancılık, Yahya Kemal Beyatlı, Fuad Köprülü, Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu bunlardan bazılarıdır.⁶

Her ne kadar dini kurumlara bazı yasaklar getirilmişse de dini hayatın bir parçası olan tasavvufî hayat illegal yollardan da olsa devam etmiştir. Dini hayatı ilgilendiren inkılâplara tepkiler oluştuysa da taşrada aynı tepkilerden söz etmek söz konusu değildir; çünkü yapılan değişikliklerin taşraya yansması ve bunun uygulanması zaman almıştır.⁷ Cumhuriyetin ilk dönemlerinde var olan ulema-bürokrasi çekişmesinin bürokrasinin lehine sonuçlanmasından dolayı tasfiye olan ulema, halka yönelmiştir.⁸ Bu değişim, dini yapılanmaların oluşum ve gelişmelerine pozitif olarak yansmış⁹ olup yukarıda belirttiğimiz dini oluşum ve şahsiyetler halkın din ile iştiğal olup ondan uzaklaşmaması için mücadele etmişlerdir.

¹ Özcan Zeynep, “*Cumhuriyet Dönemi Dini Hayat (1938-1950)*”, Atatürk Üniversitesi SBE, Yayınlanmış Doktora Tezi, Erzurum 2014, s.251.

² Özcan, s.131.

³ Özcan, s.132.

⁴ Şeyh Abdülhakim Arvasi eliyle varlığını sürdürmüştür. Onun mahkûm edilmesi ve vefat etmesiyle birlikte Hüseyin Hilmi Işık aracılığıyla varlığını devam ettirmiştir.

⁵ Üç tarikatın mensupları da 1950'li yıllarda yargı önüne çıkarılmıştır.

⁶ Özcan, s.132.

⁷ Sarıkaya M.Saffet, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1998, Sayı:3, s.95.

⁸ Osmanlı döneminde tarikatler devletin resmi politikasıyla paralellik arz eden bir seyirde hareket etmekteydi, tıpkı yeniçeriler arasında Bektaşiliğin gelişmiş olması gibi. Ancak Cumhuriyetle birlikte bu tip dini yapılanmalar halk içinde varlığını sürdürebilmiştir.

⁹ Sarıkaya, s.4.

1933 ile 1947 yılları arasında din eğitiminin yasaklanmasıyla birlikte tarikatlar ve dini cemaatler insiyatif almışlardır. Bu insiyatifle birlikte toplumun ihtiyaç duyduğu dini ilimleri tahsil ihtiyacını karşılamak ve din hizmetlerini yürütecek kimseleri yetiştirmek en önemli faaliyetleri olmuştur.¹⁰ Özellikle bu faaliyetlerin yürütülmesinde Nakşîbendiyye tarikatının Müceddidiyye ve Halidiyye kolu aktif bir rol üstlenmiştir. Hatta Halidiyye kolu Anadolu'da medrese-tekke birlikteliğini başarıyla sağlamıştır. 1947 yılından itibaren devletin din eğitime tekrar el atması, belirttiğimiz faaliyetlerin sınırlanmasına neden olmuştur.¹¹

Tam da bu noktada Cizre ve çevresinde o dönem yaşanan dini gelişmeleri aktarmak konunun anlaşılması açısından kıymet arz etmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde etkili olan medrese ve tekkeleri şöyle sıralayabiliriz: Ohin (Koyunlu) Şeyhleri, Norşin (Güroymak) Şeyhleri, Hizan Şeyhleri, Bitlisli Şehy Abdullah Küfrevî, Mardinli Hâmidî Şeyhleri¹² Bölgede bulunan önemli Nakşî tekkeleri ise şunlardır: Tavila, Barzan, Nehri, Hımıs, Norşin¹³

1820'li yıllarda Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin halifelerinden olan Şeyh Hâlid-i Cezerî'nin kurmuş olduğu Basret Dergâh'ı, Nakşbendiliğin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yayılmasına büyük rol oynamıştır. Şeyh Hâlid-i Cezerî'nin kurmuş olduğu Basret Dergâh'ından yetişen büyük zatlara örnekler verecek olursak: Şeyh Sâlih-i Sıpkî, Şeyh Hâmid-i Mardinî¹⁴ ve Şeyh Sıbgatullah Arvâsî...¹⁵ Bölgede Nakşî tekkelerin kapatılmasından dolayı özellikle Cizre bölgesinden birçok âlim Suriye'ye ve Irak'a göç etmiştir.¹⁶ Göç edenler arasında Fındıkî'nin icazet aldığı şahsiyetlerden Şeyh Seydâ ile Şeyh İbrahim Hakkı Basreti¹⁷ de bulunmaktadır.¹⁸

¹⁰ Sarıkaya, s.4-5.

¹¹ Sarıkaya, s.5.

¹² Baz İbrahim, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Irak ve Suriye'ye Göçen Cizreli Âlim ve Sûfîler, *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, İstanbul 2012, s.242

¹³ Baz İbrahim, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Halifelerinden Şeyh Hâlid-i Cezerî ve Basret Dergâhı, *Tasavvuf-İlmi ve Akamedik Araştırma- Dergisi*, 32 [2013/2], s.140.

¹⁴ Baz, s.145.

¹⁵ Baz, s.146.

¹⁶ Baz, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Irak ve Suriye'ye Göçen Cizreli Âlim ve Sûfîler, s.242.

¹⁷ Basret Dergâhı'nın önemli şeyhlerinden Şeyh Hüseyin'nin oğlu olan Şeyh İbrahim Hakkı, 1892 yılında Basret Köy'ünde doğmuştur.¹⁷

Babası Şeyh Hüseyin'den ilk olarak ders aldıktan sonra, gerek ilmî gerekse tasavvufî yönden birçok âlimden tedrisat almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında cereyan eden siyasi olaylardan dolayı; ailesi ile birlikte öncelikle Irak'a, daha sonra Suriye'ye göç etmiştir. Suriye'ye göç ettikten sonra Türkiye'nin Suriye sınırında bulunan Kamışlı kentine 15 km uzaklıkta olan Hilva köyüne yerleşti. Burada; tedrisat ve irşad faaliyetlerini, kurduğu medrese ve dergâh sayesinde sürdürmeye devam etmiştir. 1963 yılında vefat eden Şeyh İbrahim Hakkı Basreti, ardından birçok talebe ve mürid bırakmıştır.

Göç eden âlimler bir müddet sonra tekrar Türkiye'ye dönmüş. Geri dönen âlimler ilmî faaliyetlerini dört koldan sürdürmüşlerdir. Sufî yetiştirme ve irşad faaliyetlerinde bulunup sayısız âlimin yetişmesine katkıda bulunmuşlardır. Özellikle Şeyh Seydâ Hazretleri'nin; 'Serdahl' tekkesinde (1928) başlattığı tedris hareketi, 1950 yılının ardından Güneydoğu'nun en önemli ilim merkezlerinden biri olur.¹⁹ Bu tekkede yetişen bazı önemli âlimleri sıralayacak olursak: Molla Ramazan El-Bûtî, Şeyh Fahreddin Arnâsî (Yıldız), Şeyh Halil Serdefî (Aksoy), Şeyh Muhammed Emin Çermukî (Er), Molla Süleyman Hoserî (Bayar)²⁰

Fındıkî yaşadığı dönemdeki dini hayatın dinamikleri, daha çok cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte siyasi bir perspektif ile yerleştirilmek istenen laiklik ilkesinin dini şekillendirme çabalarından dolayı, oluşan çalkantılı bir döneme denk gelmektedir. Fındıkî'nin ileride değineceğimiz tasavvufî görüşleri üzerinde, bu çalkantılı süreç bütünüyle etkili olmuştur. Ancak tekke ve medreselerin bölgedeki varlıklarını sürdürme çabaları ve bu yöndeki mücadeleleri göz önüne alındığında tepkisel bir harekete dönüştüğü için çok önemli âlimlerinde yetişmesine katkıda bulunduğu tespit edilmektedir.

2. Fındıkî'nin Yetiştirdiği İlmî Ortam Olarak Cizre

Seyyid Ali Fındıkî hayatının büyük bir bölümünü Cizre'de ve ona bağlı olan Cınıbr Köyü'nde (Yeşilyurt köyü) geçirmiştir. Onun tasavvufî hayatında Cizre büyük bir yer kaplar. Şeyhi Şeyh Seydâ, Cizre'de bulunduğu müddetçe o da Cizre'de

Basret'inin eserleri: Tenfis eş- Şidde bi- Teğmiş el-Bürde¹⁷, El-Bisat es-Sundusî.¹⁷ Basret'inin icazet verdiği bazı âlimler: Seyyid Ali Fındıkî, Molla Abdurrahman Mêrgî, Molla Muhammed Emin (Bêdar Köyünden), Molla Abdurrezzak (Siirt'in Erüh ilçesinden), Molla Osman (Şırnak'tan), Molla Ramazan el-Buti...

Basret'inin halifelik verdiği bazı kimseler şunlardır: Şeyh Halil (Diyarbakırlı), Şeyh Fadıl (Şeyh Muhammed el-Aynî'nin oğlu), Şeyh Fethullah, Şeyh Muhammed Tori, Şeyh Abdurrahman Garisi...

Fındıkî H.1363 yılında Basretî'den tasavvufî icazet aldı. Fındıkî ile Basretî'nin tanışıklığı, Basretî'nin Suriye'ye göçünden öncesine dayanmaktadır. Fındıkî, hac için Suriye üzerinden Arabistan'a gidecekken, Hilva'da Basretî'ye misafir olmuştur. Bazı nedenlerden dolayı hacca gidemediği için bir müddet burada kalmıştır. Burada kadığı süre içerisinde daha önceden kendisine dil ile takdim edilen tasavvufî icazet, Basretî tarafından yazılı bir şekilde verilmiştir.

Fındıkî'nin Basretî'ye olan hürmeti ve saygısı *Dîvan*'ında yer alan şiirlerde açıkça görülmektedir. Fındıkî'nin *Dîvan*'ında, Basretî'nin ölümü üzerine yazdığı üç tane şiire rastlamaktayız. "İbrahim Hakkı Basretî'nin hayatı ve eserleri üzerine" oğlu Selahaddin Hakî ile yapılan röportaj, Cizre 15 Aralık 2017 Çarşamba, saat 21.00

¹⁸ Baz, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Irak ve Suriye'ye Göçen Cizreli Âlim ve Sûfiler, s.250.

¹⁹ Baz, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Irak ve Suriye'ye Göçen Cizreli Âlim ve Sûfiler, s.246.

²⁰ Baz İbrahim, "Güneydoğuda bir irfan merkezi: Serdahl Tekkesi ve Külliyesi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011/2, sayı: 2, s.29.

bulunmuştur. Onun hayatının ve tasavvufî fikirlerinin anlaşılması için Cizre'nin tarihine değinmemek büyük bir eksiklik olur.

Cizre, tarihi milattan öncesine dayanan çok eski bir Mezopotamya şehridir. Tarihini genel olarak İslamiyetten önce, İslamiyetten sonra ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere üç bölüm halinde ele alabiliriz.

Kaynaklar şehrin varlığını Hz.Nuh (a.s.) dönemine kadar dayandırmaktadır. Gerek Cudi Dağı'nın burada olması gerekse Gudi İmparatorluğu'nun tufanla ilgili yazıtları ve İbn-i Batuta, Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi'nin seyahat notları, bu konuda bize bilgi vermektedir.²¹

Kaynaklarda şehrin isimlendirilmesi konusunda kullanılan isimler hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır.²² Şehrin en eski ismi Hz.Nuh (a.s.) dönemine ait olan Dilmun ismidir.²³ Cizre için; Kardü Ceziresi, Kardü Gazartası,²⁴ Bakarda, Gerzu Bakarda, Bazıbda, Cezire vb. birçok isim kullanılmıştır.²⁵ Şehrin bir de otantik bir anlam ifade eden 'İrem' ismini aldığı da bilinmektedir. Cizre İslam orduları tarafından fethedildikten sonra uzun bir süre Cezire-i İbni Ömer ismiyle anılmıştır. Cizre Azizan Beyliği Dönemi'nde Cizira Botan ve Ceziretuşşeref olarak isimlendirilmiştir. Şehrin ismi, son olarak cumhuriyet tarihi döneminde Cizre olacak şekilde son şeklini almıştır.²⁶

Şehir, milattan önce 4000 yıllarında Guti İmparatorluğunun hâkimiyeti altına girip uzun bir süre bu imparatorluğa bağlı kalmıştır.²⁷ Şehir MÖ. 1500-1400 yılları arasında Hurrilerin hâkimiyetinde görünmektedir.²⁸ MÖ 600 yıllarında Cizre bir Asur şehri olmuştur.²⁹

Şehrin milattan önceki tarihini kapsayan dönemde oraya yerleşen Yahudilerde önemli yer tutmaktadır.³⁰ Şehrin milattan hemen sonraki tarihi ile ilgili bilgileri özellikle o dönemin kilise kaynaklarından öğrenmekteyiz. Çünkü Cizre

²¹ Yaşın Abdullah, *Tarih Kültür ve Cizre*, Kuloğlu Matbaacılık, Ankara 2007, s.11.

²² Tüzün Mesut, *Cizre Tarihi (Nuh Tufanı ve Cudi Dağı Cilt 1)*, Nubihar Yayınları, İstanbul 2014, s.7.

²³ Yaşın, s.16.

²⁴ Tüzün, s.9.

²⁵ Yaşın, s.16.

²⁶ Yaşın, s.17.

²⁷ Yaşın, s.18.

²⁸ Tüzün, s.144.

²⁹ Tüzün, s.151.

³⁰ Tüzün, s.162.

erken dönemde Hristiyanlık dinini seçmiştir.³¹ Hristiyanlığın şehre MS 1. yy'nin sonlarında geldiği bilinmektedir.³²

Cizre müslümanlar tarafından fethedilinceye kadar Romalılarla Farşlıların savaş alanı konumundaydı. İslam güçleri şehri fethettiğinde şehir Romalıların elindeydi.³³ Şehir, İslam halifesi Hz.Ömer zamanında İyad Bin Ğanem'in komutasındaki ordu tarafından 639 yılında fethedildi. Fetih sırasında halk kendi isteği ile İslamiyeti seçmiştir.³⁴ Şehir, Cizre halkının savaşız bir şekilde İslamiyeti seçmesinden itibaren İslam'ın önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Cizre halifeler devrinden sonra Emevilerin yönetimine geçmiştir. Emevilerden sonra Abbasiler döneminde buraya Hasan İbn Ömer et-Teblîğî adında bir vali tayin edilmiştir. Bu valinin Cizre'de gerçekleştirdiği faaliyetlerinden dolayı şehre Cezire-i İbn Ömer adı verilmiştir. Cizre, milattan sonra 929 yılında Hamdanilerin hâkimiyetinde girmiştir.³⁵ Hamdanilerden sonra Cizre'de kısa bir süreliğine Şii Büveyhîler hâkimiyet sürmüşlerdir.³⁶ Cizre milattan sonra 993 yılında Mervaniler'in eline geçmiştir. Şehir 1085 yılında Büyük Selçuklu Devleti'nin bir vilayeti konumundaydı. Daha sonra tekrar Mervanilerin eline geçse de 1094 yılında Cizre, Musul Atabegi Çökürmüş tarafından yönetilmiştir.³⁷ Cizre (m.1127) ve çevresindeki kaleler 1143-1144 tarihlerinde Zengi'lerin eline geçti.³⁸ Şehir 1240 yıllarda Halep Eyyubiler'inin eline geçtiyse de bölgede Moğollar'ın ve Harizmliler'in etkisi de görülmüştür.³⁹ Cizre'den Karakoyunlular, Timurlular ve Akkoyunlular da geçmiştir.⁴⁰ Bu dönemlerden sonra Cizre'de Şah İsmail dönemi (m. 1508) yaşanmıştır.⁴¹

³¹ Tüzün, s.164.

³² Laflı Ergün, Eskiçağ'da Cizre Arkeolojisi ve Tarihi, *Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Mardin Artuklu Yayınları, İstanbul 2012, s.17.

³³ Tüzün, s.210.

³⁴ Yaşın, s.29.

³⁵ Akbaş Mehmet, Hamdaniler Döneminde Cizre ve Çevresinde Kültür ve Medeniyete Dair Öğeler, *Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Mardin Artuklu Yayınları, İstanbul 2012, s.47.

³⁶ Tüzün, s.248.

³⁷ Şeşen Ramazan, Mervaniler'den Eyyübiler Dönemi'nin Sonuna Kadar Cizre, *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş. ,İstanbul 1999, s.65

³⁸ Şeşen, s.67.

³⁹ Şeşen, s.69.

⁴⁰ Tüzün, s.354.

⁴¹ Tüzün, s.360.

Bir çok devletin hâkimiyetine giren Cizre’de en uzun süre hâkimiyet kuranlar, Cizre Beyleri (Aziziye Beyleri)⁴² olmuştur. İlhanlıların yıkılmasından sonra Cizre Beyleri çoğunlukla bağımsız⁴³ bir şekilde, Cizre’yi 500 yıla yakın bir süre yönetmişlerdir.⁴⁴ Cizre Beyleri döneminde şehir, 1516-1517 yıllarında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.⁴⁵ Cizre halkı; kurtuluş savaşı döneminde büyük bir cesaret örneği göstererek, Fransızlar’ın şehri esir almasına karşı çıkarak, silahlanıp teşkilatlanarak düşmanın şehre girmesine engel olmuştur.⁴⁶ Milli mücadeleden sonra Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlı Mardin ilinin bir ilçesi konumunda iken 1990 yılında Şırnak’a bağlanmıştır.⁴⁷

Cizre İslam ile şereflendikten sonra ilk dönemlerden itibaren bir ilim merkezi haline gelmiştir. Gerek tarihi geçmişi gerekse jeopolitik konumdan dolayı değişik kültürlerin bir arada yaşadığı merkezlerden biri olmuştur. Şehir halkının İslamiyeti kendi isteğiyle seçmesinden ve müslümanların şehre yoğun ilgisinden dolayı büyük âlimlerin yetişmesine beşiklik etmiştir. Çok uzun yıllar İslam ilimlerinin öğretildiği medreseler, bölgenin din âlimi ihtiyacını karşılamıştır. Söz konusu ilmî faaliyetler sadece Cizre ile sınırlı kalmayıp Cizre’nin etrafındaki köylere kadar yayılmıştır.⁴⁸

Dr. Yusuf Ğandur, “*Ortaçağ Cizre Tarihi*” adlı eserinde,⁴⁹ Cizre’de doğmuş ya da orada yetişmiş onlarca İslam âliminin ismini zikretmektedir. Günümüz kaynaklarında ismi en çok zikredilen bazı âlimler şunlardır: Dîvaniyla meşhur Şeyh Ahmed el-Cezerî, bu günkü robot teknolojisinin ilk kurucusu sayılan Ebu’l-iz El-Cezerî, tasavvufî kişiliğiyle tanınan Şeyh Seydâ ve oğlu Muhammed Nurullah Seydâ l-Cezerî, bilge kişiliğiyle meşhur eski Cizre müftüsü Mahmud Bilge, ilmî yönüyle meşhur Ramazan el-Bûtî, İbnü’l Esîr kardeşler, meşhur kıraat âlimi İbnü’l Cezerî

Şehirde geçmişten beri birçok medrese (Kırmızı Medrese, Abdaliye Medresesi, Medresetü’l Mecidiyye, Medresetü’s Süleymaniye gibi vd.)⁵⁰ bulunmaktaydı. Medreselerin varlığı şehrin ilmî bakımdan canlılığının bir

⁴² Tüzün, s.385.

⁴³ Tüzün, s.385.

⁴⁴ Tüzün, s.366.

⁴⁵ Tüzün, s.377.

⁴⁶ Yaşın, s.89.

⁴⁷ Yaşın, s.209.

⁴⁸ Baz, Cumhuriyyetin İlk Yıllarında Irak ve Suriye’ye Göçen Cizreli Âlim ve Sufiler, s.245

⁴⁹ Ğandur Yusuf, *Ortaçağ Cizre Tarihi*, Beşir Ant Yayınları, Ankara 2008, s.277.

⁵⁰ Pilatin Übeydullah, Osmanlı Medrese Sistemi ve Cizre Medreseleri, Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu, Mardin Artuklu Yayınları, İstanbul 2012, s.407.

göstergesidir. Şehirde sadece medreseler değil aynı zamanda tasavvufî hayatın yoğun yaşandığı tekkeler de mevcuttu.⁵¹

Bütün bu hususları bir arada düşündüğümüzde ve Fındıkî'nin ailesinin ilme verdiği önemle birleştirdiğimizde onun nasıl bir ilmî ortamda yaşadığı ile ilgili ipuçları elde ederiz. Fındıkî'nin doğum yeri olan Fındık'ta da ilmî hayat oldukça ilerlemiştir. Civar yerlerden birçok kimse buraya okumak için gitmiştir.⁵²



⁵¹ Baz İbrahim, "Güneydoğuda bir irfan merkezi: Serdahl Tekkesi ve Külliyesi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.35.

⁵² Cizre eski müftüsü Mahmut Bilge'nin babası Abdurrahman Hoseri bir dönem Fındık'da tahsil görmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD ALİ FINDIKÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

1.1.1. Doğumu, İsmi ve Unvanı

Seyyid Ali Fındıkî (m.1892/ h.1308) Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Fındık nahiyesinde doğdu. Fındık, günümüz itibariyle Şırnak'ın Güçlükonak ilçesine bağlıdır.⁵³ Kendisi Seyyit Süleyman Efendi'nin ve Mirari Hanım'ın beş çocuğundan ikincisidir.

Seyyid Ali Fındıkî, Fındıkî lakabının dışında başka isim ve sıfatlarla da bilinir: Soyu Hz.Hasan yoluyla peygamberimize ulaşan anlamında 'Seyyid', medrese usulüyle ilim öğrencisi yetiştirdiği için Seyda', tasavvuf icazetine sahip olmasından dolayı 'Şeyh'.⁵⁴ Kendisine Fındıkî denmesinin sebebi, burada doğmuş olmasıdır. Seyyid Ali Fındıkî'nin nüfus cüzdanındaki ismi Ali Erzen'dir.

1.1.2. Evliliği ve Çocukları

Fındıkî, amcası Silvan müftüsü Seyyid Abdurrahman Efendi'den ilmî icazetini aldıktan sonra Fındık'a dönmüştür. Burada babasının amcası Şeyh Hasan Efendi'den bir süre ders gördükten sonra ondan ikinci bir ilmî icazet almıştır. Daha sonra hocası Şeyh Hasan Efendi'nin kızı Rahime ile evlenerek onun damadı olmuştur.⁵⁵

Bu evliliğinden üç oğlu ve iki kızı olmuştur. Büyük oğlu Seyyid Abdurrahman, Cizre dâhil 23 yıl müftülük yapmıştır. 1986 yılında vefat ettikten ettiğinde babasının bulunduğu mezarlığa defnedilmiştir. Ortanca oğlu Masum 1950 yılında Cınıbr (Yeşilyurt) köyünde vefat etmiştir. Oğlu Mehmet Baba uzun yıllar imamlık yaptıktan sonra 2000 yılında Cizre'de vefat etmiştir.⁵⁶ Fatma isimli büyük

⁵³ Özdirek Recep, Cumhuriyet Döneminde Şırnak Bölgesinde Yaşayan Âlimlerin Fıkıhla İlgili Eserlerinin Değerlendirmesi, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010 Ankara, s. 710.

⁵⁴ Sabuncu, s.74-92.

⁵⁵ Erzen, s.28.

⁵⁶ Gökçe, s.481-482.

kızı Şırnak'ın Kasrik Köyünde herkesçe tanınan Şeyh Abdullah ile evlenmiştir. Küçük kızı Zeynep ise Şeyh Abdullah'ın oğlu Şeyh Emin ile evlenmiştir. Kızı Zeynep Siirt'te defnedilmiştir. Kızı Fatma ise Cizre'de defnedilmiştir.⁵⁷

1.1.3. Ailesi

Erzen ailesinin Fındık'a yerleşmesi, ailenin Emeviler döneminde Hz.Ali'nin taraftarlarına yapılan baskıdan dolayı gelip yerleştikleri yer olan Bağdat'a dayanır. Aile Moğolların Bağdat'ı istila (1258) etmesinden dolayı büyük dedeleri Seyyid Ahmed⁵⁸ ile birlikte, şimdiki adıyla, Batman'ın ilçesi olan Beşiri ile Siirt'in ilçesi olan Kurtalan arasında bulunan ve etrafı surlarla çevrili Erzen'e yerleşmiştir. Erzen bir asır sonra Timur tarafından istilaya uğrayınca, aile bu kez Seyyid Ahmed'in oğullarından Seyyid İbrahim ile birlikte Siirt'te yerleşmiştir.⁵⁹

Seyyid İbrahim hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte Molla Hasan el-Hatip adında bir oğlu olduğu bilinmektedir. Molla Hasan el-Hatip Siirt'te ilim faaliyetlerinde bulunmuştur.⁶⁰ Molla Hasan el-Hatip'in oğlu Seyyid İbrahim Siirt'te kalmayı tercih etse de diğer iki oğlu, Şeyh Ömer ve Seyyid Abdullah bir vesileyle o zaman Erüh'a bağlı olan Fındık'a misafir olurlar. Fındık halkı köylerinde herhangi bir imam bulunmadığını gerekçe göstererek Şeyh Ömer'e ve Seyyid Abdullah'a Fındık'ta kalıp imamlık yapmalarını önermiştir. Her iki zat da bu durumu münasib görüp Fındık'a yerleşmiştir.

Fındık'a yerleşen iki kardeşten Şeyh Ömer, eğitim ve öğretim hayatına daha çok önem vermiştir. Böylece Fındık bir ilim yuvası haline gelmiştir. İki kardeş burada evlenip burada vefat etmiştir. Şeyh Ömer'in Seyyid İbrahim ve Şeyh Hasan adında iki çocuğu olmuştur. Kardeşi Abdullah'ın ise Seyyid Muhammed adında bir oğlu olmuştur. Bu gün Erzen ailesi olarak bilinen aile Fındık'ta dünyaya gelen bu üç şahsın (Şeyh Ömer'in oğulları Seyyid İbrahim, Seyyid Hasan ile Şeyh Abdullah'ın oğlu Seyyid Muhammed) neslinden gelmektedir.⁶¹ Seyyid İbrahim'in de Seyyid

⁵⁷ Kızlarının evliliği ve vefatıyla ilgili malumat kızı Zeynep'in oğlu Zeyyat Sevinik'ten edinilmiştir.27.07.2017 saat: 11.40

⁵⁸ Erzen M. Said, *Dünden Bugüne Erzen Ailesi*, Pak Ajans Yayıncılık, İstanbul 2007, s.9.

⁵⁹ Gökçe Cüneyt, *Seyyit Ali Fındık ve Divânı, İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu*, Beyan Yayıncılık, İstanbul 2008, s.478.

⁶⁰ Erzen, s.15.

⁶¹ Erzen, s.17.

Süleyman ve Seyyid Said adında iki çocuğu olmuştur. Seyyid Ali Fındıkî Seyyid Süleyman'ın ikinci çocuğudur.⁶²

Seyyid Ali Fındıkî'nin soy seceresi şöyledir: Seyyid Ali Fındıkî, Seyyid Süleyman, Seyyid İbrahim, Siirt'li Seyyid Ömer, Seyyid Mele Hasan el- Hatip, Erzenli Seyyid İbrahim, Seyyid Ömer, Seyyid Ali, Seyyid Ahmed, Cunili Seyyid Hasan, Şeyh Muhammed, Şeyh Kemalüddîn, Şeyh Hasan, Şeyh Ahmet, Şeyh Muhammed, Şeyh Elemüddîn, Şeyh İzüddîn, Şeyh Siracüddîn, Şeyh Necmüddîn, Şeyh Şemsüddîn, Şeyh Nasrüddîn, Şeyh Şahabbuddin, Şeyh Salih Zeynelabidîn, Şeyh Ferecullah, Şeyh Nasrullah, Şeyh Abdullah, Şeyh Tacüddîn Ali, Şeyh İmamüddîn Hasan, Şeyh İshak, Fadıl ve Kâmil Şeyh İbrahim, Şeyh Abdulkâdir Geylânî, Ebu Salih Seyyid Musa Cengi Dust, Musa, Ceylili Seyyid Abdullah, Zâhid Seyyid Yahya, Muhammed, Davud, İkinci Musa, İkinci Abdullah, Cunli Musa, Abdullah el-Mehd, İkinci Hasan, Hz. Hasan, Hz. Ali⁶³

Seyyid Ali Fındıkî'nin ailesinin 'Erzen' soyadını alması şu şekilde olmuştur: Ailenin âlim fertlerinden zamanın Gümüşhane il müftüsü İsmail Hatip, Cizre müftülüğü aracılığıyla Fındık'taki akrabalarına 'Erzen' soyadını kullanmaları tavsiyesinde bulunduğu resmi bir yazı göndermiştir. Fındık'taki akrabaları da bu görüşü uygun bulup 'Erzen ' soyadını kabul etmişlerdir.⁶⁴

Ailenin 'Erzen' soyadını almasından dolayı Erzen şehri hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. Erzen, Batman ilinin Kozluk ilçesinin Oyuktaş Köyü'ne bağlı Yeşilyurt mezrasının hemen batısında yer alan Şeyh Bace Kalesi'nin olduğu alan olup, antik ve kalesi olan bir kenttir. Kentin yeri hakkında değişik rivayetlerde bulunmaktadır. Bunlardan birisi Erzen şehrinin, Siirt ilinin Kurtalan ilçesinin Yunuslar köyü ile Garzan/Yarasu çayı arasında kalan bölge olduğudur.⁶⁵ Erzen, bir Türkmen Beyliği olan Dilmaçoğulları'nın başkentliğini yapmıştır.⁶⁶ Sasani İmparatorluğu'na bağlı kalan şehir, tarih içerisinde çeşitli isimlerle (Arzon/ Arzan/ Arzn) anılmıştır.⁶⁷ Ermeni Khoren Moses, coğrafik eserinde "Kutemran" olarak

⁶² Gökçe, s.479.

⁶³ Sabuncu Serdar, Seyyid Ali Fındıkî'nin Hayatı ve Tasavvufi Kişiliği, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Nisan-2016 Cilt:8 Sayı:1 (15), s.76. https://docs.wixstatic.com/ugd/e0d7bd_4b9abf9a5849429eb4c08b7a40d76afd.pdf.

⁶⁴ Erzen, s.11.

⁶⁵ Çevik Adnan, Yukarı Dicle Havzasında Yeni Bir Ortaçağ Başkenti: Erzen, *1.Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, Esen Ofset Matbaacılık, İstanbul 2009, s.242.

⁶⁶ Çevik, s.242.

⁶⁷ Çevik, s.243.

adlandırdığı şehrin bir diğer isminin “Klimar” olduğunu bildirmiştir. Geçmişte “Arzenene” denilen bir bölge olarak da isimlendirilen Erzen, Roma ve Sasanilerin savaştığı topraklardır.⁶⁸

Şehrin kuruluş tarihi ve nasıl kurulduğu ile ilgili kesin bilgi bulunmamaktadır.⁶⁹ Hamdanilerden sonra Mervanilere geçen şehirde, Mervani hükümdarlarına ve ailelerine ait mezarlar bulunmaktadır. Bundan sonra Büyük Selçukluların eline geçen şehir, Büyük Selçuklulardan sonra Dilmaçoğulları'nın eline geçmiştir.⁷⁰

Şehir ve mimari yapıları hakkındaki bilgiler çoğunlukla İbn Şeddad'a dayanmaktadır.⁷¹ İbn Şeddad'a göre Erzen'de köprü, medrese, darüşşifa ve bedestenler bulunmakla birlikte, şehir bağ ve bahçe yönünden zengin bir yerdir.⁷² İbn Şeddad'ın verdiği bilgiler arasında dikkat çeken diğer bir bilgi şehirde bir Balıklı Göl'ün bulunmasıdır.⁷³ Erzen şehrinin yeri, tarihi ve eserlerinin gün yüzüne çıkması hakkında araştırmalar günümüzde devam etmektedir.

Erzen ailesinin içerisinde birçok âlim çıkmıştır. Aile olarak ilme ehemmiyet vermişler, ilim ehlini korumuşlar ve onlarla birlikte hareket etmeye çalışmışlardır. Fındıklı Seyyid Ömer'in oğlu olan Seyyid İbrahim'in oğlu Seyyid Said, 90 harbine gidip şehit olmuştur.⁷⁴ Seyyid İbrahim'in diğer oğlu Seyyid Süleyman cömertliğiyle meşhurdur.⁷⁵ Seyyid Ali Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecid'in oğlu Seyyid Said bir dönem Cizre müftülüğü yapmış olup Seyyid Ali Fındıkî'nin eserlerine sahip çıkıp onları külliyyat haline getirmiştir. Aynı zamanda Erzen ailesi hakkında yazdığı kitap çok önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Seyyid Said bir dönem amcası Seyyid Ali Fındıkî'den ders almıştır.

Seyyid Ali Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Nurettin gece ibadetine düşkündü olduğu belirtilmiştir.⁷⁶ Siirt'li Şeyh Ömer'in oğlu Şeyh Hasan da dinine düşkün olup Fındık'ta bulunan halk tarafından mezarı sık sık ziyaret edilir.⁷⁷ Seyyid Emin'nin ikinci çocuğu Ali Erzen büyük bir dini kitaplardan oluşan bir kütüphane

⁶⁸ Çevik, s.244.

⁶⁹ Çevik, s.249.

⁷⁰ Çevik, s.250.

⁷¹ Çevik, s.251

⁷² Çevik, s.252.

⁷³ Çevik, s.248.

⁷⁴ Erzen, s.20.

⁷⁵ Erzen, s.21.

⁷⁶ Erzen, s.41.

⁷⁷ Erzen, s.67.

oluşturmuştur.⁷⁸ Seyyid Fahreddin Erzen'nin oğlu M.Zeki Erzen Arapça okumaya olan düşkünlüğünden dolayı evini satıp dükkân işlerini bırakarak Arapça okumaları için Siirt'e yerleşmiştir.⁷⁹ Şeyh Muhammed Efendi'nin oğlu Nimetullah Erzen'in Kürtçe bir divanı bulunmaktadır.⁸⁰ S.Feyzullah Erzen ailenin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden olup hayatını ilimle geçirmiştir.⁸¹

Siirtli Şeyh İbrahim'in oğlu İsmail Hatip Erzen'e özellikle değinmek gerekmektedir. İsmail Hatip 1882'de yılında Siirt'te doğdu. Çeşitli medreselerde eğitim alıp önemli hocalardan dersler aldı. Yedi yıl Ezher Üniversitesinde İslami ilimleri tahsil etti. Türkiye'de Arapça dersler verdikten sonra birçok il ve ilçede müftülük görevlerinde bulundu.⁸² *Âlem-i İslam'a Hitap, İslami Hakikatler, Lamiyyet'ül Acem, Batinilerin ve Karmatilerin İçyüzü*, onun bazı eserlerindedir.⁸³

İsmail Hatib'in oğlu Abdusselam Erzen, eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve eski Başbakan Necmettin Erbakan ile sınıf arkadaşıdır. Kendisi İstanbul Teknik Üniversitesini bitirip mühendis olarak hayatını devam ettirmiştir.⁸⁴ Tam bir kitap aşığı olan Abdusselam Efendi, 50.000 ciltlik bir kütüphaneye sahipti. Alevilere reddiye olarak "*Kur'an-ı Kerim Cevap Veriyor*" isimli bir kitap kaleme almıştır.⁸⁵

Erzen ailesinin içerisinde birçok kimse imamlık vazifesinde bulunmuştur. Ailede, çocuklar genellikle eğitimlerini babalarının ya da yakın akrabalarının yanında almıştır. Bu husus da ailenin dini ilimlere verdiği önemi göstermektedir.

Aile fertleri genel olarak Cizre, Silopi, Siirt, Fındık, Güçlükonak, Van, İzmit, Adana ve İstanbul'da hayatlarını sürdürse de yurtdışında bulunan (Rusya, Suriye) fertleri de bulunmaktadır. Ailenin bazı fertleri iş imkânı bulamadığından dolayı İstanbul'a göç etmiştir.⁸⁶

⁷⁸ Erzen, s.73.

⁷⁹ Erzen, s.95

⁸⁰ Erzen, s.102.

⁸¹ Erzen, s.109.

⁸² Erzen, s.214.

⁸³ Erzen, s.215.

⁸⁴ Erzen, s.218.

⁸⁵ Erzen, s.219.

⁸⁶ Erzen, s.76.

1.1.4. Çocukluğu ve Tahsil Hayatı

Fındıkî, ilk tahsilini babası Seyyid Süleyman'ın yanında almıştır.⁸⁷ Fındıkî bazı sebeplerden dolayı hayatını çeşitli yerlerde sürdürmüştür. İlk olarak, ilim tahsili için Fındık'a bağlı Harunan Aşireti köylerine gitmiştir. Buradaki imamlardan sarf, fıkıh, nahiv ve tefsir dersleri almıştır.⁸⁸ Oradan da yine ilim tahsili için Şırnak'ın İdil ilçesine bağlı Bafî (Sulak) köyüne giderek İsmail Hoca Efendi'nin yanında bulunmuştur. İlim tahsiline devam eden Fındıkî daha sonra Batman'ın Gerçüş ilçesine gidip Hoca Necmeddin'den ders almıştır. Gerçüş'ten sonra yine Batman'ın bir ilçesi olan Beşiri'ye giden Fındıkî burada bulunan Kurik köyünde İbrahim Hoca'dan ders almıştır.

Beşiri'den sonra Silvan'a geçen Fındıkî buradaki Behlül Bey Medresesin'de kesintisiz yedi yıl (h.1333- h.1340) ilim tahsil etmiştir. Özellikle amcası ve hocası Silvan müftüsü Abdulhadi Seyyid Abdurrahman Efendi'den ders almış olup ilk ilmî icazetini de bu şahıstan almıştır. Burada bulunduğu müddet içerisinde Melle Hüseyinê Kîçik, Melle Yakup, Molla Hamit ve Farsça öğrendiği Hazrolu Fettah Bey'den dersler almıştır. Ayrıca kendisi, hocası Fettah Bey'e feraiz (miras hukuku) dersi vermiştir.⁸⁹

Fındıkî, amcası Silvan müftüsü Seyyid Abdurrahman Efendi'den ilmî icazetini aldıktan sonra Fındık'a dönmüştür. Burada babasının amcası Şeyh Hasan Efendi'den⁹⁰ bir süre ders gördükten sonra ondan ikinci bir ilmî icazet almıştır. Fındıkî üçüncü ilmî icazetini 1940 yılında Şeyh Muhammed Said Seydâ'dan almıştır.⁹¹

Fındıkî ilmî icazetlerini aldıktan sonra Siirt'in Eruh ilçesinde katıldığı imtihanı geçerek Fındık'da resmî olarak imamlığa başlamıştır. Daha sonra Fındık köyüne 3 saat uzaklıkta bulunan Guvinan(Çetinkaya) köyünde abisi Mecid ile birlikte köyün ağalarının isteği üzerine bir süre imamlık yapmıştır.⁹²

⁸⁷ Özdirek, Cumhuriyet Dönemi Cizre Bölgesi Din Âlimleri, *Uluslar arası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Mardin Artuklu Yayınları, İstanbul 2012, s.227.

⁸⁸ Karasakal Şaban, Seyyid Ali Fındıkî ve Kadı Beydâvî'ye Hâşiyeleri, *Uluslar arası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.308.

⁸⁹ Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015.

⁹⁰ Bu zat ilmîni; bir dönem Basret Dergâhı'nın başında bulunan Ömer Zengânî'den almıştır.

⁹¹ Sabuncu, s. 79.

⁹² Özdirek Recep, Cumhuriyet Döneminde Şırnak Bölgede Yaşayan Âlimlerin Fıkıhla ilgili Eserlerinin Değerlendirmesi, s.710.

Fındıkî köylerinin yakınında bulunan Ziving köyünde⁹³ ikamet eden Molla Ahmet Zivingi⁹⁴ ile defalarca görüşüp ilmî hasbihal ve çalışmalarda bulunmuştur.⁹⁵ Yine bu dönem içerisinde Fındıkî, Zokayt (Siirt Kurtalana bağlı bir köy) şeyhleri ile de sürekli irtibat içinde olmuştur.

Şeyh Muhammed Nuri'nin oğlu Şeyh Abdullah, tahsil vermesi için Fındıkî'yi Sen'at Köyü'ne davet etmiştir. Burada bir müddet ders verdikten sonra, Şeyh Seydâ hazretleri Şeyh Abdullah'tan izin alarak, Fındıkî'yi Serdahl köyüne davet etmiştir. Burada birçok ilmî faaliyette bulunduktan sonra Şeyh Seydâ'nın isteğiyle Cıbr (Yeşilyurt Köyü) köyüne yerleşmiştir. Çok uzun yıllar bu köyde irşad ve ilim faaliyetinde bulunmuştur.⁹⁶

1.1.5. Hocaları

1.1.5.1. Seyyid Abdurrahman Yardımcı (d.1876- ö.1947)

1876 yılında Silvan'da dünyaya gelmiştir. Kendisi aslen Siirtlidir. Silvan'daki meşhur Kara Behlül Bey Medresesi'nde tahsilde bulundu. Bu medresede icazetini aldıktan sonra (1909), bu medresede müderris olarak ilim hayatına devam etmiştir. Bir müddet sonra Silvan müftüsü olmuştur.

Bu görevini icra ettiği dönemde Molla Hüseyin Kîçik'ten icazet alıp, mezun olduğu Kara Behlül Medrese'sinde dersler vermeye devam etmiştir. Ders verdiği önemli kimseler arasında Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah da bulunmaktadır. Kars ve Muş müftülüklerinde görev yapmıştır. Emekli olduktan sonra 1947 senesinde Diyarbakır'da vefat etmiştir.⁹⁷ Seyyid Ali Fındıkî ilk ilmî icazetini Seyyid Abdurrahman Yardımcı'dan almıştır.

1.1.5.2. Melle Hüseyinê Kîçik (d.1871- ö.1955)

1871 yılında Cizre'ye yakın Deştadahl köyünde doğmuştur. Babasının ismi Abdullah, annesinin ise Ayşe'dir. Cizre'de okuduğu medresede aynı ismi taşıyan başka bir talebe bulunduğu için hocası tarafından kendisine 'Kîçik' (küçük) ismi

⁹³ Çivarda bu isimle birkaç köy olduğu için söz konusu köyün özel ismi " Zivinga Hacı Alyan'dır"

⁹⁴ Bu zat Ziving Köyünde imamlık yapmakta olup daha sonra Suriye'de sınırda bulunan Kamışlı'da müftülük yapmıştır. Molla Ahmet Cizreli divan sahibi Molla Ahmet Cizre'vinin *Divan*'ı üzerine iki ciltlik şerh yazmıştır.

⁹⁵ Erzen, s.28.

⁹⁶ Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015.

⁹⁷ Ergin Mehmet Cevat, Son Yüzyılda Silvan'ın Yetiştirdiği Âlimler, *Uluslararası Silvan Sempozyumu*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayını, İstanbul 2012, s.419.

verilmiştir. Bunu dışında ‘Seydâ’ lakabı ve ‘Ebu Muhammed’ künyesini de kullanmıştır.

Küçük yaştan itibaren anne ve babasını kaybettiği için babasının vasiyeti üzerine dayısı tarafından ilme yönlendirilmiştir. İlköğrenimine kendi köy imamının yanında başlamıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra Silvan’a gitmiştir.⁹⁸

Melle Hüseyinê Kîçik Silvan’a geldikten sonra, Silvan’ın önemli ailelerinden Azizoğulları tarafından tedrisat yapması maksadıyla, bir cami ve medrese yaptırılmıştır. Kendisinin geçimini sağlaması için de ona bir bahçe tahsis edilmiştir. Silvan’da eğitim verdiği cami ve medrese “Camiya Seydâye Mele Hüseyin ve “Medresa Seydâye Mele Hüseyin” olarak adlandırılmıştır.⁹⁹

Melle Hüseyinê Kîçik’in ilmî gelişiminde yer alan bazı önemli şahıslar: Van Bahçesaray ilçesinden olan Şeyh Abdullah Bidari, Siirtli meşhur âlim Molla Halil’in oğlu Molla Mustafa ve yine aynı zatın torunu Molla Hamit, Şeyh Fethullah el-Verkansi (Bitlis’te), Silvan müftüsü Molla Ahmed Hamdi’dir¹⁰⁰

Melle Hüseyinê Kîçik’in tanınmış bazı talebeleri: Ahmed Haznevi, Ahmed Meylani¹⁰¹, Molla Tahir Tendüreki, Molla Abdullah Koği, Molla Hasan-ı Tilmizi, Seydây-ı Hacı Fettah’dır¹⁰²

Melle Hüseyinê Kîçik’in geride bıraktığı bazı eserler: *El-Kavlu’l-Mevsûk*, *Şerhu’l-Verdeti’n-Naddâre fi’l-Mecâzi ve’l-İsti’âre*¹⁰³, *Fethu’l-Celil*, *Usûl’ul-verakat*¹⁰⁴ olup bazı beyitler ve bazı fetvaları bulunmaktadır.¹⁰⁵

Hoca, tasavvufî yönden öncelikle Şeyh Abdulkadir Hezani’ye intisap etmiştir. Şeyhinin vefatından sonra Norşin’e gidip Şeyh Diyaeddin Hazret’e intisap edip ölümüne kadar ona intisaplı kalmıştır. Melle Hüseyinê Kîçik ayrıca hac vazifesi için uğradığı Beyrut’ta, mutasavvıf Yusuf en-Nebhani’den ilmî ve tasavvufî icazet almıştır. Hoca İtalyanların Libya’yı işgalinden sonra Diyarbakır’a gelen Şeyh Senusi’den de tasavvufî icazet almıştır. Melle Hüseyinê Kîçik birçok kimseden icazet

⁹⁸ Çiçek Mehmet, Seydâ Molla Hüseyin Küçük’ün Hayatı ve İlmi Kişiliği, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Kasım 2009, Sayı 2, s. 125, www.e-sarkiyat.com, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:EEDtEbyXTV0J:dergipark.gov.tr/download/article-file/115929+&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>

⁹⁹ Çiçek, s. 126.

¹⁰⁰ Bu zattan icazet almıştır.

¹⁰¹ Çiçek, s.131.

¹⁰² Çiçek, s. 132.

¹⁰³ Çiçek, s.133.

¹⁰⁴ Çiçek, s.134.

¹⁰⁵ Çiçek, s.134.

alıp tarikat için izin almasına rağmen mürid edinmemiştir. Melle Hüseyinê Kiçik, tasavvufu genel olarak kendi hayatına tatbik etmekle yetinmiştir¹⁰⁶

Seyyid Ali Fındıkî Silvan'dayken Molla Hüseyin Kiçik'ten ders almıştır. Molla Hüseyin Kiçik, 1955 yılında vefat edince Silvan'a (Şeyh Halil Mezarlığı) defnedilmiştir.¹⁰⁷

1.1.5.3. Molla Yakup (Yakup UYANIK)

1966 yılında vefat eden Molla Yakup, Bekiran bölgesinin Halikan aşiretindedir (Gundık Köyü). Bir müddet Silvan müftülüğü yapan Molla Yakup, 90 yaşlarında vefat etmiştir.¹⁰⁸ Seyyid Ali Fındıkî Silvan'dayken Molla Yakup'tan ders almıştır.

1.4.5.4. Molla Hamit (Hamit TOPRAK)

1976 yılında Silvan'da vefat eden Molla Hamit aslen Siirtli olup, babasının ismi Muhammed el-Hatip'tir. Bir müddet Silvan müftülüğü görevinde bulunmuştur. Emekli olduktan sonra Silvan'dan ayrılmamıştır. Seyyid Ali Fındıkî Silvan'dayken Molla Hamit'tan ders almıştır.

Arapça yazmış olduğu beş tane risalesi mevcuttur. Bu risalelerin muhtevası kendisine sorulan sorulardan ve fıkıh kitaplarından yaptığı nakillerden oluşmaktadır. Bu risaleler, “*Faiz hakkında muhtasar bir risale*”, *nikâhın feshi hakkında risale*, *evlenme hakkında bir risale*¹⁰⁹, *kolonya kullanılması hakkında bir risale*, *namazın ard arda yapılan üç hareketle bozulcağına dair bir risaledir*.

1.4.5.5 Abdulfettah YAZICI

Abdulfettah Yazıcı, 1892 yılında Diyarbakır'ın Silvan ilçesine bağlı Hazro kasabasının Cami Mahalle'sinde doğmuştur. Bölge âlimlerine verilen ‘Seydâ’ ismi onun için de kullanılmıştır. Hacca erken yaşta gittiğinden dolayı ‘Hacı’ lakabı verilmiştir.¹¹⁰

İlk tahsiline 10-12 yaşlarındayken dayısı Molla Abdullah'ın yanında başlamıştır. Daha sonra Diyarbakırın merkez köyü olan Karaçalı köyüne gidip Molla

¹⁰⁶ Çiçek, s.135.

¹⁰⁷ Çiçek, s.127.

¹⁰⁸ Ergin, s.421.

¹⁰⁹ Ergin, s.421.

¹¹⁰ Ergin Cevat, Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah Yazıcı, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,Diyarbakır 2006, Cilt 8, Sayı 1, s.110, saat 15.09, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:B9kaW_IkVakJ:ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D02042/2006_1/2006_1_ERGINMC.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr

Faik'ten dersler almıştır. Bu köydeki tahsilini bitirdikten sonra Lice'ye geçip Molla Abdullah ve Molla Muhammed Hadi'den ilim tahsil etmiştir. Buradan Batman'ın Kozluk ilçesine bağlı Çeşni köyüne gidip Molla Reşit'ten dersler almıştır. Son olarak Silvan'a gidip Molla Hüseyin'den (Küçük) ders almıştır.¹¹¹

Elli iki sene devam eden öğretim hayatında birçok öğrenci yetiştirdi. Öğrencilerinin birçoğu diyanet kurumunda ve değişik kurumlarda çalışmakta olup kimileri de vefat etmiş bulunmaktadır. Talebelerinden bazıları: M.Zahid Yazıcı, Halil Özaydın, Ahmet Meylani, İsmetullah Yiğit, Sabri İnaldır...¹¹²

Seydâ Hacı Abdulfettah'ın nesir ve nazım şekillerinde birçok eseri mevcuttur. Nesir şeklindeki eserleri: *Hediyetu's Sıbyan*, *Akaid*,¹¹³ *Mektubat*. Seydâ Hacı Abdulfettah; Kürtçe, Arapça ve Farça yazdığı nazımlar mevcuttur. Nazım şeklindeki en önemli eseri 128 beyitlik manzumesidir. Eserin adı *Mulimmâtu Ehzân*'dir.¹¹⁴ Diğer manzum eserleri: *Bed'ul-Emali Tercümesi*, *Leyla ile Mecnun*, 124 beyitli 'Mim' kafiyeli eser, nahve dayalı manzumeleri¹¹⁵

Seyyid Ali Fındıkî Abdulfettah Yazıcı'dan Farsça dersler almıştır. Kendisi de Abdulfettah Yazıcı'ya feraiz dersleri vermiştir. Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Hezan (Kayacık) nahiyesinden olan Şeyh Muhammed Selime intisaplı olan¹¹⁶ Seydâ Hacı Abdulfettah 1975 yılında 83 yaşındayken vefat etmiştir. Kabri Hazro'dadır.¹¹⁷

1.4.5.6. Diğer Hocaları

Babası Seyyid Süleyman Efendi, Şırnak'ın İdil ilçesine bağlı Bafî (Sulak) köyünden İsmail Hoca Efendi, Batman'ın Gerçüş ilçesinden Hoca Necmeddin, Batman'ın ilçesi Beşiri'nin Kurik köyünden İbrahim Hoca, Babasının amcası Şeyh Hasan Efendi, Şeyh Muhammed Seydâ.

1.1.6. Kişiliği ve Ahlakı

Fındıkî'nin hayat tarzı ve kişiliği¹¹⁸, içinden çıktığı ilim deryasını ve aldığı tasavvuf ahlakını yansıtmaktadır. Özellikle Peygamberimiz(a.s)'in sünnetine olan

¹¹¹ Ergin, Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah Yazıcı, s. 113.

¹¹² Ergin, Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah Yazıcı, s. 118.

¹¹³ Ergin, Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah Yazıcı, s. 120.

¹¹⁴ Ergin, Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah Yazıcı, s. 121.

¹¹⁵ Ergin, Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah Yazıcı, s. 123.

¹¹⁶ Ergin, Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah Yazıcı, s. 111.

¹¹⁷ Ergin, Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah Yazıcı, s. 112.

¹¹⁸ Fındıkî' hayat tarzı ve kişiliğini ele alırken özellikle Fındıkî'nin yeğeni eski Cizre Müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından yararlanıldı, gör.: 20.08.2015

bağlılığı¹¹⁹ Hz. Peygamberimiz'in ahlakını edinmiş olması en önemli yönüydü. Sadece Hz. Peygamberimiz'in değil sahabesinin de ahlakını edinmiştir.¹²⁰

Mütevazı kişiliği insanlara, hayvanlara ve bitkilere değer vermesi nezaket sahibi olmasındandı. İnsanlara karşı kırıcı davranmazdı. Herkesi önemser ve onların dertleriyle iştiğal olurdu. İnsanların yanlışlarını onların yüzüne vurmaz bütün mahlûkata sevgi duyardı. Affetmeyi sever çekişmekten uzak dururdu. İnsanları ilim ve kabiliyetlerine göre değerlendirir ona göre münasebette bulunurdu. Lükse düşkünlüğü yoktu. Kendisine yapılan iyiliği unutmaz yeri geldiğinde dile getirirdi.¹²¹

Çocuklara özel ilgisi olup, onlara vermek üzere cebinden bir şeyler eksik etmezdi. Çocukların başlarını okşar onları ilme teşvik ederdi. Vaaz ettiğinde insanları korkutmaktan öte müjdeleme yolunu seçerdi.¹²²

Aynı zamanda nüktedan ve şakacıydı. Kendisine çözmesi için bir problemle geldiğinde hemen çözmeye çalışırdı.¹²³ Sıkça darbı mesel kullanır herkesi memnun etmeye çalışırdı. Atasözlerinden çokça istifade ederdi.¹²⁴

Fındıkî'nin ahlakının ve kişiliğinin güzelikleri saymakla bitmez; ancak onun birkaç özelliği var ki bu özelliklerin üzerinde durmakta fayda görüyoruz.

Bu özelliklerinin en başında barışçıl yönü öne çıkmaktadır. Kendisi affedici olduğu gibi insanları da barıştırmaya çalışırdı. Kavga etmediği gibi kimseye küsmezdi. Pek çok kan davasını sulh ile sonuçlandırmıştır. Meşhur mutasavvuf Şeyh Seydâ'nın, Cıbr (Yeşilyurt) köyü sakinlerinin isteği üzerine halk arasında sulh görevi görmesi için Fındıkî'yi oraya göndermesi bütün bölgede bilinen bir olaydır.¹²⁵

Fındıkî'nin bir diğer kişilik özelliği çalışma azmi ve şevkiydi. Hiçbir zaman başkasının eline bakmaz kendi işini kendi görürdü. Geçimini sağlamak için bahçe işleriyle uğraşır.¹²⁶ Tahsil gördüğü sırada arkadaşları zekât ve fitre için tahsile ara vermesine rağmen o böyle şeyler için tahsilini aksatmazdı.¹²⁷

¹¹⁹ Erzen, s.30.

¹²⁰ Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015.

¹²¹ Erzen, s.32.

¹²² Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015.

¹²³ Dr. Tüzün Mesut, *Cizre Tarihi 2*, Enes Basın ve Yayın, İstanbul 2014, s.456.

¹²⁴ Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015.

¹²⁵ Erzen, s.29.

¹²⁶ Erzen, s.29.

¹²⁷ Gökçe, s.481-482.

1.1.7. Vefatı

Fındıkî yaşamının sonlarına doğru, son yirmi beş yılını geçirdiği¹²⁸ Cımbır (Yeşilyurt) köyünde ondört ay felçli olarak hayatını devam ettirmiştir. Tedavi için Diyarbakır'a gitmişse de iyileşememiştir. Daha sonra bir müddet oğlu Seyyid Abdurrahman'nın evinde kalıp, 1 Mart 1968 yılında Cizre'de vefat etmiştir.¹²⁹

Fındıkî, şeyhi Şeyh Seydâ'dan 55 gün sonra vefat etmiştir. Kendisini şeyhinin aile kabristanına defnetmişlerdir.¹³⁰ Fındıkî'nin mezar taşına *Divan*'ında da yer alan şu beyit kazınmıştır:¹³¹

“Di dunyayê heçî rabê
 Feqîr u şeyx û axa bê
 Ji ber mirnê xilas nabê
 Di şerq û hem di xerbê da”
 “Her kim ki, dünyaya gelmiştir,
 İster ağa olsun ister şeyh,
 Ölümünden kurtuluşu yoktur,
 İster doğudan olsun ister batıdan.”

1.2. TASAVVUFİ HAYATI

1.2.1. Tasavvufî hayata girişi

Fındıkî'nin tasavvufî hayata girişi geleneksel ve sistematik olmak üzere iki yolla olmuştur. İlk olarak Güneydoğudaki irfan merkezlerinin en önemli özelliği olan tekke ve medrese bütünlüğü hususuna dikkat çekmek gerekir. Tahsil hayatını sürdüren talebeler, ilmî icazetlerini aldıktan sonra istekleri doğrultusunda sistematik bir tasavvufî eğitimden geçirilirdi. Ancak bu noktaya gelene dek tasavvufla ilgili birçok bilgiyi tekke medrese bütünlüğünün vermiş olduğu atmosferden dolayı öğreniyorlardı.

Fındıkî'de yıllarca medreselerde hayatını sürdürdüğü için tasavvuf hayatından haberdardı. Hatta ilmî icazet aldığı amcası Seyyid Hasan Fındıkî'nin Basret geçmişi mevcuttu.¹³² Dolayısıyla Fındıkî tasavvufa yabancı bir kimse değildi.

¹²⁸ Bingöl Abdulkadir, *Kulîlkên Baxê Botan*, Sosyal Bili Bilgi İletişim Merkezi Basın Yayın, İstanbul 2008, s.106.

¹²⁹ Gökçe, s.481-482.

¹³⁰ Erzen, s.30.

¹³¹ Gökçe, s.481-482.

Fındıkî Şeyh Muhammed Said Seydâ el-Cezeri'ye intisap ederek sistematik bir tasavvuf eğitiminden geçmiştir. Şeyhinden 1940 yılında hem ilmî ve hem de halifelik icazeti almıştır. Şeyh Seydâ hazretleri Nakşibendiyye tarikatının Hâliidiye koluna mensuptu.¹³³

Fındıkî'nin, şeyhi Cizreli büyük mutasavvıf Şeyh Muhammed Seydâ ile tanışıp ona intisap etmesi şu şekilde başlamıştır: Şeyh Muhammed Nuri'nin¹³⁴ oğlu Şeyh Abdullah, Fındıkî'yi kendisine ve yanında okuyan okuyan talebelere ders vermesi için Cizre'ye bağlı Senati köyüne davet etmiştir. Fındıkî davete icabet ederek Senati köyüne gitmiştir.

Bir müddet sonra Şeyh Seydâ Efendi, Şeyh Abdullah'tan izin alarak Fındıkî'yi ikamet ettiği köy olan Serdahl (Bağlarbaşı) köyüne davet etmiştir(1927).¹³⁵ Fındıkî burada Şeyh Seydâ Efendi'nin çocuklarına ve talebelerine ders vermiştir.

Serdahl Köyü'ne yakın bir köy olan Cımbır köyü (Yeşilyurt) halkı, aralarındaki husumet ve dargınlıklardan dolayı Şeyh Seydâ'dan Fındıkî'nin sorunlarını çözmesi için köylerine yerleşmelerini istemişlerdir. Şeyh Seydâ Fındıkî'yi bir mürşid gibi buraya vazifelendirmiştir. Fındıkî ömrünün sonuna kadar bu köyde ikamet etmiştir.¹³⁶

Burada bulunduğu süre içerisinde husumetleri sulh yoluyla gidermeye çalıştı. Aynı zamanda irşad faaliyetlerini aksatmamak için ilim faaliyetlerine de devam etti. Cımbır köyü, kısa bir sürede, insanların ilim öğrenmek için gittikleri bir yer haline geldi.¹³⁷ Köyün maddi imkânlarının kısıtlı olmasından dolayı ilim faaliyetleri bu durumdan etkilenmişse de Fındıkî ömrünün sonuna kadar bu faaliyetleri sürdürmüştür.

Cımbır köyünde ikamet ettiği müddetçe, şeyhi olan Şeyh Seydâ ile irtibatı hiçbir zaman kesmemiştir. Hatta kendisine verilen görev için zaman zaman şeyhine

¹³² Baz İbrahim, Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu, İlâhiyât, Ankara Nisan 2016, s.34.

¹³³ Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015.

¹³⁴ Aslen 'Derşev' köyündendir kendisi.

¹³⁵ Bingöl, s.106.

¹³⁶ Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015.

¹³⁷ Karasakal, s.309.

malumat vermiştir. İstendiği zaman şeyhinin tekkesine gidip verilen başka görevleride yerine getirmeden geri durmamıştır.¹³⁸

1.2.2. Şeyhi Şeyh Muhammed Said Seydâ

Fındıkî'nin tasavvufî hayatının anlaşılmasında en önemli noktalardan biri de ona tasavvufî icazet verip, tasavvufî yönden onu geliştiren Şeyh Seydâ'yı anlamaktır. Fındıkî tasavvufî ilmîni Şeyh Seydâ'dan almıştır.

Şeyh Seydâ'nın tasavvufî hayatının başlangıcı, babası Ömer Zengânî'nin Basret Dergâhı'na gidip Şeyh Halid-i Zibârî ile tanışmasına kadar ulaşır. Zengânî babasının vefatından dolayı öncelikle Kureyşâ'dan Mardin'in Dargeçit ilçesine bağlı Zengan köyüne (Karabayır köyü) gider. İlköğrenimini tamamladıktan sonra kabiliyetinden dolayı Gabar Dağı'nda bulunan Basret Dergâhı'na gönderilir.¹³⁹ Burada bulunan Şeyh Halid-i Zibârî, Zengânî'ye özel bir ilgi ve alaka gösterip, halifelerinden Şeyh Reşid Derşevî'nin kızı ile evlendirdikten sonra, Zengânî'yi Cizre'nin Düzova (Hoser) köyüne irşad faaliyetleri için göndermiştir. Zengânî, Şeyh Halid-i Zibârî'nin vefatından dolayı Basret'e dönüp dergâhın başına geçmiştir.¹⁴⁰

Zengânî yedi yıl boyunca Basret Dergâhı'nda hizmette bulunduktan sonra Basret Dergâhı'nın başına, şeyhi Şeyh Halid-i Zibârî'nin oğlu Hüseyin'i geçirerek, Hoser Medrese'sine geri dönmüştür.¹⁴¹ Burada birçok âlim yetiştirdikten sonra, Cizre eşrafından Seyyid Hacı Hafız Efendi tarafından Cizre'ye davet edilir. Zengânî ailesini alarak Derşevîlerle birlikte Cizre'ye yerleşip ilmî ve tasavvufî çalışmalarına başlamışlardır.

Zengânî 1889 yılında hac ibadetini yerine getirmek üzere yola çıktı. Hac dönüşü Cidde'de vefat etmiştir. Zengânî hacca gitmeden önce medrese ve dergâhı kayınbiraderi Molla Abdulhakîm Derşevî'ye emanet etmiştir.¹⁴² Zengânî'nin vefatından sonra da çocukları ve Derşevî'lerin aile fertleri, medresenin ve dergâhın faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

İşte Şeyh Muhammed Said Seydâ, yukarıda değindiğimiz Ömer Zengânî'nin ve eşi Halime'nin oğludur. 1890 yılında Cizre'de doğdu.¹⁴³ Kısaca Şeyh Seydâ

¹³⁸ Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015.

¹³⁹ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâi Kolu*, s. 32.

¹⁴⁰ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâi Kolu*, s. 34.

¹⁴¹ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâi Kolu*, s. 34.

¹⁴² Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâi Kolu*, s. 36.

¹⁴³ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâi Kolu*, s. 37.

olarak bilinir. Ailesi aslen Mardin'e bağlı Dargeçit (Kerboran) ilçesinin Kureyşâ mezrasındandır. Seyyidlerin yerleşik olduğu bir yerleşim yeridir burası.¹⁴⁴

Erken yaşta yetim kalmıştır. Dayısı Şeyh Abdulahâkim Derşevî'nin yakınında bulunup sohbetlerine katılmıştır. İlk Kur'an eğitimini dayısının yanında alıp yedi yıl dayısının yanında tahsil görmüştür. Dayısı Şeyh Abdulahâkim Derşevî'nin vefatından sonra dergâhın başına Şeyh Seydâ'nın ağabeyi Şeyh Muhiddîn geçmiştir. Baş müderrisliğine ise diğer ağabeyi Şeyh Sirâceddîn geçmiştir. Şeyh Seydâ dayısının vefatından sonra tahsilini, abisi Şeyh Sirâceddîn'in yanında devam ettirip ondan ilmî icazetini almıştır. 1920 yılında Şeyh Sirâceddîn'nin vefatı üzerine 30 yaşlarında medresenin müderrisliğine geçmiştir.¹⁴⁵

Şeyh Seydâ mederese eğitimini tamamladıktan sonra tasavvufî dersler almaya başlamıştır. Bunun için dayısı Şeyh Muhammed Nûrî Derşevî'ye intisap etmiştir. Seyr u sülûkunu tamamladıktan sonra dayısı Şeyh Muhammed Nûrî Derşevî'den hilafet almıştır.¹⁴⁶ Dayısı Şeyh Muhammed Nûrî Derşevî'nin vefatı üzerine 34 yaşındayken dergâhın şeyhliğini üstlenmiştir.¹⁴⁷

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte değişen siyasi anlayıştan dolayı ailesi ile birlikte Irak'a göç eden Şeyh Seydâ; üç yıllık göçten sonra tekrar Türkiye'ye dönmüştür. Döndükten sonra ilmî ve tasavvufî faaliyetlerine devam etmiştir.¹⁴⁸

Şeyh Seydâ, kışın ilmî ve tasavvufî faaliyetlerini Cizre'deki medrese ve dergâhında, yazları ise Serdahl (Bağlarbaşı) köyündeki tekkesinde sürdürmüştür.¹⁴⁹ Her iki merkez de bölge için; sadece ilim ve tasavvuf yuvası değil, aynı zamanda küslerin barıştırıldığı, muhtaçların barındığı ve insanların ihtiyaçlarının giderildiği bir sosyal merkez halini almıştır.¹⁵⁰

Şeyh Seydâ, Nakşibendiyye tarikatının Halidiyye koluna mensubtur. Kadirilik ve Rufailik hakkında da bilgisi bulunmakta idi. Tarikat silsilesi Şeyh Halîdi Cezeri yoluyla Mevlana Halîdi Bağdadi'ye kadar gitmekteydi.¹⁵¹

¹⁴⁴ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, s. 31.

¹⁴⁵ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, s. 40.

¹⁴⁶ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, s. 41.

¹⁴⁷ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, s. 42.

¹⁴⁸ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, s. 44.

¹⁴⁹ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, s. 45.

¹⁵⁰ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, s. 46.

¹⁵¹ Yüce Abdulhakim, Cizre'li Şeyh Seydâ ve Tasavvufî Görüşleri, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Ankara 2010, s.638.

Son yüzyılda Cizre'nin yetiştirdiği en büyük âlimlerin başında gelmektedir. Erken yaşta babasını kaybetmesine rağmen ilmî yönden dayısının desteğiyle gelişti. Bütün hayatını islâmi vazifeye adanmış olan Şeyh Seydâ'nın ülkemizden ve civar devletlerden de birçok müridi bulunmaktaydı. Halk arasında, vefat etmesine rağmen halen çok tanınmaktadır.

Şeyh Seyada'nın yüz elliye yakın talebesi (ondan icazet almış), otuz iki kadar da halifesi¹⁵² bulunmaktadır. Talebelerini ve halifelerini Irak, Suriye, Arabistan dâhil olmak üzere birçok yere tahsil ve irşad faaliyetleri için vazifelendirmiştir.¹⁵³

Şeyh Seydâ'nın bazı halifeleri şunlardır: Oğlu Şeyh Muhammed Nurullah, Şeyh Fahreddin el-Arnasi, Muhammed Beşir el- Alakamî¹⁵⁴, Hasan eş-Şeyh Haseni, Halil el- Bacırmani, Yusuf el-Vezerki, Cemil ed-Danışmani...¹⁵⁵

Şeyh Seydâ'nın ilmî icazet verdiği kişiler: Molla Ramazan el-Bûtî, Molla Süleyman Hoserî (Bayar), Molla Abdurrahman Gundukî (Alkış), Sâlih el- Hüsünî, Mollah Muhammed Emin Aslan, Molla Ali Zercelî¹⁵⁶...

Şeyh Seydâ'nın eserleri şunlardır: *Ed-Dabıta fir-Rabıta, Kitabu't-Te'lif fit-Te'lif, Et-Tasavvuf, Tenbih'ül-Mürşidin, Kitabu Ahkami'l-Envat*.¹⁵⁷ Şeyh Seydâ'nın çeşitli zamanlarda bazı sebeplerden dolayı; akrabalarına, halifelerine ve çocuklarına göndermiş olduğu mektuplarda mevcuttur.

Şeyh Seydâ genç yaşta ilmî yönden kendini geliştirip İslami hizmetlere başlamıştır. Cizre'de yetişmiş en önemli mutasavvıflardandır. Onun ilme olan düşkünlüğü, talebe yetiştirmedeki hassasiyeti ile eserleri tasavvuf alanındaki derinliğini açıkça göstermektedir.¹⁵⁸

Irak'a göç etmeden önce ve Cizre'ye geri döndükten sonra Serdehl Tekkesi'nde yürüttüğü İslami faaliyetler, Cizre ve çevresinde uzun yıllar etkisini sürdürmüştür. Özellikle Serdehl Tekkesi tam bir ilim yuvası haline gelmiştir.¹⁵⁹

¹⁵² Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâi Kolu*, s. 47.

¹⁵³ Yüce, s.637.

¹⁵⁴ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâi Kolu*, s. 57.

¹⁵⁵ Yüce, s.638.

¹⁵⁶ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâi Kolu*, s. 62.

¹⁵⁷ Yüce, s.639.

¹⁵⁸ Erzen, s.225.

¹⁵⁹ Baz İbrahim, "Güneydoğuda bir irfan merkezi: Serdahl Tekkesi ve Külliyesi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.16.

Şeyh Seydâ'nın ilimden sonra ön plana çıkan en önemli özelliği ahlakı olmuştur. Mütevazı, hiç kimseyle çekişmez, dürüst, aleyhine söylenen sözlere aldırmaz, kendisine yapılan bağışları fakirlere dağıtır, kimsesizlere sahip çıkardı.¹⁶⁰

Şeyh Seydâ hazretleri dört evlilik yapmıştır. İlk evliliği Cizre'nin tanınmış eşrafından Ahmet Yiğit'in kızı Şerife Hanım'ın kızı Rebia Hanım'la olmuştur. Rebia Hanım'dan olan oğulları Ömer ve Salih bebeklikte vefat etmişlerdir. İlk eşinden iki çocuğu (Taybet Hanım ve Muhammed Ataulah Seydâ) hayatta kalmıştır. İkinci eşi Şeyh Hüseyin Basreti'nin oğlu Şeyh Celâleddin'in kızı Tayyibet Hanım'dır. Bu eşinden Şeyh Muhammed Nurullah, Şeyh Ömer Faruk, Muhammed Baki ve Abdullah Veli doğmuştur. Muhammed Alakamîşî'nin kızı Meryem Hanım'dan da Safvetullah doğmuştur.¹⁶¹

Şeyh Seydâ hazretleri 7 Ocak 1968 yılında vefat etmiştir.¹⁶² Kabri Cizre'de bulunup halk tarafından sık sık ziyaret edilmektedir. Kabrinin bulunduğu yerde aile kabristanı da bulunmaktadır.

Fındıkî ile Şeyh Seydâ arasındaki ilişkiyi, Fındıkî'nin *Dîvan*'ında yer alan şiirlerin temalarından açıkça anlamaktayız. *Dîvan*'ında yer alan şiirlerden beş tanesini Şeyh Seydâ için yazmıştır. Bu şiirlerde Şeyh Seydâ'nın Cizre için önemine, mürşid olarak işinin ehli olmasına, ondan gördüğü faydalara, dürüstlüğüne, içtenliğine, tasavvuftaki derinliğine, himmetine vb. konulara yer vermiştir.

Fındıkî h.1359 yılında Serdahl Tekkesi'nde Şeyh Seydâ'dan hem ilmî ve hemde tasavvufî icazet almıştır. Şeyhine olan bağlılığı onunla ilgili yazdığı şiirlerde önemli yer kapsamaktadır. Şeyhi ile tanıştıktan sonra onun direktifleri doğrultusunda hayatını yaşamaya başlamıştır. Şeyh Seydâ'nın ilmî ve tasavvufî mertebelerinin üstünlüğünden dolayı Fındıkî gibi birçok fıkhi âlim ona intisap etmiştir.

Şeyhi nereye giderse oraya gitmiştir. Fındıkî'nin vefat ettiği zaman, Şeyh Seydâ'nın ailesine ait kabristana defnedilmesi bile aralarındaki yakınlığı bize göstermektedir. Fındıkî, Şeyh Seydâ'nın vefatından altı ay sonra vefat ettiği için şeyhinin vefatından sonraki hayatı ile ilgili çok fazla bilgiye sahip değiliz.

¹⁶⁰ Erzen, s.224.

¹⁶¹ Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, s.72.

¹⁶² Baz, *Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu*, s.72.

1.2.3. Mensub olduğu Tarikat ve Silsilesi

Fındıkî'nin tarikat silsilesi Şeyh Seydâ ile başlayıp Şeyh Hâlid el-Cezerî¹⁶³ yoluyla Mevlana Halid Bağdadi'ye kadar ulaşır.

Tarikat silsilesi şu şekildedir: Şeyh Seyyid Ali Fındıkî (ö. 1387/1968), Şeyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî (ö.1387/1968), Mevlânâ Şeyh Muhammed Nûri ed-Derşevî (ö. 1342/1924), Şeyh Muhyiddin Zekâî (ö. 1333/1914), Şeyh Abdülhakim ed-Derşevî (ö. 1323/1905), Şeyh Ömer ez- Zenganî (ö. 1307/1890), Şeyh Hâlid Zibârî (ö. 1285/1868), Şeyh Muhammed Aynî (ö.1276/11859), Şeyh Salih Sıbkî (ö. 1269/1852), Şeyh Hâlid el-Cezerî (ö. 1255/1839), Mevlâna Hâlid Bağdadî (ö. 1242/1826)¹⁶⁴

1.2.4. İlmi ve Tasavvufî Şahsiyeti

İlk olarak, Fındıkî'nin ilme olan düşkünlüğü ve ilim için sürekli yer değiştirip ilmini talebelere aktarması hususu göze çarpmaktadır. İlim öğrenme konusunda büyüklük taslayıp var olanlarla yetinmemiş sürekli öğrenme çabası içerisinde olmuş. Çok zor şartlar altında da tedrisatı devam ettirmeye çalışmıştır.¹⁶⁵ Başka âlimlerin para karşılığı verdiği fetvalar için asla ücret talep etmezdi.¹⁶⁶

Fındıkî ince ruhlu bir zat olduğu için şiire yatkındı. Edebi zevki yüksek bir kişiydi. 52 kasidelik *Divan*'ı onun manzum konusunda ne kadar başarılı olduğunu göstermektedir. Üç dile (Kürtçe, Farsça, Arapça) hâkimdi. Sık sık atasözü kullanır her mesele hakkında anlatacağı bir darb-ı mesel birikimine sahipti.

Dostlarına yazdığı manzum mektupları onları hayrete düşürürdü.¹⁶⁷ Kürtçe, Farsça ve Arapça yazdığı kasideler mevcuttur. Manzum onun için kendini ifade etme aracıydı. Şiirleri açık ve anlaşılır bir dille yazmıştır. Yazdığı şiir ve kasideler bölge halkı tarafından ezbere okunur.¹⁶⁸

Manzum olduğu kadar mensur eser konusunda da başarılıydı. İleride değineceğimiz risalelerini değerlendirdiğimizde Fındıkî'nin konuya ne kadar hâkim olduğuna ve çözümlmelerini yaparken ne denli bilimsel olduğuna şahit olacağız.

¹⁶³ Nakşibendiğliğin Cizre ve çevresinde yayılmasında büyük etkisi olmuştur.

¹⁶⁴ Yüce Abdülhakim, Cizre'li Şeyh Seydâ ve Tasavvufî Görüşleri, *Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, Şırnak üniversitesi Yayınları, Ankara 2010, s.628.

¹⁶⁵ Erzen, s.29.

¹⁶⁶ Gökçe, s.481-482.

¹⁶⁷ Erzen, s.29.

¹⁶⁸ Karasakal, s.309.

Anlatmak istediğini örneklerle ve deliller sahih bir biçimde aktarmaya çalışmıştır. Fındıkî manzum ve mensur eserler kaleme aldığı gibi çeşitli vesilelerle dostlarıyla iletişim kurmak için mektupta kullanmıştır.

Talebelerine ders verirken anlatacağı konuyu önce ezberden aktarıp daha sonra takip ettikleri kitap üzerinde ayrıca tekrar ettirirdi. Bulunduğu her yerde fetva makamındaydı. Fetvalarını yazdırıp altına imza atmayı tercih ederdi. Bu yönü fıkhıta ne kadar derinleştiğini bize açıkça göstermektedir. Çünkü onun fetvalarını gören âlimler olduğu gibi kabul ederlerdi.¹⁶⁹

Fındıkî köklü ilim geleneğini en güzel şekilde almıştı. Özellikle; ileride değineceğimiz risaleleri incelediğimizde, kendisinde çeşitli ilimleri (tefsir, hadis, kelam, mantık, belağat, sarf, nahiv...) cem ettiğine tanık olmaktadır. Yerleştiği köylere muhakkak medrese kazandırmaya çalışmıştır.¹⁷⁰ Fındıkî pek çok âlim yetiştirdiği gibi birçok kimseye de icazet verdi. Bunlardan bir kaç: oğlu Seyyid Abdurrahman, yeğeni Molla Said Erzen...¹⁷¹

Fındıkî tasavvufî hayatla doğu medreslerinde varolan bir durum olan tekke ve medrese bütünlüğünden dolayı iç içeydi. Ancak Şeyh Seydâ'ya intisap ettikten sonra disiplinli bir şekilde Nakşbendliğin gereğini yerine getirip tasavvufî yolda derinleşmiştir. Öyle ki şeyhinden hilafet için icazet aldığını dahi görmekteyiz.

Zaten onun şeyhine olan muhabbet ve bağlılığı; *Divan*'ında, şeyhi için yazdığı kasidelerden rahatlıkla anlaşılmaktadır. Aynı zamanda şeyhi ile akrabalık bağı da bulunmaktadır.¹⁷²

Yine şeyhine olan bağlılığının bir göstergesi de, şeyhinin onu görevlendirdiği Cınıbr köyüne (Yeşilyurt) gözü kırpmadan gidip, yıllarca burada kalmasıdır. Zaman zaman şeyhinin köyü olan Serdehl (Bağlarbaşı) köyüne gidip tasavvufî etkinliklere katılmış olup fıkhi yönden elinden geldiğince tekkeye katkıda bulunmuştur.

Fındıkî'nin tasavvufî hayatını derinlemesine irdelemek için Şeyh Seydâ'nın hayatını ve onun nezdinde Cizre'deki medrese ve dergâh ile Serdahl (Bağlarbaşı) Tekke'sinin ilmî ve tasavvufî faaliyetleri ile söz konusu yerlerin sosyal hayata olan etkilerini sıkıca incelemek gerekir. Çünkü Fındıkî'nin tasavvufî hayatı söz konusu merkezlerin etkileşimleriyle bütünleşmiştir.

¹⁶⁹ Sabuncu, s.80.

¹⁷⁰ Gökçe, s.483.

¹⁷¹ Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015

¹⁷² Fındıkî'nin yeğeni Molla Said Erzen'den edinilen bilgilerden

Fındıkî her ne kadar ilmî yönden icazetler vermişse de, tasavvufî yönden icazet vermemiştir. Onun tasavvufî hayatı, özellikle, tasavvufu kendi şahsiyetinde yaşama şeklinde olmuştur. Zaten o dönem, şeyhi olan Şeyh Seydâ da hayatta olduğu için bu faaliyetleri Serdehl ve diğer bazı tekkeler yürütmekteydi. Şeyhinin vefatından kısa bir süre sonra kendisinde vefat ettiği için tasavvufî yönden herhangi bir girişimde bulunmamıştır.

Fındıkî kendisini hep mürid olarak görmüştür. Bu hususa ileri ki sayfalarda değineceğimiz tasavvufî anlayışında şahit olmaktadır. Hep kendini düzeltme, kendini güzelleştirme ve gaflete düşmeme konusunda çaba göstermektedir. Dolayısıyla onun tasavvufî hayatı ilmî yönünün gölgesinde kalmıştır.

Fındıkî'nin her ne kadar tasavvufî hayatı, ilmî hayatının gölgesinde kalsa da; *Divan*'ında yer alan kaside ve mersiyelelerden anlaşıldığına göre kalbi, içten içe tasavvufî bir derinlik barındırmaktadır. Diyebiliriz ki, tasavvufî yönden açılmamış bir gül gibidir. *Divan*'ı tasavvufî içtenliğinin bir dışa vurumu gibidir. Neredeyse *Divan*'ının bütününe tasavvufî bir anlayış ve atmosfer hakimdir.

Divan'ında yer alan konuları işleyiş içtenliği ve sadeliği tasavvufî ahlakının gereğidir. Özellikle takva, zühd ve zikir gibi tasavvufun temel konularına değinmiştir kasidelerinde. Tasavvufun klasik meselelerine dokunduğu gibi bu meseleleri güncel hayatın gerçekleriyle harmanlamıştır.

Fındıkî Basret şeyhlerinden Şeyh Hüseyin'in oğlu, İbrahim Hakkı Basreti'den de¹⁷³ halifelik icazeti almıştır. Fındıkî onunla ile görüşmek için birkaç kez Suriye'ye gitmişse de aralarındaki münasebet daha çok mektuplaşma ile sürmüştür.¹⁷⁴

Diyebiliriz ki; Fındıkî'nin tasavvufî hayatı, daha çok, şeyhinin merkezde olduğu kendisinin ise sürekli bir seyr u süluk çabası içersinde olduğu bir çerçevede geçmiştir. Şeyh ile birlikte olduğu müddetçe onun müridliğinde bulunup ilmî yönden faydalı olmaya çalışmıştır. Her ne kadar tasavvufî yönden ön plana çıkmasa da yaşadığı tasavvufî hazzı ve benimsediği tasavvufî anlayışı *Dîvan* adlı eserinde açıkça ortaya koymuştur.

¹⁷³ Basret'in yeni ismi 'İnceler' olup Cizre'nin kuzeyindedir.

¹⁷⁴ Erzen, s.31.

1.3. ESERLERİ

1.3.1. *Dîvan*'ı

Fındıkî'nin *Divan*'ının ilk baskısı oğlu Seyyid Abdurrahman tarafından el yazısıyla hazırlanmıştır. Bu ilk nüshada 42 kaside 9 mesnevi olmak üzere 51 manzume bulunmaktadır.

Daha sonraki yıllarda yeğeni Molla Said Erzen tarafından latinize edilerek hazırlanan nüshası Nûbihar Yayınları tarafından basılmıştır. Ancak bu nüshada ilk nüshada yer almayan bir manzum daha yer almıştır.¹⁷⁵

Seyyid Ali Fındıkî *Divan*'ını oluştururken Melayê Cızîrî'nin kullandığı gibi bir dil kullanabilecek seviyedeyken böyle bir dil kullanmamasının sebebi olarak *Divan*'ının herkes tarafından okunup anlaşılması içindir. Kendisi beyitlerinden toplumun bütün kesimlerinin faydalanmasını istediği için özellikle basit bir dil kullandığını ifade etmiştir.¹⁷⁶

Divan'ın sayısal istatistikleri şu şekildedir: 52 manzum,42 kaside 10 mesnevi, 811 beyit, 1612 mısra. En uzun manzume 53 beyitlik 15. manzume¹⁷⁷,en kısa manzume 4 beyitlik 45. manzumedir.¹⁷⁸ Fındıkî'nin mektuplarında yer alan iki manzum *Divan*'ında yer almamaktadır.¹⁷⁹

Divan'ında kullanılan dil sadedir. Öyle ki insana Yunus Emre'yi hatırlatacak kadardır. Her kesim insanın okuyup anlayabileceği bir dille yazılmıştır. *Divan*'da yer alan manzulardan üçü dışında (iki tanesi Arapça, bir tanesi Farsça) diğerleri Kürtçe yazılmıştır.

Divan'da nasihat ve vaaz üslubu ön plandadır. Anlatmak istediğini kimi yerlerde mizahi bir yolla anlatmıştır. Çoğu manzumede esasen kendine seslenmektedir¹⁸⁰

Divan'da kullanılan dil yönünden her ne kadar Yunus Emre üslubu varsada konu yönünden Mehmet Akif Ersoy'ı anımsatmaktadır. Neredeyse *Divan*'ın tamamında güncel meseleler dini ve tasavvufî bir pencereden ele alınmıştır. Özellikle

¹⁷⁵ Sabuncu, s. 81.

¹⁷⁶ Fındıkî'nin kardeşi Seyyid Mecidi'in oğlu eski Cizre müftüsü Said Erzenle yapılan görüşme notlarından, gör: 20.07.2015.

¹⁷⁷ Fındıkî Seyyid Ali, *Dîwan*, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2010, s.109.

¹⁷⁸ Fındıkî, s.293.

¹⁷⁹ Sabuncu, s. 83.

¹⁸⁰ Gökçe, s.486.

dindeki yozlaşma ve dünya hayatının geçiciliği ve ahirete hazırlık konusu ile dostluk meselesi sıkça işlenmiştir.

Divan'da yer alan konuları kısaca şu şekilde sıralayabiliriz: Allah'tan (cc) korkma, gaflet, kabir hayatı, dostluk, peygamber sevgisi, sufilerin ve diğer insanların yanlış din anlayışları, gurbet, nefis terbiyesi, takva, cahillik, sabır, kanaatkârlık...

1.3.2. Mektupları

Fındıkî dostları, talebeleri ve akrabalarıyla iletişim kurmak için sıkça mektup kullanmıştır. Mektuplarının bir kısmı nesir bir kısmı ise manzum şeklindedir. Bazı mektupları kendisi yazmış, bazı mektupları ise oğlu Seyyid Abdurrahman'a yazdırmıştır.¹⁸¹

Fındıkî mektuplaşmaya götüren çeşitli nedenler vardır. Bu nedenlerden bazıları: Dini konularda kendisine danışılması, uzak akrabalarıyla iletişim kurma, şeyhi ile irtibatlı olmak, diğer tasavvuf ehli kişilerle bağı koparmamak... Mektuplaştığı bazı kimseler şunlardır: Yeğeni Molla Said Erzen, Suriye'deki şeyhi Şeyh İbrahim Hakkı Basreti, Kardeşi Seyyid Mecid, Van'da bulunan Şeyh Zahir, amcasının oğlu Şeyh Tahir¹⁸², Şeyh Seydâ'nın oğlu M. Ata, Hoca Molla Necmeddin...

1.3.3. Diğer eserleri

Fındıkî fıkıh, tasavvuf ve akaid ile ilgili beş tane risale kaleme almıştır. Risalelerinin bir kısmı mevcut olup basılmıştır bir kısmı ise mevcut olmayıp basılmamıştır.

El-İnsaf Cevazi'z- Zekât ile'l Eşrâf, Zülfikar-ı Ali fi rakabeti münkiri'l-istimdâd mine'n-nebi evi'l-veli, Risâletul-lema' fi iâdetil Cuma; bu üç risale Fındıkî'nin yeğeni Molla Said tarafından Mecmuatur-resail¹⁸³ adı altında basılmıştır.

Defü's-şübühat fi nazmi't-terehât ve Risâletun fi Necati ebeveyni'n-Nebi adlı iki risale şu an mevcut değildir.

Fındıkî'nin risaleler dışında yazdığı iki tane haşiyesi vardır. Bunlardan bir tanesi: *Havâşî alâ Tefsiri'l-Kadî Beyzavî* diğeri ise *Havâşî alâ Divânî Cezerî*'dir.

¹⁸¹ Sabuncu, s. 82.

¹⁸² Sabuncu, s. 83.

¹⁸³ Bu üç risale 2010 yılında Ravza Yayınları tarafından 160 sayfa olarak basılmış olup mevcudu tükenmiştir.

1.3.3.1. Zülfikar-ı Ali fi rakabeti münkiri'l-istimdâd mine'n-nebî evi'l-velî

Seyyîd Alî Fındıkî'nin Kitâbu zi'l-Fikâr adlı risalesinin tam adı *Kitâbu zi'l-Fikâr 'Ali fi Rakbeti Münkiri'l-İstimdâd min Nebî ev Evliyâ'*dir.¹⁸⁴ Bu risale, peygamberlerden ve evliyâdan *istimdat*'ta bulunmayı inkâr edenlere karşı bir reddiye olarak kaleme alınmıştır. *İstimdat*'ın tasavvufî karşılığı; Allah'a yakın olan kimselerden (peygamberlerden, evliyâlardan vb) manevi yardım istemektir. Fındıkî *istimdatın* varlığını ispata başlarken öncelikle; peygamberlerin, hayatta iken veya vefat ettikten sonra onlardan, manevi yardımda bulunulabileceğini izah ettikten sonra onların ahirette şefaatçi olabileceklerini belirtir. Fındıkî, *istimdatla* ilgili olumsuz eleştirilerin, müslümanların akaidinin bozulması için yapıldığı görüşündedir.¹⁸⁵ Bu yüzden Müslüman gençlerin kalbine İslâm akaidinin en güzel şekilde yerleştirilmesi gerektiğini belirtir.¹⁸⁶

Fındıkî, mürşidi olarak kabul ettiği Şeyh Seydâ'ya, enbiyâ ve evliyâdan istiğsada bulunmanın veya bunu inkâr edenlerin arkasında kılınan namazın hükmü hakkında farklı bölgelerden sorular gelmesi üzerine bu risaleyi yazmasını kendisinden istediğini bildirmiştir.¹⁸⁷ Fındıkî bu risaleyi yazmayı İslâm dinine bir hizmet olarak ta kabul eder.¹⁸⁸

Fındıkî, istiğasenin isti'ane, istisrağ, nidâ, dua, tevessül vb. manalara geldiğini ifade etmiştir.¹⁸⁹ Ona göre bunun manası "Meded ya filan efendim", "Ey Allah'ım filanın yüzü hürmetine, filanın hakkı veya falanın hürmetine ihtiyacımı gider" gibi farklı lafızlar ile Allah'ın sevdiği kişilerin adını zikrederek Allah'a yakınlaşmak, ondan şefkat beklemektir. Fındıkî bu durumun dinen caiz olduğunu belirttikten sonra selef ve ona tabi olan halefin bu tarz ifadeleri kullandıklarını aktarmaktadır.¹⁹⁰ Fındıkî zamanla bunu inkâr eden kişilere karşı, âlimlerin reddiyeler yazdıklarını ifade etmektedir.¹⁹¹

¹⁸⁴ Fındıkî Seyyid Ali, *Külliyat*, s.13 (Bu eser Fındıkî'nin yeğeni Molla Said tarafından hazırlanmış olup basıma hazır hale getirildiyse de halen basılmamıştır. Ancak Molla Said bunun hem kendi kütüphanesi bulunması ve hem de bu şekil ilmi çalışmalarda kullanılması için bir miktar özel olarak bastırılmıştır.)

¹⁸⁵ Fındıkî, *Külliyat*, s.18.

¹⁸⁶ Fındıkî, *Külliyat*, s.19.

¹⁸⁷ Fındıkî, *Külliyat*, s.15-16.

¹⁸⁸ Fındıkî, *Külliyat*, s.20.

¹⁸⁹ Fındıkî, *Külliyat*, s.17.

¹⁹⁰ Fındıkî, *Külliyat*, s.17.

¹⁹¹ Fındıkî, *Külliyat*, s.18.

Fındıkî istimdatla ilgili fikirlerin delillere dayandırılması gerektiğini savunup bu delillerin akla uygun olması noktasında görüş bildirmektedir. Fındıkî eserinde ilk önce istimdat'ı ret edenlerin görüşlerini (İstimdatın şeriata uygun olmadığı, ölümler ve gaib olanlar sesleri duymazlar, mahlûkların manevi tasarrufu bu âlemde mümkün değildir...) zikretmektedir.¹⁹²

Fındıkî, bu görüşlere reddiye olarak ilk olarak şunları belirtmiştir: Mekkeli müşrikler, putlardan yardım isterken onlara ibadet ederlerdi. Ancak bizler peygamberlerden ve evliyalardan yardım isterken onlara ibadet etmek maksadıyla bu yardımı istememekteyiz, dolayısıyla dinen bu durum hakkında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.¹⁹³

Fındıkî, Yüce Allah'ın (cc) kendisine çok yaklaşan kimselerin, gören gözleri, duyan kulakları ve yürüyen ayakları olur hadisine dayanarak, bu seviyeye ulaşan bir kimseden istimdat edilebileceğini kabul eder.¹⁹⁴ Fındıkî, istimdat eden kimsenin ibadetin yalnızca Allah (cc) için olduğunu farkında olduğunu belirttiikten sonra önemli olanın kalbi temizlemek olduğunu söyler. Ona göre ancak bu şekilde Allah'a (cc) yaklaşılır.¹⁹⁵ Bu gibi kimselerden yapılan istimdat onların ulaştığı olduğu derecenin üstünlüğünden dolayı mümkündür.

Fındıkî, bu konu ile ilgili bazı hadisleri zikrettiği gibi eski bazı menakıblardan da faydalanarak konuyu izaha çalışır. Neticede nebilere ve velilere istimdat etmenin, dinen bir sakıncası olmadığı sonucuna ulaşır.

1.3.3.2. *El-İnsaf cevazi'- zekât ile'l Eşraf*

Fındıkî bu risalesinde Hz. Muhammed'in ehl-i beytinden olan seyyid ve şeriflerin zekât almalarını fihhi açıdan ele almaktadır. Fındıkî eserine başlık olarak seçtiği "*insâf*" kelimesinden anlaşıldığı üzere; o, eşraf'ın (seyid, şerif) zekât almaları konusunda onlara adaletli davranılmadığı kanaatinde. Fındıkî âlim olan bazı kimselerin, eşrafın zekât almasının helal olup olmadığına ilişkin kendisine soru sormaları üzerine bu risaleyi kaleme aldığını ifade etmektedir. Fındıkî'ye göre bu konu hakkında ihtilafli görüşler olduğu için, bu konunun açıklanıp izaha ihtiyacı vardır. Fındıkî bu konu hakkındaki görüşlerini önemli âlimlerin görüşlerine

¹⁹² Fındıkî, *Külliyat*, s.22.

¹⁹³ Fındıkî, *Külliyat*, s.25.

¹⁹⁴ Fındıkî, *Külliyat*, s.25.

¹⁹⁵ Fındıkî, *Külliyat*, s.27.

dayandırmadan önce izah edeceği mesele hakkında objektif bir görüşün ortaya çıkmasının tarafsız ve adilane bir bakış açısıyla gerçekleşebileceğini belirtir.¹⁹⁶

Fındıkî bu konudaki görüşünü belirtmeden önce eşrafa zekât verilmeyeceğini bildirenlerin görüşünü dile getirmektedir. Bu görüşler şunlardır: 1) Beni Haşim ve Beni Muttalib ailelerinden olan kimselere zekât verilmez çünkü zekat malın kirli olan kısmıdır. Bu malı almaları onlara yaraşmaz.¹⁹⁷ 2) Ehl-i Beyt'e sadaka ve keffaret verilmediği için zekat da verilmez.¹⁹⁸ 3) Dört mezhebin görüşüne göre beytul maldan kendilerine pay ayrıldığı için onlara zekât verilmez. Bu görüşlerin karşılığında Fındıkî, şu izahları yapar: Bugün devletin hazinesinden eşraf için herhangi pay ayrılmamaktadır. Ayrıca dört mezhebin bazı görüşlerine uymayan kimi âlimlerin (Kadı Hüeyn, Fahrudin er Razi, İbn Ziyâd) fikirleri, bazı husularda benimsenebilir. Fındıkî'ye göre eşraftan olan kimseler, Kur'an-ı Kerimde belirtilen kimselerin durumunda iseler (Fafir, miskin, yolda kalmış kişi...) onlara zekat verilebilir. Çünkü bu onlara beytul malden herhangi bir pay ayrılmamaktadır. Zengin olan eşrafa dört mezhebin zekât konusundaki hükmü uygulanır. Fındıkî'nin beytul maldan pay almayan eşrafın zekât alabileceğiyle ilgili görüşünü dayandırdığı bazı mutekaddimun ve muteahhirun âlimleri şunlardır: El-İstahrî, İbn Ebî Ebî Hureyre, el-Kâdî Huseyn, İbn Yahyâ, el-Herevî ve er-Râzî, en-Nevevî, İbn Şekîl, İbn Ziyâd, en-Nâşîrî vb.¹⁹⁹ Fındıkî bu âlimlere uyararak zekât verme hükmünün uygulanabileceği hususunda hiçbir sakınca görmemektedir.²⁰⁰

1.3.3.3. *Risâletul-İema' fi İâdetil Cuma*

Fındıkî bu risaleyi, cuma günü bir şehirde birden fazla yerde cuma namazı kılınmasından dolayı öğle namazının iadesinin gerekip gerekmediği ile ilgili sorular üzerine yazdığını belirtmiştir.

Şafii fıkhına göre cuma namazı bir şehirde tek bir yerde kılınabilir. Cuma namazı birkaç yerde kılınması durumunda, cuma namazını önce kılan cami cemaatinin namazı geçerli olup diğerlerinin öğleyi iade etmesi gerekir. Ancak hangi cami cemaatinin cuma namazını ilk olarak kıldığının tespit edilemeyeceğinden dolayı

¹⁹⁶ Fındıkî, *Külliyat*, s.86.

¹⁹⁷ Fındıkî, *Külliyat*, s.93.

¹⁹⁸ Fındıkî, *Külliyat*, s.94.

¹⁹⁹ Fındıkî, *Külliyat*, s.91-95.

²⁰⁰ Fındıkî, *Külliyat*, s.55.

herkesin öğle namazını iade etmesi (Öğle namazının iadesi konusunda tek başına yada cemaatle kılma konusunda fark gözetilmemiştir) en uygun görüştür.²⁰¹

Cuma günü öğle namazının iade edilip edilmeyeceği ile ilgili Cizre'de birden çok camide cuma namazı kılınmaya başladığından beri tartışmalar olmuştur. Bu tartışmalar Fındıkî'nin döneminde de mevcuttu.

Fındıkî, öncelikle öğle namazının iade edileceği başka durumları göz önünde bulundurarak namazın iade edilebileceğini ispata çalışır. Örneğin Şafii mezhebine bağlı bir imamın arkasında namaz kılan Hanbelî veya Maliki mezhebine mensub bir kimsenin namazını iade etmesi gerekir.²⁰²

Fındıkî, öğle namazının iade edildiği durumları göz önünde bulundurarak, iadenin hükmünün vacip, müstehap ve haram olabileceğini söylemiştir. Örneğin tek bir mescitte kılınan cuma namazından sonra iade edilen öğle namazı haramdır.²⁰³ Ancak yıllarını geçirdiği Cınbr köyünde cuma namazı kıldıklarında cemaatin sayısı kırkı bulmadığı zamanlarda öğleyi iade ettiklerini bildirmiştir.²⁰⁴ Yine onun aktardığı şu olay, öğle namazın iadesinin varlığını bize göstermektedir. Gittiği bir köyde cuma namazından sonra öğle namazını iade ettiklerini görmüştür. Bunun sebebini sorduğunda sayı kırkı bulmasına rağmen aralarında Fatıha suresini düzgün okumayanların bulunduğu, bu yüzden namazın şartlarının tam olarak yerine getirilmediği düşüncesiyle böyle bir iade etme yoluna gittiklerini söylemişlerdir.²⁰⁵

Sonuçta Fındıkî bu risalesinde, cuma günü cuma namazının birden çok merkezde kılındığı zamanlarda, öğle namazının iadesinin fıkhi bir gereklilik olduğunu kabul ederek, delilleriyle ispatlamaya çalışmıştır.

1.3.3.4. *Havâşî alâ Tefsiri'l-Kadî Beyzavî*

Bu risale Fındıkî'nin, Kadî Beyzavî'nin tefsirine yazdığı haşiyelerden müteşekkildir. Kadî Beyzavî hicri yedinci asırda yaşamış çok yönlü İslam âlimlerindedir.²⁰⁶ Fındıkî bu risalede rumuzlar kullanmış olup eserinde ayetleri parantez içinde verdikten sonra gerekli açıklamaları parantezin dışında vererek dipnot diyebileceğimiz tarzda bir yöntemle eserini kaleme almıştır.²⁰⁷

²⁰¹ Fındıkî, *Külliyat* s.131.

²⁰² Fındıkî, *Külliyat* s.131.

²⁰³ Fındıkî, *Külliyat*, s.135.

²⁰⁴ Fındıkî, *Külliyat* s.138.

²⁰⁵ Fındıkî, *Külliyat*, s.140.

²⁰⁶ Karasakal, s.306.

²⁰⁷ Karasakal, s.312.

Fındıkî sadece bazı surelere haşiyeye (7 sureden 96 ayet) yazmıştır. Eserin mukaddimesi bulunmamaktadır. Haşiyelerinde çok fazla ayrıntıya inmemiştir. Haşiyelerinde sarf ve nahiv bilgisi ön plana çıktığı gibi,²⁰⁸ kelimelerin etimolojik anlamlarına da değinmiştir. Haşiyelerinde nesih ve mensuh konularını ele aldığı, kimi ayetleri ayetle şerh etmesinden anlaşılıyor ki tefsir ilminde de bilgi sahibidir. Haşiyelerinde kelami (büyük günah vb.) ve kıraatla ilgili hususlar da yer almaktadır.²⁰⁹

1.3.3.5. *Havâşî alâ Divânî Cezerî*

Şeyh Amed el-Cezerî'nin (Melayê Cizir-i) *Dîvan*'ı için yazdığı haşiyelerden oluşan bir eserdir.

1.3.3.6. *Defû 'ş-şübühat fî nazmi't-terehât*

Tasavvuf düşüncesine karşı çıkan Vahhabilere karşı reddiye olarak arapça kaleme aldığı bir eserdir.²¹⁰

1.3.3.7. *Risaletun fî Necati ebeveyni'n-Nebi*

Hz.Muhammed'in (sav) anne ve babasının cehenneme gideceğiyle ilgili Vahhabilerin görüşüne karşı bir reddiyedir.²¹¹

²⁰⁸ Karasakal, s.312.

²⁰⁹ Karasakal, s.312.

²¹⁰ Sabuncu, s.82.

²¹¹ Karasakal, s.310.

İKİNCİ BÖLÜM

TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

2.1. SEYYİD ALİ FİNDİKÎ'YE GÖRE BAZI TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

2.1.1. Tevekkül

Tevekkül sözlükte “birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; birine işini havale etme, ona güvenme” anlamına gelir. Tasavvufî bir terim olaraksa “bir kimsenin kendisini Allah’a (cc) teslim etmesi, rızkında ve işlerinde Allah’ı (cc) kefil bilip sadece O’na güvenmesi” şeklinde tanımlanmıştır.²¹² Allah (cc) Kur’an-ı Kerim’de “Kim Allah’a tevekkül ederse O, ona kafidir.” buyurmuştur.²¹³ Peygamberimiz bir hadisinde tevekkülü şu şekilde örneklendirmiştir: Ateşe atıldığı zaman İbrahim’in (as) son sözü “Allah (cc) bana yeter; O, ne güzel vekildir.”²¹⁴

Kelâbâzî *Ta’arruf* isimli eserinde tevekkül ile ilgili bazı sûfilerin tanımlarını şu şekilde nakletmektedir: “*Tevekkül, Allah’tan başka hiçbir şeye sığınmamaktır*”, “*Tevekkül kaderin hükmüne razı olmaktır*”, “*Tevekkül güç ve kuvvetten tamamen arınmaktır*”.²¹⁵ Serrâc’a (ö. 378/988) göre ise tevekkül, rızayı gerektiren bir haldir.²¹⁶ Önemli sûfilerden Hamdun Kassar (ö. 271/884) ise tevekkülü Allah’a (cc) sığınma ve O’na itimad etme olarak görür.²¹⁷

Fındıkî’nin beyitlerinde tevekkül mürid ile rabbi arasında sınıksı bir bağ olarak karşımıza çıkar. Mürid hatalarını ancak rabbine arz edip af dileyebilmekte. Sığınılacak yegane kişi olarak rabbini görmektedir. Fındıkî, aczinin ve zayıflığın farkına vararak tevekkül içinde rabbinden beklenti içerisine girmektedir.

²¹² Mustafa Çağırıcı, “Tevekkül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, Cilt 41, s.1.

²¹³ Talak, 65/3.

²¹⁴ Buhârî, Tefsir, 13.

²¹⁵ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta’arruf)*, çev: Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1979, s.151.

²¹⁶ et-Tûsî Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma’ İslam Tasavvufu*, çev: H. Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996, s.51.

²¹⁷ Kuşeyrî Abdülkerim, *er-Risaletü’l-Kuşeyriyye*, çev: Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1981, s.303.

Fındıkî Yüce Allah'ı (cc) özellikle günahları affeden olarak takdim etmekte. Bundan dolayı Yüce Allah (cc), kusurları gizleyen ve insanların gamını ve kederini iyileştirendir. Yüce Allah (cc), kapısına affedilmek için gelen kimseyi geri çevirmeyendir.

*“Tu xeffarê zunûban î
Tu settarê ‘uyûban î
Tu keşşafê kurûban î
Kî ye bê tu ‘efu nakî”*²¹⁸

“Sen günahları affedensin.
Sen ayıpları örtensin.
Sen dertlerin çaresisin.
Kim var ki Sen onu affetmeyesin.”

*“Elî ya Reb birîndar e
Li dergâhê te zarzar e
Li derdê wî bike çar e
Hilavêt beyreqa rayê”*²¹⁹

“Ya rab Ali yaralıdır.
Senin kapında yalvarmakta,
Derdine eyle derman.
Bayrağı attım yola (teslimiyet).”²²⁰

Fındıkî, müridin sadece Yüce Allah'a (cc) bağlanıp O'na güvenmesini savunmuştur. Müridin başka kimselere bağlanması onunla Yüce Allah (cc) arasında perdeler örür. Bu perdeler marifetullaha ulaşmayı engeller. Müridin başka kimselerin iyilik ve cömertliklerine aldanmaması gerekir.

*“Xuda bigre tamam berde
Bila l'ber te nebin perde
Nebêj ev qence ev merd e
Heye tavîk ji dijwarî”*²²¹

²¹⁸ Fındıkî, s.33.

²¹⁹ Fındıkî, s.39.

²²⁰ Fındıkî bayrak atmayı Allah'a teslim olmak anlamında kullanmıştır.

“Allah’a bağlan başka kimseye değil.
Başkaları sana perde olmasın (hakikati görmeye).
Bu iyi bu cömert demeyesin,
Aniden sağanak yağabilir (başkaları yanıltabilir).”²²²

Fındıkî’nin başka kimselere bağlanmaması gerektiğini belirttiği yukarıdaki beyitte; kastettiği kimseler işin ehli olmayan kimselerdir. Aynı kasidenin başka bir beyitinde Fındıkî, gerçek mürşidlerin varlığını kabul etmektedir. Fındıkî, işin ehli olmayan kimselerin dostluklarının geçici ve samimi olmamasından dolayı, müridin başkalarına güvenmemesini belirtmiştir. Ancak bu durumdan işin ehli olan mürşidleri istisna tutmuştur.

“*Belê xasê Xudê mane*
Wefadar in ne wek va ne
Bizan Seydâ yekî j’wan e
Tu bawer nakî her darî”²²³

“Tabi ki Allah’ın has kulları vardır,
Vefalıdırılar diğerleri gibi değil.
Bil ki Seydâ’da onlardan biridir,
İnanmıyorsan yanına var (git).”

Fındıkî’ye göre mürid, Yüce Allah’a (cc) karşı ihlâslı olmalıdır. Mürid ihlâslı olursa, Allah (cc) mürid için kafi gelir. Fındıkî, seyru süluk yolunda her ne kadar mürşide başvurulması gerektiğini savunsa da, bu yolun Allah (cc)’ın yardımı olmadan gidilmeyeceğini bilir.

“*Ji bo wi ger bibî safî*
Ji bo te ew dibit kafî
Ji xeyrê wî bizan mafî
Xudadar î çi xemdar î”²²⁴

“Sen, O’nun için (Yüce Allah’a) has olursan,

²²¹ Fındıkî, s.41.

²²² Burada Kürtçe bir atasözü kullanılmıştır. Bahar aylarında bir anda yağın sağnak yağış nasıl insanı şaşırtıyorsa, Fındıkî bu durumu insanlara güvenme durumuna benzetmiştir. Fındıkî bir insana çok güvenmemeyi tercih eder; çünkü bir anda nasıl sağnak yağarsa hiçbir alamet yokken, bir kimsede hiç beklenmediği şekilde davranabilir. Dikkatli olunması gerektiğini belirtmek için bu atasözünü kullanmıştır.

²²³ Fındıkî, s.43.

²²⁴ Fındıkî, s.47.

O da senin için kâfi olur.
 Bil ki ondan başkası yoktur.
 Senin rabbın var neden üzülürsün ki.”

Fındıkî başka bir beyitinde sadece Allah’a teslim olup O’na taraf olunmasını ve başka kimselere adlanılmaması gerektiğini şu şekilde dile getirmiştir:

“*Elî tu b ‘ xwe ji dil j ‘benda Xuda be
 Guhê xwe qet nede ehlê zemanî*”²²⁵

“Ey Ali, sen kendin gönülden Allah’a (cc) taraf ol,
 Zamanın ehline kesinlikle kulak asma.”

Fındıkî, müridin seyru sülûk yolunda başka kimselerin söz ve görüntülerine kapılmaması gerektiğini belirtip, yalnızca Yüce Allah’a (cc) intisap edilmesi gerektiğini belirtir. Fındıkî’nin sık sık Allah’a bağlanması gerektiğini belirtmesinin sebebi, Yüce Allah’a (cc) tam ve samimi bir şekilde teslim olmadan, seyru sülûk yolunda başarılı olunmayacağı inancıdır. Başka kimselere inanıp onlara teslim olmak kişiyi zarar uğratarak Yüce Allah’tan (cc) uzaklaştıracaktır. Fındıkî, müridin Yüce Allah’a (cc) teslim olması için; ona yol gösteren bir müşid fikrine karşı değildir.

“*Elî j ‘bo te bibit ev ders
 Nexapî b ‘lefs û şeklê kes
 Xuda bigre tunê tu bes
 Xudadar î çi xemdar î*”²²⁶

“Ey Ali bu sana ders olsun.
 Sakın kimsenin şekline ve sözüne kanma.
 Allah’a (cc) taraf ol senin için yeter.
 Senin rabbın var neden üzülürsün ki.”

Fındıkî bütün ümidini Yüce Allah’a (cc) bağlar ve O’ndan ümidini kesmez. Fındıkî’nin Yüce Allah’a (cc) olan bu bağlılığı onun tasavvufî düşüncesinin temelinde bulunmaktadır. Bu yönüyle irdelendiğinde, Fındıkî’nin tasavvufî düşüncesinin temelinde tevhid esas yer tutar.

“*Dikim hêvi li dergâhê te ya Reb*

²²⁵ Fındıkî, s.141.

²²⁶ Fındıkî, s.41.

*Tu binvîsî 'Elî j'rastên di rê da'*²²⁷

“Yarabbi Sen’in dergâhından (kapından) ummaktayım,
Ali’yi de doğrulardan yaz-san.”

Fındıkî’ye göre müridi şevke getiren, seyr u sülûk yolunda tattığı Yüce Allah’ın (cc) sevgisidir. Çünkü girilen yolda en büyük lezzet ve duygu Yüce Allah’a (cc) beslenen sevgidir. Bu şevk içinde mürid bu sevgiyi devam ettirirse, öte dünyada muhakkak maksadına ulaşır kurtuluşa erecektir.

“Lezzet ewe hubba Xudê

Her kî ku bigrê bernedê

Ew dê bighête meqsedê

Gava biçîtîn we dinê”²²⁸

“Asıl lezzet Allah’a (cc) olan sevgidir.
Her kim tabi olup (Yüce Allah’a) bırakmazsa,
O (mürid) maksadına ulaşır,
Ahirete vardığında.”

Fındıkî, en zor zamanlarında Yüce Allah’tan (cc) yardım istemeyi terk etmez. Seyr u sülûk yolunda yaptığı hataları bir girdaba benzetip, onu bu girdaptan kurtarması için Yüce Allah’tan (cc) başka kimseden yardım istemez.

“Xudayo tu ji vê girdavê min zû

Xelas ke ji bil te destegîr nîn e”²²⁹

“Yarabbi ‘beni’ çabucak bu girdaptan
Kurtar, Senden başka yok elimi tutacak.”

Fındıkî hayatın meşakkatlerini ve işlediği günahları sırtındaki yük olarak kabul etmektedir. Bu yüklerin altında ezildiği için çıkar bir yol aramaktadır. Fındıkî bu yüklerin sadece Allah(cc) tarafından indirilebileceğini ifade eder bir beyitinde

“E‘nabînim kesê barê te bar kî

Ji xeyrê dergehê Reb nîn e hawar”²³⁰

²²⁷ Fındıkî, s.55.

²²⁸ Fındıkî, s.77.

²²⁹ Fındıkî, s.105.

²³⁰ Fındıkî, s.197.

“Senin yükünü (kendisini kastediyor) yüklenecek kimseler yok.

İmdat edilecek, Allah’tan başka yok.”

Fındıkî, Yüce Allah’ın (cc) kendisine yardım etmemesi durumunda mahvu perişan olacağını belirtir. Onun için Yüce Allah’ın (cc) yardımının olmaması yokluk ile eşdeğerdir.

*“Destegîrê min ne fedl û rehmeta Xaliq buwa
Bêşek û bêşubhe dê mehw û fena bûm ez ji bin”*²³¹

“Allah’ın (cc) fazlı ve rahmeti tutunacak dalım olmasaydı,
Şeksiz ve şüphesiz, hepten mahvolup yok olmuşum.”

Fındıkî’nin tasavvufî anlayışının temeline Allah’ı (cc) yerleştirmesinin sebebi; onun, Allah’ın gücü, kudreti ve ilmî hakkındaki farkındalık ve şuurda kendini göstermek istemesindedir.

*“Sedhezar hemd ji Xudê ra ez dizanim bi yeqîn
Ku hekîm e zerreyek bê sîrr û hikmet wî nekîr”*²³²

“Sonsuz hamdu senalar Allah’a olsun ki, kesin kesiyor,
O Hâkimdir, tek bir zerreyi bile sırsız ve hikmetsiz.”
yaratmamıştır.”

Fındıkî, günahlarının affını Yüce Allah’a (cc) arz eder. Yüce Allah’ın (cc) rahmetinin büyüklüğü altında ezilip, günahlarının küçüklüğünü Yüce Allah’ın (cc) rahmetinin büyüklüğünde aramakta. Bu rahmetin büyüklüğü Fındıkî’nin ümidini yeşertip, af için onu cesaretlendirmektedir.

*“Eya Rebbî tu me u dosta ‘efû ke
Li ber rehma te eyba me biçûk e”*²³³

“Ey Rabbim bizi ve dostlarımızı affeyle,
Senin rahmetinin yanında ayıbımız küçücük kala.”

Fındıkî’ye göre müridin ne yaparsa yapsın, nereye giderse gitsin hep Yüce Allah’a (cc) kavuşacağını ve O’na döneceğini unutmaması gerekir. Nitekim Fındıkî bir beyitinde kaçışın sadece Allah’a (cc) olacağını şu şekilde dile getirmiştir:

²³¹ Fındıkî, s.147.

²³² Fındıkî, s.133.

²³³ Fındıkî, s.157.

*“Tiştekek nema l’destê me da
J’xeyrê reva b’ alê Xuda
Me’ jxwe nekî Rebbî cida
Em j’te dikin vê hêviyê”*²³⁴

“Hiçbir şey kalmadı elimizde
Allah’a yönelmekten (sığınmak) başka
Rabbim bizi kendinden ayırma
Bunu dilemekteyim Senden.”

Fındıkî’ye göre mürid Yüce Allah’a (cc) sığınıp teslim olmaz ise nefesine teslim olur ve böylece kalbini şeytanın karargâhına döndürmüş olur. Fındıkî, Yüce Allah’tan (cc), kendisine teslim olunması ve O’nun hükümleriyle yaşaması için gafletten uyandırmasını ümit etmektedir.

*“Me nespêrî bi destê nefis û İblîs
Me hêvî jê ji wa ra me nekî lîs
Ji xeflet me bikî b’fedla xwe hişyar
Bi qanûna ku danî em bikin kar”*²³⁵

“Bizi nefse ve iblise teslim etme,
Senden isteğimiz bizi onlara yuva (barınak) eyleme.
Fazlınla bizi gafletten uyandır,
Ki Senin hükümlerinle amel edebileyim.”

Fındıkî, Yüce Allah’tan (cc) gafletten uyandırmasını isterken, bu konuda O’nun gücünün farkındadır. Bu farkındalık, Fındıkî’nin günahları için ağlamasını ve sürekli tevbe etmesini sağlayıp, onu sürekli Yüce Allah’a (cc) sığınmaya yöneltmektedir. Fındıkî; Yüce Allah (cc) tarafından bağışlanmayı, azad olmaya²³⁶ benzetmiştir.

*“Ji wî ra qet tunîn e keskî mani’
Dema ku ew bidî ‘ebdkî menafi’
Tu aza ke ewî roja qiyamet*

²³⁴ Fındıkî, s.163.

²³⁵ Fındıkî, s.169.

²³⁶ Fındıkî’ye göre günah işleyen kimse nefsinin ve şeytanın kölesidir. Allah(cc) kişiyi affettiğinde kişi nefsin ve şeytanın elinden kurtulmuş olup özgürlüğüne kavuşmuş olur.

Bibe cennet bi rehma xwe b 'selamet'”²³⁷

“O’na kesinlikle kimse mani olamaz,

Ki O, bir kuluna fayda verdiğinde.

Sen azad et onu (kendisi için) kıyamet vakti.

Cennetine al onu (kendisi için) rahmetinle ve selametinle”

Fındıkî başka bir beyitinde ise Yüce Allah’ın (cc) isteğinin dışında hiç kimsenin kimseye bir faydasının dokunmayacağını şu şekilde dile getirir:

“Ez dikim gazî l’derê te ya Kerîm û ya Rehîm

Xeyrê te kî dî heye tiştek bidî ger tu nedî”²³⁸

“Ey Kerim ve Rahim Allah’ım sana seslenmekteyim,

Senden başka kim var ki bir şey verecek Sen vermedikçe.”

Fındıkî’nin tasavvufî anlayışının merkezinde Yüce Allah’a (cc) olan tevekkül en önemli yeri tutmaktadır. Ona göre Yüce Allah (cc), asıl teslim olunması gerekendir. Yüce Allah (cc), müridin en sıkıntılı anlarında sığındığı kişidir. Bütün seyr u sülûk yolculuğu boyunca Yüce Allah’ı (cc) anar, O’nu düşünür. Günahlarının af olması için Yüce Allah’a (cc) yalvarır. Yüce Allah (cc) müridi gafletten uyandırır. Mürid, düşmanları olan nefsin ve şeytanın şerrinden ancak Yüce Allah’ın (cc) yardımıyla kurtulur. Mürid’in Yüce Allah’ın (cc), gücü ve kudretinin farkında olup, sürekli günahlarının af olması için içten içe pişman olup ağlaması gerekir. Mürid, günahlarının af olması için Yüce Allah’tan (cc) ümidini kesmez ve Yüce Allah’ın (cc) rahmetinin genişliğinin farkındadır. Mürid, seyr u sülûk yolunda ilerlerken Yüce Allah’a (cc) olan sevgi onun için en büyük şevktir.

2.1.2. Tevbe

Tevbe sözlükte “geri dönmek, rücû etmek, dönüş yapmak” anlamlarına gelmektedir.²³⁹ Kur’an-ı Kerim’de sıkça üzerinde durulan bir konu olan tevbe için Allah (cc) şöyle buyurmuştur: “Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra da O’na tevbe edin”.²⁴⁰ Yine başka bir ayette Allah (cc) tevbe konusunda şöyle buyurmaktadır: “Ey

²³⁷ Fındıkî, s.171.

²³⁸ Fındıkî, s.215.

²³⁹ Bekir Topaloğlu, “Tövbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, Cilt 41, s.279.

²⁴⁰ Hud, 11/3

iman edenler, Allah'a içtenlikle tevbe edin".²⁴¹ Hz.Peygamberin hadislerinde de sıkça yer bulan tevbe için peygamberimiz şöyle buyurmaktadır: "Yemin ederim ki ben, Allah'a günde yetmiş defadan fazla tevbe ve istiğfar ediyorum".²⁴²

Sehl Tüsteri tevbeyi günahını unutmamak olarak tarif etmektedir.²⁴³ Hüseyin Megâzili tevbeyi iki çeşit (İnâbe, İsticâbe) olarak ayırdıktan sonra çeşitleri hakkında şu şekilde izahatta bulunmuştur: İnâbe tevbesi, "Sana gücü yettiği için Allah'tan korkmandır". İsticâbe tevbesi ise "Sana yakın olduğunu düşünerek Allah'tan korkmandır".²⁴⁴

Sehl bin Abdullah tevbeyi kötü huylarla iyi huyları değiştirmek olarak kabul eder. Gazâlî tevbenin halvete çekilerek, sükut ederek ve helal yiyerek tamamlanacağını belirtmiştir.²⁴⁵

Seyr u sülûk'un başlangıcı tevbeyedir. Mürid, öncelikle işlediği günahların kendisiyle Yüce Allah (cc) arasında perdeler ördüğünü tevbe ederek fark eder. Tevbe kapısı yaradanın kula olan merhametinin bir nişanesidir.²⁴⁶

Fındıkî'ye göre mürid, seyr u süluk yolundayken işlediği günahlarından dolayı tevbe etmelidir. Mürid bu tevbeyi sık sık tekrar etmelidir. Çünkü Fındıkî günahları sırtına yüklenmiş büyük bir yük olarak kabul etmekte ve yüklerin altında ezilmektedir. Tevbe ederek bu günahlardan yani yüklerden kurtulmuş olunur. Ve tevbeleri kabul edecek olan sadece Yüce Allah'tır (cc).

Bu durum bize gösteriyor ki mürid, nasıl ki seyr u süluk yoluna girmeden önce günahlarından dolayı arınmak için tevbe etmeliyse bu durum bütün seyr u süluk boyuncada devam etmelidir. Dolayısıyla müridin seyr u süluk yolundaki en büyük yardımcısı Yüce Allah'tır (cc).

*"Dikim tewbe ji ewzara
Bi hînge pelçimê dara
Jiser min deyne wan bara
Xuda wek me me ra nakî"*²⁴⁷

²⁴¹ Tahrim, 66/8

²⁴² Buhârî, Deavât, 3.

²⁴³ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta'arruf)*, s.141.

²⁴⁴ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta'arruf)*, s.142.

²⁴⁵ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd Din*, çev:Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 2002, s.10.

²⁴⁶ Eraydın Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2011, s.156.

²⁴⁷ Fındıkî, s.31.

“Büyük günahlara tevbe etmekteyim,
Ağaçların yaprakları adedince (tevbet etmekteyim).
Üzerimden bu yükleri kaldır (büyük günahlar için).
Ey Rabbim bize bizim gibi muamale etme.”

Fındıkî’ye göre mürid işlediği günahlarından dolayı yaralı bir kimse gibidir. Bu günahlarından dolayı müridin yana yakıla sürekli Yüce Allah’ın (cc) kapısında affedilinceye kadar bekleyip O’ndan yaraları için derman beklemesi gerekmektedir.

*“Eya Rebbî ricakar im
Li dergâhê te zarzar im
Ji mîlakê birîndar im
Birîna min tu derman kî”*²⁴⁸

“Ey rabbim Sana ricakarım.
Dergâhında yakınmaktayım.
Ciğerimden yaralıyım.
Yarama derman istemekteyim.”

Mürid günahları bilmezliğinden ve zayıflığından dolayı işlemiştir. Ancak bu günahların bütün ağırlığına rağmen mürid Yüce Allah’ın (cc) rahmetinden ümidini kesmemelidir. Yüce Allah’ın (cc) rahmetinin kuşatmasıyla müridin gönlü şad olur.

*“Eger çenda gunehkar im
Nezan û pur ne guhdar im
Ji rehma te xeberdar im
Bi rehma xwe mi dilşa kî”*²⁴⁹

“Eğer bunca günahkâr isem,
Bilmediğimden ve söz dinlemediğimdendir.
Rahmetinden haberdarım,
Rahmetinle gönlümü şad eyle.”

Tevbe eden hiç günah işlememiş gibi olur. Bundan dolayı kişi yaratılış fitratına döner. Böylece tekrar yaradanına yönelip O’na ibadet etmeye devam edebilir. Fındıkî tevbesiz geçen ömrün pişmanlığa garkedeceğini söyler. Fındıkî,

²⁴⁸ Fındıkî, s.33.

²⁴⁹ Fındıkî, s.33.

müridin bu pişmanlığı yaşamamasını ve sona erdirmesini tevbe içinde bir yaşam sürmesine bağlanmıştır.

*“Dibî poşman li vî ‘umrî
Dema ku tu biçî bimrî
Heçî ‘umrê te ma gorî
Bibûrîne di tewbê da”*²⁵⁰

“Geçen ömrüne pişman olursun,
Ölüme gittiğin vakit.
Kalan ömrünü ‘kurban’,
Tevbede geçirmeye bak.”

Fındıkî’ye göre tevbe nasuh bir şekilde edilmelidir. Tevbe ettikten sonrada mürid bunun Yüce Allah’a (cc) günahlardan sakınma konusunda verilmiş bir söz olduğunu unutmamalıdır. Mürid tevbe ettikten sonra tevbe etmemiş gibi davranmamalıdır.

*“Bike tewbe bi qelbê saf
Eya bê ‘eql û bê însaf
Ne ku dîsa bikî îxlaf
Di vê sozû di ‘ehdê da”*²⁵¹

“Tevbe et saf bir kalple.
Ey akılsız ve insafsız,
Sakın tekrar günahlara dönme,
Ettiğin bu tevbeden sonra.”

Fındıkî müridin gafletten uyanması ve bu duruma tedbir alması için tevbeyi tavsiye etmiştir. Çünkü tevbe eden seyr u sülûk yolunda olduğunu hatırlayıp ona göre amellerine dikkat etmeye çalışacaktır. Müridin elinden geldiğince nefsiyle mücadele etmesi gerekir ki, bu mücadele onu kurtuluşa götürsün.

*“Ew e tedbîr bikî tewbê
Bi nefşê ra bikî herbê
Ji destê te heta hew bê*

²⁵⁰ Fındıkî, s.17.

²⁵¹ Fındıkî, s.17.

*De ka tu xwe xilas nakî*²⁵²

“Tebdir şudur²⁵³, tevbe et,
Nefsinle mücadele et,
Elinden geldiğince,
Belki kurtuluşa erersin böylece.”

Fındıkî günahları yüke benzettir. Mürid bu günahlardan kurtulmak istiyorsa çokça tevbe etmelidir. Tevbe bir defalık yapılan bir şey değildir onun için. Öyle ki ağaçların yaprakları adedince tevbe edilmesini dile getirmiştir.

*“Dikim tewbe ji ewzara
Bi hingê pelçimê dara
Jiser min deyne wan bara
Xuda wek me me ra nakî*²⁵⁴

“Büyük günahlara tevbe etmekteyim,
Ağaçların yaprakları adedince (tevbet etmekteyim).
Üzerimden bu yükleri kaldır (büyük günahlar için).
Ey rabbim bize bizim gibi muamale etme.”

Fındıkî’ye göre mürid tevbe için bir mürşide intisap etmelidir. Mürid seyr u sülûk yolunda kendini muhafzaa edip korumak istiyorsa bunu tevbe ile gerçekleştirebilir. Mürid tevbe ile kalbini korumaya aldıktan sonra, kalbini diğer güzelliklerle süslemeye başlayabilir. Mürid için tevbe olmadan kalbin inşası mümkün değildir.

*“Bi lez tu qesda Seydâ ke
Bi tewbê sênceki rake
Di wê da qelbê ava ke
Xudadar î çî xemdar î*²⁵⁵

“Hemencecik Seydâ ya bağlan,
Tevbe ile kendini korumaya al.
Bu tevbeyle kalbini parlat (arınma-temizlenme),

²⁵² Fındıkî, s.27.

²⁵³ Fındıkî aynı kasidenin başka bir beyitinde kalbin gafletinden söz ediyor. Ve kasidenin devamında bu gaflete tedbir olarak tevbe tavsiye etmektedir.

²⁵⁴ Fındıkî, s.31.

²⁵⁵ Fındıkî, s.49.

Senin Rabbin var neden üzülürsün ki.”

Ona göre müridi tevbeden alıkoyan durum dünyalık heva, heves ve dünya mülküdür. Bu yüzden mürid, dünyalık heveslere aldanıp da kendini tevbeden geri bırakmaması gerekir.

*“Tewbe bikin gelkî biran
Ji guneh û zenbên giran
Qet guh nedin mulk û peran
Hem lezzet û malê dinê”²⁵⁶*

“Tevbe edin ey kardeşler,
Büyük günah ve hatalarınız için.
Hiç meyletmeyin paraya ve mala,
Bir de dünya lezzetine ve mülküne.”

Fındıkî'nin sürekli tevbe etmeyi tavsiye etmesinin altında yatan düşünce hesap gününe olan inançtır. Ona göre kişi eninde sonunda ölecek ve mahşer yerine gidip Yüce Allah'a (cc) hesap verecektir. Dünyadayken gönülden tevbe etmeyen bir kimsenin, mahşerde karşılaşacağı zorluktan dolayı, kimse onun yerinde olmak istemez o gün.

*“Her kesê bimirê biçê heşr û hîsabê cem Xudê
Ne b'xwezî wî çû ji dunya û ji dil tewbe nekir”²⁵⁷*

“Herkes ölüp Allah'a (cc) hesap vermek için mahşere gider.
Gönülden tevbe etmeyenin yerinde kimse olmak istemez .”

Fındıkî tevbenin nasuh olanının müridin hem dünyasını ve hem de ahretini kurtaracağını şöyle izah eder.

*“Bikit rizqê me ew yek tewbe safî
Bibî j' bo me li herdu dunya kafî”²⁵⁸*

“Allah (cc) bize nasip ederse nasuh bir tevbeyi,
Yeterdi bize hem bu dünya ve hemde ahiret için .”

Fındıkî, tevbe eden müridin tevbeyle sadık kalmasını bildirmiştir. Mürid tevbeyle sadık kaldığı takdirde, o tevbe, müridin hesap günü yüzünün aydınlık

²⁵⁶ Fındıkî, s.77.

²⁵⁷ Fındıkî, s.133.

²⁵⁸ Fındıkî, s.169.

olmasını sağlar. Mürid sadık kaldığı tevbe sayesinde, hesap günü azaptan kurtulmuş olur.

*“Heta mirnê li ser tobê bimînin
Di qebrê xer û her xweşyê bibînin
Bibin rûspî di wê roja hisabê
Xilas bin em bi yek carî j’ezabê”²⁵⁹*

“Ölüme kadar tevbeyle sadık kalırsak,
Kabirde hayır ve hoşnutluk buluruz.
Hesap günü yüzümüz aydın olur.
Azaptan tamamen kurtulmuş oluruz.”

Fındıkî, *Dîvan*’ının birçok yerinde tevbenin nasuh olanına değinmiştir. Çünkü ona göre nasuh tevbe geçerli olan tevbe olup, tevbenin ciddiyetine en büyük alamettir. O tevbeyle hafife almamayı önermiş olup, tevbeyle Yüce Allah (cc) ile yakın münasebet kurmak olarak kabul etmiştir.

*“Bikin tewbe j’dilê safî û paqij
Heta mirnê bibin taze wefadar
Ne ‘işek zarokî ye ‘işê tewbê
Bizanin ku b’ Xuda ra bûye bazar”²⁶⁰*

“Saf ve temiz bir kalp ile tevbe edin.
Ölüme kadar tevbeyle vefalı olun.
Tevbe çocuk işi değil,
Bil ki Allah’a (cc) söz vermedir.”

Fındıkî tevbenin saf gönülden olması gerektiğini başka bir beyitinde şöyle dile getirmiştir.

*“Tu j’dilê safî bike tewbe mebêj îro siba
Ku kete l’destê te da bigre bil ez da bernedî”²⁶¹*

“Sen gönülden tevbe et, bu gün yarın deme.
Ki eline geçti mi (tevbe imkânı) çarçabuk et tevbe.”

²⁵⁹ Fındıkî, s.171.

²⁶⁰ Fındıkî, s.185.

²⁶¹ Fındıkî, s.215.

Fındıkî cahil kimselerin teslimiyetini vurguladıktan sonra cahillerin bu tevbeyle dürüst bir şekilde sürdürmelerini istemiştir. Cahil tevbede sabit kalıp dürüst olursa insanlar da ondan emin olur.

*“Cahil divê teslîm bibin
L ‘tewbê da musteqîm bibin
Herkes ji wî selîm bibin
Feydê bikin j ‘ şeyx û mela”*²⁶²

“Cahiller gerek teslim ola
Tevbede mustekim ola
Herkes onlardan selim ola
(O zaman) şeyh ve molla fayda vere.”

Tevbe Fındıkî için, seyr u sülûkun başlangıcıdır. Mürid günahlarının farkına varıp günahlarının ahiret için ağır bir yük olduğunu kabul ederek Yüce Allah’tan (cc) bağışlanma dileyerek bu yüklerden kurtulmak istemelidir. Günahlar hem kabirde hem de mahşerde müridin yüzünü kara çıkaracağı için sık sık tevbe etmekten geri durmamalıdır. Çünkü bilir ki günahları Yüce Allah’tan (cc) başka kimse affetmez. Tevbe sayesinde mürid rabbi ile sürekli münasebet içinde olmuş olur. Fındıkî’nin en çok üzerinde durduğu bir hususta tevbenin nasuh olması gerektiğiyle ilgilidir. Tevbe nasuh olmadığı müddetçe fayda vermez müride. Tevbenin nasuh olması tevbenin içtenliğin göstergesidir. İçten tevbe eden müridin tevbesini, Yüce Allah (cc) daha çok kabul eder. Çünkü Yüce Allah’ın (cc) rahmeti, müridin günahlarından daha büyük ve kuşatıcıdır.

2.1.3. Zühd

Zühd sözlükte “bir şeye rağmet etmemek, ona karşı ilgisiz davranmak, ondan yüz çevirmek” anlamlarına gelir.²⁶³ anlamı terk etme. İstılâhi anlamı ise kalbi, dünya sevgisinden koruyup dünyadan yüz çevirmektir. Zühd dünyaya ve maddeye meyleden kalbin ve nefsin, ruha ve ahirete yöneltilmesidir.²⁶⁴ Allah (cc) Kur’an-ı Kerim’de zühd için şöyle buyurmuştur: “ Ne var ki siz dünya hayatını tercih

²⁶² Fındıkî, s.209.

²⁶³ Semih Ceyhan, “Zühd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, Cilt 44, s.530.

²⁶⁴ Eraydın Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2011, s.173.

ediyorsunuz. Oysaki ahiret hayatı daha hayırlı ve kalıcıdır.”²⁶⁵ Peygamberimiz dünya malını biriktirip servet edinmeyi ve dünya süsü ile uğraşmayı reddetmiştir.²⁶⁶

Süfyan-ı Sevrî (ö. 161/778), zühdü aba giymede değil emelleri terk etmede görür.²⁶⁷ Et-Tûsî, zühdü güzel mertebelerin temeli, ibadetlerin ve hayırların başı olarak kabul eder. Et-Tûsî’ye göre zühd helallerde olur çünkü haramlar zaten terk edilmelidir.²⁶⁸ Yahya bin Muaz zühdü gerekli olanın terk edilmesi olarak izah etmiştir.²⁶⁹

Zühdü gerçekleştiren kişiye zahid denir. Tasavvuf literatüründe bilinen bir gerçektir ki mürid, dünyaya ne kadar bağlanırsa o derece kemalattan uzaklaşır. Bu yüzden en eski devirlerden beri zühd, marifetullahı ulaşmak isteyen kimselerin muhakkak yerine getirmesi gereken bir husustur. Çünkü dünyaya bağlanmak, dert ve kedere neden olup, kalbi sürekli bununla meşgul etmektedir.

Fındıkî’nin tasavvufî anlayışında zühd, dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında dengede durmaktır. Ona göre dünya mülkü geçici bir geçimlik olup emanettir. Ölüm geldiğinde bu emanet geri alınacaktır. Fındıkî kişinin sadece dünya yönelik olan bütün çabalarının nasıl heba olduğunu şu şekilde dile getirir.

*“Eger dunya tamamîle
Bibit mulkê te bê hîle
Jî xeyrî cawekî şilê
Ji vî mulkî xilas nakî”*²⁷⁰

“Eğer dünyaya tamamıyla
Senin olsa hilesiz
Kefenden başka bir şeyi
Bu mülkten kurtaramazsın.”

Fındıkî zühdün kesinkes olması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre mürid dünyaya olan sevgisini bertaraf etmek için ondan boşanması gerekir. Buradaki boşanma bir daha ona meyletmemek anlamında kullanılmıştır.

“Gelek berdana wê ferze

²⁶⁵ A'lâ, 16-17.

²⁶⁶ Tirmizi, Büyü, 4.

²⁶⁷ Kuşeyrî Abdülkerim, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye*, s.254.

²⁶⁸ et-Tûsî Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, s.45

²⁶⁹ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta'arruf)*, s.142

²⁷⁰ Fındıkî, s. 27.

Tu bê 'eqli xwe ji nakî''²⁷¹

“Ondan (dünyadan) boşanması farzdır
Sen akılsızsın ki kendini ondan alamıyorsun.”

Fındıkî müridin dünyalık mülklerden dolayı sevgisini ona vermesine hayıflanır. Müridin dünyaya olan sevgisi, onu ahiretin rızıklarından mahrum bırakır. Dolayısıyla dünya sevgisi ahiret hayatında zarara sebep olur.

*“Ne heyf e hinde jê hez kî
Sebeb rezkî weya pez kî
Ji ‘uqbaê xwe bêhez kî
Eger ez bim tu vê nakî''²⁷²*

“Yazık değil mi ona (dünyayı) olan onca sevgine
Sebebi (bu sevginin) bir bağ veya bir koyun (olan)
Ki kendini ahiretten paysız bırakırsın
Bana kalsa dönmelisin bu yoldan.”

Fındıkî dünya malının kişiye yüklediği ağır yükün kişiyi nasıl yorduğunu, bu malın onun bütün hayatını nasıl işgal ettiğini gözler önüne serer. Ona göre müridin bütün işi gücü ahiretini kurtarmak olmalıdır. Onu dünyaya köle yapacak olan dünya malı, onu hedefinden alıkoymamalıdır. Çünkü mürid bu dünyadan bir kefedenden başka bir şey götüremeyecektir.

*“Tu nanêrî li maldara
Çiqa ketne li bin bara
Ji subha hetta êvara
Dikin nakin tebat nayê''²⁷³*

“Malı mülkü olanlara bir bak
Ne kadar çok yükün altındalar
Sabahtan akşama kadar
Durmadan çalışıp didinirler.”

Bütün işi gücü dünyalık olan kimseler öldükleri vakit, ahiretleri için azık hazırlamadıklarından dolayı pişmanlık yaşayacaklardır. Ve bu pişmanlığı kabre

²⁷¹ Fındıkî, s. 29.

²⁷² Fındıkî, s. 31.

²⁷³ Fındıkî, s. 35.

konuldukları andan itibaren yaşamaya başlayacaklardır. Kim bu pişmanlığı önceden yaşamayıp ötelirse dünya imtihanını kaybedecektir. Mürid bilmelidir ki imtihan için yaşanan pişmanlıktan dolayı bir daha dünya hayatına döndürülmeyecektir.

*“Ewê bar kin ji vi malî
Biçin qebrek xir û xalî
Dibin poşman bi sed halî
Heçî çû j’des êdî nayê”²⁷⁴*

“İşte bırakıp gittiler dünya malını
Kimsesiz ve boş bir kabre girerek
Yüzlerce kez pişman olurlarda
Kimse bir daha dönmez ki geri.”

Fındıkî dünyanın kirliliğini ifade edip onu iblisin kızına benzetir. Dünyaya gönülden bağlanan kimse, onun kirliliğinden dolayı kesinlikle ahireti kaybedecektir. Çünkü mürid bütün gücüyle dünya için çaba harcarsa onun pisliğine bulaşıp nurunu kaybedecektir.

*“Elî dunya gelek pîs e
Keça Mel’ûnê Îblîs e
Yeqîn axret diçî j’kîse
Kesê j’dil bigrê dunyayê”²⁷⁵*

“Ey Ali dünya çokça kirlidir
Melun iblisin kızıdır
Kesinlikle ahireti kaybedecektir
Kim ki gönülden bağlanırsa (dünyaya).”

Fındıkî’nin zühd anlayışında dünyayı tamamıyla terk edip bir kenara çekilmek yoktur. Fındıkî kişinin dünyayı ahiret için değerlendirmesi gerektiğini belirtir. Mürid ahiretinden dolayı önceden hazırlık yapmak için dünya işlerini bu yönde kullanmalıdır. Eğer bu şekilde dünya hayatı değerlendirilirse ahiret hayatı için yarar sağlayacaktır. Kişi dünyasını ahiret için harcarsa helal kazanmış olur. Dolayısıyla bu çalışma onun için iyi ile kötüyü ve helal ile haramı ayırt etmek için bir araç olacaktır.

²⁷⁴ Fındıkî, s. 37.

²⁷⁵ Fındıkî, s. 37.

*“Elî dünya gelek baş e
 Ji wi ra ku nebî şaş e
 Li pêş rêkî nedê paşe
 Kesê ha bê Xudê dayê
 Nexwe tu hingî pur pak î
 Helal malî tu peyda kî
 Heçî barê ketî rakî
 Bidî bayê wekî kayê”²⁷⁶*

“Ey Ali dünya çokça iyidir,
 Eğer onda kendini kaybetmezsen,
 Ahiretin için önceden bir şey gönderip geri bırakmazsan.
 Kim böyle olursa Allah (cc) ona lutfetmiştir.
 O zaman tertemiz olursun
 Ve helal rızık edinirsin
 (O zaman) Malını helal haram diye ayırabilirsin
 Rüzgârın buğday ile samanı ayırması gibi.”

Fındıkî’ye göre dünya sevgisi tevbe etmeye engel olur. Dünyanın geçici zevk ve lezzeti kişinin günahlarını fark edip onlar için üzülmeye mani olur. Mürid dünya sevdasından beri olursa tevbe hissi onu kuşatır, böylece hatalarına ağlayıp Allah’tan bağışlanma dileyebilir.

*“Tewbe bikin gelkî biran
 Ji guneh û zenbên giran
 Qet guh nedin mulk û peran
 Hem lezzet û malê dinê”²⁷⁷*

“Tevbe edin ey kardeşlerim
 Büyük günah ve hatalarınız için
 Sakın dünya malına kanmayın
 Dünyanın lezzetine ve mülküne de.”

Fındıkî *Divan*’ında dünya sevgisinin faydasız oluşunu birçok yerde tekrar tekrar dile getirmiştir. Bundan dolayı kişiyi, dünya sevdası için harcadığı çabasını

²⁷⁶ Fındıkî, s.39.

²⁷⁷ Fındıkî, s. 77.

Yüce Allah'ın (cc) yolunda harcaması konusunda uyarır. Hatta bu yolda bütün her şeyini feda etmesini tavsiye eder.

*“Fayda we nadit mulk û mal
Bigrin terîqa Zilcelal
Tê da telef kin can û mal
Hiç e tamam keyfa dinê”²⁷⁸*

“Fayda görmezsiniz mal ve mülkten
(En iyisi) Zülcelalin yolunu tutun
Bu yola malınızı ve canınızı feda edin
Bilesiniz ki dünyanın bütün keyfi boştur.”

Fındıkî'ye göre dünya sevgisi kalbi esir alıp ahiret konusunda gaflete düşürür. Dünya oğul, mal ve eş ile müridi tuzağa düşürür.

*“Dunya mudir ew dunye ye
Qelbê bibê baskê xwe ye
Axret bibê j' bîra we ye
J'ışqa kur û mal û jinê”²⁷⁹*

“Dünya zarardır (bundan başka bir şey değil)
Kalbi kendine meylettirendir
Ahireti size unutturandır
Oğul, mal ve eşle (unutturur).”

Fındıkî, bize dünya sevgisinin iki yüzünün olduğunu izah etmiştir. Birinci yüzü, onun görünen yüzüdür ve bu yüz çok tatlı olup kişiyi kendine çekmektedir. Bu yönü nefse hitap etmektedir. İkinci yüzü ise görünmeyen acı yüzüdür. Kişi onun tatlı yüzüne kanıp peşinden giderse menzile ulaşmaz. Ona göre kişi bu dünya sevdasını kalbinden atmadıkça Yüce Allah'a (cc) ulaşamaz.

*“Mi çîqa nêrî mi dî hubba dinê bûye bela
Qet kesek negha Xudê hetta ji dil ew ranekir
Tu ji dil bavêje wê tehl e di batin de bizan
Ger çî zahir de şîrîn e ew wekî şîr û şekir”²⁸⁰*

²⁷⁸ Fındıkî, s.77.

²⁷⁹ Fındıkî, s.81.

²⁸⁰ Fındıkî, s.131.

“Her seferinde gördük ki dünya sevdası beladır
 Kimse Allah’a ulaşmadı ki onu gönülden atmadıkça
 Sen onu gönlünden at, acıdır tadı batında
 Gerçi zahirde o şirin ve şeker gibidir.”

Fındıkî müridin dünyaya bakışını irdelerken, klasik anlamda bilinen ifadeleri kullansa da bu anlamların mecazi yönleri de mevcuttur. O, müridin bir yolcu gibi davranmasını belirtmiş ve bu yolculukta da kişinin başına bela olmaması için çok fazla yük yüklenmemesi anlamında müridin bir baston ve ekmeğe sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Buradaki ekmeğe ve baston sembolik olarak kişinin rızık endişesini ve dünya mülkünü ifade etmektedir. Mürid yolcu olduğu için sadece ekmeğe doyabilir dolayısıyla çok fazla yiyeceğe ihtiyacı yoktur. Aynı şekilde mürid yolcu olduğu için yolculukta kendisine yük olmaması için az bir dünyalık ile (baston) yetinileceğini belirtir.

“*Li dünya ra hebin wek şexsê rêwî
 Li çeltê wî da nanek l’des kupale*”²⁸¹

“Dünyada bir yolcu gibi bulunun
 Heybesinde bir ekmeğin elinde bir baston bulunan.”

Fındıkî’nin zühd ile ilgili değindiği önemli hususlar bize gösteriyor ki, zühd sahibi olmayan kimseleri, dünya çarçabuk kandırıp ahiretten uzaklaştırır. Kişi, dünya sevgisinin bela getirdiğini unutmamalıdır. Bu yüzden Fındıkî kişinin dünya malını emanet kabul edip bir yolcunun hanı terk etmesi gibi dünyayı bırakıp gideceğini bilerek dünyayı bütünüyle sahiplenmemesi gerektiğini belirtir.

2.1.4. Takvâ

Takvâ sözlükte “korumak, korunmak, sakınmak, saygı göstermek, dindar olmak, itaat etmek, korkmak, çekinmek” anlamlarına gelmektedir.²⁸² Terim olarak ise “Allah’a (c.c.) itaat ile cezayı gerektiren durumlardan korunma, kendisini herhangi bir fiili yapma veya terk etmeden dolayı ikap edilme halinden muhafaza etmedir. Takva taatte ihlaslı olmak, masiyeti ise terk ve ona karşı uyanık

²⁸¹ Fındıkî, s.255.

²⁸² Süleyman Uludağ, “Takva”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, Cilt 39, s.484.

olmaktır.”²⁸³ Allah (cc) Kur’an-ı Kerim’de takva için şöyle buyurmuştur: “Gücünüzün yettiği kadar Allah’a karşı gılmekten sakının...”²⁸⁴ Hz. Peygamber ise takvanın gerekliliğini bir hadisinde şu şekilde bildirmiştir: “Allah’ım senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği isterim.”²⁸⁵

Kettânî dünyanın bela üzerine ahretin ise takva üzerine kurulu olduğunu bildirmiştir.²⁸⁶ Muhammed bin Şeyhân ise Allah’tan başkasını terk etmeyi takva kabul eder.²⁸⁷ Ahmed b. Mesrûk (ö. 298/910-11), takvayı gerçekleştirenin dünyadan kolaylıkla yüz çevireceğini ve kalben dünyayı terk edilmesi gerektiğini belirtir.²⁸⁸

Takvânın asıl gayesi nefsi günahlardan koruyarak terbiye etmektir. Çünkü mürid kalbinin ve bedeninin korunup arınmasını istiyorsa, Yüce Allah’ın (cc) yasakladığı her şeyden uzak durması gerekir.

Fındıkî’ye göre hayat ve ahiret bütün safhalarıyla bir yolculuk gibidir. Bu yolculukta, kişinin yarı yolda kalmaması ve yolunu kaybetmeyip menzile ulaşması için azık gereklidir. Fındıkî bu azığı takvâ olarak görmektedir. Bu azığın edinilmesi ancak mürşidi kâmile intisap ile olmaktadır. Fındıkî bu azığı hayatta karşılaşılan zorluklar, kabir hayatının karanlığının aydınlanması, mahşer yerindeki meşakkatlerin giderilmesi ve yapılan hataların afolunması için de gerekli görür.

*“Ji bo rê zadî teqwa ye
Ne nan û şekir û ça ye
Li nik ehlullah peyda ye”*²⁸⁹

“Yol için azık takvâdır
Ekmek, şeker ve çay değil
Ve (takvâ) Allah dostlarının yanında bulunur.”

Fındıkî başka bir beyitinde bu hususu şu şekilde dillendirmiştir:

*“Teqwa ye zadê rê bizan
Ne beqlawat û nan û man
Peyda ye ew nik murşidan*

²⁸³ Ebubekir Abdulkahir b. Abdirrahman b. Muhammed el-Cürcânî, *Delâilu’l-İ’câz*, (3. bs.) thk. Muhammed Reşid Rızâ, Dâru’l-Marife, Beyrut 2001, s. 90.

²⁸⁴ Teğabun, 64/16.

²⁸⁵ Müslim, Zikir, 72.

²⁸⁶ Kuşeyrî Abdülkerim, *er-Risaletu’l-Kuşeyriyye*, s.244.

²⁸⁷ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta’arruf)*, s.148.

²⁸⁸ Feriduddin Attâr, *Tezkiretü’l-Evliya*, Çev. Süleyman Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1984, s.588.

²⁸⁹ Fındıkî, s.51.

*Baş guh bidin vê gotinê*²⁹⁰

“Takvâdır yolun azığı bilesin
Baklava ekmek mekmek değil
Mürşidlerin yanında bulunur (takva)
Şu öğüde iyice kulak ver.”

Fındıkî, ilim talebelerinin ve müridlerin, ilmî mertebelerini katetmelerinin ön şartlarından birisi olarak görmektedir takvâyı.

*“Her kî melayê ku we bê
‘Ilmû emel teqwa hebê
Kibr û hesed cem wî nebê
Pîroz bî lê rutba mela*²⁹¹

“Hangi molla bu şekil olursa
İlim ve amelinde takva olursa
Kibir ve hased sahibi olmazsa
Hayırlı olsun molla²⁹² rütbesi.”

Fındıkî takvâyı o kadar çok önemsemektedir ki ona göre müridin bütün işi gücü takvâyı sağlamlaştırmak ve korumak olmalıdır. Hatta Allah yolunda mücadelenin en önemli kısmı olarak silah yerine takvâyı kabul etmektedir. O, dünyanın bütün hile ve düşmanlıklarının önüne geçmek için takvâyı istemektedir.

*“Kar û bar teqwa Xuda ye ne rim û şûrû tîfîng
Herkesê teqwa hebê ew dê xilas bê bêxusar
Ey Xuda teqwa xwe ke rizqê me em hêvî dikin
Me ji pencê vê dinê derxe eva hinde neyar*²⁹³

“Bütün iş güç (mücadele) takvayladır, mızrak, kılıç ve tüfekte değil

Her kim ki takvâ sahibidir, o kurtuluşa erecektir zararsız
Ey rabbim takvâyı rızık yap bize bunu ümid ederiz Senden

²⁹⁰ Fındıkî, s.77.

²⁹¹ Fındıkî, s. 209.

²⁹² Fındıkî burada, saydığı özelliklere sahip olan kimsenin Melayê Cizir-i'nin mertebesine ulaşacağında kastetmiş olabilir.

²⁹³ Fındıkî, s. 221.

Kurtar bizi bu dünyanın pençesinden (bize onca düşman olan).”

Fındıkî dünyanın geçiciliğine değindikten sonra, sürekli dünyada kalacakmış gibi hareket edilmemesi gerektiğini öğütlüyor. Ve eğer dünya geçici bir yer ise hile yapmadan helal lokma yenmesini tavsiye eder.

“*Bikê tê da îdare*
Ne ku bikê wê male
Nekitin hîlebazî
Bixwê keda helale”²⁹⁴

“Geçici gibi davran içindeyken (dünya kastedilmiş)
 Asla onu yurt edinme
 Hilebazlık etme
 Ye helal lokma.”

Fındıkî'nin takvâ ile ilgili mizahi yaklaşımı; müridin Yüce Allah'ın (cc) korkusunu basit dünyevi zevklerle eş tutmaması gerektiğini bize anlatmaktadır. Hatta beyitlerin bazısı onun, takvâyı bir çeşit cihad gibi görmekte olduğunu kanıtlamaktadır bizlere. Ona göre; mürid takvâ ile dünya belasından korunup ahiret saadetine kavuşacaktır.

2.1.5. İhlâs

İhlâs sözlükte “arınmak, saflaşmak, kurtulmak” manasındaki hulûs/halâs kökünden türetilmiştir. “Bir şeyi içine karışmış ve değerini düşürmüş olan başka şeylerden temizleyip arındırmak, saflaştırmak” anlamına gelir. Terim olaraksa “ibadet ve iyilikleri riyadan ve çıkar kaygılarından arındırıp sadece Allah için yapamak” demektir.²⁹⁵ Allah (cc) Kur'an-ı Kerim'de ihlas için “De ki: İçinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir.” buyurmuştur.²⁹⁶ İhlas Hz.Peygamberin hadisinde ise şu şekilde izah edimiştir: “Allah, sizin cüsselerinize ve şekillerinize değil, kalplerinize ve amellerinize bakar.”²⁹⁷

²⁹⁴ Fındıkî, s. 323.

²⁹⁵ Süleyman Ateş, “İhlâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, Cilt 21, s.535.

²⁹⁶ Âl-i İmran, 3/29.

²⁹⁷ Müslim, Birr, 33.

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) Allah'ın (cc) rızasına uygun düşen işleri ihlastan bilmiştir.²⁹⁸ El-Cürcânî kalbin mahiyetine acı veren şephelerden kalbi arındırmayı ihla olarak kabul eder.²⁹⁹ Zünnûn-ı Mısrî ihlasın sıdk ve sabır ile tamamlandığını belirtip ihlas için gerekli olan sıdkın ihlasın devamlılığıyla gerçekleştiğini belirtmiştir.³⁰⁰ Ebu Abbas b. Atâ, ihlaslı ameli amelin değerini yok eden ucb ve riyadan temizlenmiş olmasına bağlar.³⁰¹

Fındıkî müridin Yüce Allah'tan (cc) başka kimseye bağlanmaması gerektiğini söyleyip, başka kimselerin mürid ile rabbi arasında perdeler ördüğünü izah etmiştir. Mürid ihlâsla ibadet etmek istiyorsa sadece Yüce Allah'a (cc) bağlanıp amellerini O'nun için işlemelidir. Fındıkî müridin intisabında da önceliği ihlâsa vermektedir

*“Xuda bigre tamam berde
Bila l'ber te nebin perde
Nebêj ev qence ev merd e
Heye tavîk ji dijwarî”³⁰²*

“Allah'a bağlan başka kimseye değil
Başkaları sana perde olmasın (hakikati görmeye)
Bu iyi bu cömert demeyesin
Aniden sağanak yağabilir.”

Fındıkî Yüce Allah'a (cc) ihlâsla bağlanan kimse için Yüce Allah'ın (cc) yeterli olduğunu ifade ettikten sonra, O'nun dışında başka hiç kimsenin insana yetmeyeceğini belirtir. İhlâs, kişiyi Allah'a yakınlaştırıp müridi başkalarına muhtaç olmaktan kurtarır.

*“Ji bo wi ger bibî safî
Ji bo te ew dibit kafî
Ji xeyrê wî bizan mafî
Xudadar î çi xemdar î”³⁰³*

²⁹⁸ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta'arruf)*, s.149.

²⁹⁹ Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî, Dâru'l-Fadîle, Kahire ts., s.28.

³⁰⁰ Kuşeyrî Abdülkerim, *er-Risaletu'l-Kuşeyriyye*, s.354.

³⁰¹ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta'arruf)*, s.149.

³⁰² Fındıkî, s. 41.

³⁰³ Fındıkî, s.47.

“Sen O’nun için has olursan,
O da senin için kâfi olur.
Bil ki ondan başkası yoktur.
Senin rabbin var neden üzülürsün ki.”

Fındıkî, müridin ilimle yaptığı cihatta ihlâs sahibi olması şartıyla amacına ulaşacağını belirtir. Mürid cahiller gibi davranırsa cihad etmekten uzaklaşır. Bu durum da ihlâsla ilim yapmasına ve ilimle cihad etmesine mani olur.

*“Feqe³⁰⁴ divêtin j’bo xudê
Di ‘ilmê xwe da cehdê bidê
Da ew bighête neqsedê
Dûr bi ji resma cahila”³⁰⁵*

“Fakih gerek Allah için yapa
İlimle cihad ede
Ki maksadına ulaşsın
Cahillerin yolundan beri ola.”

Fındıkî müridin tevbe ederken ihlâsla yani samimiyet ve saf bir biçimde tevbe etmesini ister. Çünkü tevbeyi ciddiye alan, tevbenin ihlâsla yapılmasıdır. İhlâsla yapılmayan tevbeden mürid herhangi bir bağışlanma ummamalıdır.

*“Bikin tewbe j’dilê safî û paqij
Heta mirnê bibin taze wefadar
Ne ‘îşek zarokî ye ‘îşê tewbê
Bizanin ku b’ Xuda ra bûye bazar”³⁰⁶*

“Saf ve temiz bir kalp ile tevbe edin
Ölüme kadar tevbeye vefalı ol
Tevbe çocuk işi değil
Bil ki Allah’a (cc) ahit vermedir.”

Fındıkî, kalbini riyadan alıkoyan müridi mutlulukla müjdeler. İhlâsın önündeki en büyük engel riyadır. Riyayı kalbine yasaklayan mürid ihlâsın hazzını yaşar.

³⁰⁴ Fakih burada mürid anlamında da kullanılmıştır.

³⁰⁵ Fındıkî, s.209.

³⁰⁶ Fındıkî, s.185.

“*Bibêj ew kes bila şabê
Ku safî bî ji riyayê*”³⁰⁷

“De ki şen olsun o kişi
Ki riyadan kendini arındırmıştır.”

Fındıkî ihlâsı seyru süluk yolunda giden müridin kalp durumu için bir ölçü olarak kabul etmektedir. Mürid kalbini daima teftiş edip ihlâslı olup olmadığı konusunda dikkatli olmalıdır. Fındıkî, müridin Allah’a (cc) olan bağlılığında, amelinde ve tevbesinde ihlâsı aramaktadır. İhlâs olmadan bu eylem ve süreçler aksayıp heba olmaktadır onun için.

2.1.6. İlim-Amel Birlikteliği

Fındıkî’nin tasavvuf anlayışında sık sık değindiği konulardan biri de ilim-amel birlikteliğidir. *Dîvan*’ın pek çok yerinde ister kendisi ister başka kimseler hakkında olsun, tasavvuf ehlinin amellerini sürekli denetlemelerini ve amellerinin ilimleriyle uyumlu olması gerektiğini bildirmiştir. Mürid ve şeyh, tavsiye ettikleri hususları yerine getirmedikleri müddetçe samimiyetleri sorgulanacaktır.

İlim-amel birlikteliği, seyr u sülûk yolunda müridin disiplinli olmasını sağlar. Şeyhin sözlerinin etkisini artırır. Söz konusu kişiler ilim amel birlikteliğini sağlamazlarsa bu çelişki onların bütün tasavvufî hayatlarını etkileyip, tasavvufî hayatlarının sürekli sürüncemede devam etmesine neden olur.

İlim-amel birlikteliği konusunda Fındıkî yer yer kendini eleştirip sorgular. Bu sorgulama kimi zaman ızdırap derecesine varır. Israrla ilim amel birlikteliğini savunmasının altında yatan bir sebep de bu ızdıraptır. Kendisi bu aksamın tasavvufî hayatına olan etkisini bire bir yaşamakta olduğu için bu birlikteliğin sağlanması konusunda diretmektedir.

“*Çiku gotin tenê nabê
Divê fi ‘la te xuyabê
Dikim nakim tu çênabê
Ezê bes kim tu bes nakî*”³⁰⁸

“Zira yalnızca söylemle olmaz,
Fillerinde görülmesi icap eder.

³⁰⁷ Fındıkî, s.37.

³⁰⁸ Fındıkî, s.33.

Ne yapıp edersem düzelmiyorsun (kendini kastediyor)
Ben vazgeçtim sen vazgeçmeyeceksin.³⁰⁹

Fındıkî, tasavvuf ehlinin belli bir hayat tarzının olduğunu öne sürüp kendisini de tasavvuf ehlinden kabul eder. O öncelikle kendisini düzeltmeye çalışır. Kendi durumunu gözden geçirip hatalarını dillendirir. Yaptığı nasihati esasen kendisine yapmaktadır. Fındıkî ilim-amel birlikteliğini somutlaştırmak için sarığını ve sakalını hatırlatarak bunlara göre davranılması gerektiğini kendisine hatırlatıp kendini telkin eder. Ona göre, tasavvuf ehli sözleriyle fiilleriyle bir bütünlük oluşturmalıdır.

*“Elî seh ke tu we ‘zê xwe
Nebe mexrûr bi lefzê xwe
Neke tiştê ne tarzê xwe
J’rih û şaşê fihê nakî”³¹⁰*

“Ey Ali öğüt al bu nasihatten
Mağrur olma sözlerinden
Sana uymayan şeyleri yapma
Sarığınan ve sakalından utan.”

O’na göre sadece dil ile islâmiyet yaşanmaz. Mümin ve tasavvuf ehli insanlara ne yapmaları gerektiğini hatırlatmadan önce kendisi onun kaidelerini yerine getirmelidir.

*“Musulmanı bi dev nabê
Bi hirt û hirtê çênabê”³¹¹*

“Müslümanlık lafla olmaz,
Laf kalabalığıyla da olmaz.”

Fındıkî, ilim-amel birlikteliği konusunda daha çok kendini eleştirmektedir. Bu eleştiriler yer yer tekrarlanmaktadır. O kendisini bu mesele hakkında samimiyetsiz görmektedir. Fındıkî’nin kendisinden yola çıkmasının bir nedeni de anlatmak istediğini, karşıdakine hissettirmek istemesidir.

“Heta kengê tuwê bêjî

³⁰⁹ Burada nefesine hitap etmektedir. Seyr u süluk yolunda karşılaştığı zorluk karşısından takatinin bittiğini ifade etmek için neredeyse bu yolu bırakacağını ifade ediyor.

³¹⁰ Fındıkî, s.33.

³¹¹ Fındıkî, s.37.

*'Elî lakin tu napêji'*³¹²

“(Ey Ali) Ne zamana kadar söyleceksin

Lakin sen Ey Ali, söylüyorsun ama yapmıyorsun.”

Fındıkî başka bir beyitinde yine kendisini eleştirerek müridin söz ve eylemlerinde uyumlu olmasını istemektedir.

“Ta kengî tê bêjî ‘Elî

Tu d’gotinê wek bilbilî

Fayde çi ye tu ne j’dilî

*Te l’gotinê ne l’kirinê”*³¹³

“Ne zamana kadar söyleneceksin Ey Ali

Sözlerinde bülbül gibisin

Ne yazık ki gönülden değilsin

Sadece söylersin; ancak yapmazsın.”

Fındıkî ilim-amel birlikteliği konusunda şöyle bir tespitte bulunmuştur: İlmin faydası amel ile olur. Amel edilmeyen ilmî, meyve vermeyen bir ağaca benzetmiştir. İlmiyle amel etmeyen kimse kendi ilminden dahi fayda görmez.

“Faîda ‘ilmê ‘emel kirne eger ne çend pere

*Dara bêfêkî û sih fayda wê hîç e ey delal”*³¹⁴

“İlmin faydası amel iledir, kazandırdığı para ile değil

Meyvesiz ve gölgesiz bir ağacı faydası hiçtir...”

Başka bir beyitinde Fındıkî amel edilmeyen sözü boş bir hayale benzetmiştir. Fındıkî’nin ilim-amel birlikteliğini önemsemesini, tasavvuf ehlinin örnekliliğinin gerekliliğine bağlanabilir.

“Ey ‘Elî tu xweş dibêjî lêbelê napêjî tu

*Gottina xalî ji kirnê hîç e wek xewn û xeyal”*³¹⁵

“Ey Ali güzel söylersin ama kendin yapmazsın

Boş konuşma, amelden yana hayal gibidir.”

³¹² Fındıkî, s.39.

³¹³ Fındıkî, s.81.

³¹⁴ Fındıkî, s.93.

³¹⁵ Fındıkî, s.95.

İlim-amel birlikteliği olmazsa müridin öğrendiklerinin değerlendirilmesi de imkânsız olur. Amel sayesinde müridin neyi doğru neyi yanlış anladığı anlaşılır. Amel, ilmî pratik hale getirip müridin o ilimden faydalanmasını sağlar. Aksi takdirde ilim kendi başına herhangi bir fayda vermez. İlim öğrenmenin en büyük gayesi onu uygulamaktır. Fındıkî amel edilmeyen ilmî, meyvesiz ve gölgesiz bir ağaç benzemiştir.

2.1.7. Sabır

Sabır sözlükte “engellemek, hapsedmek; güçlü ve dirençli olmak” anlamlarındaki ‘sabr’ kelimesinden gelmektedir. Terim olaraksa üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanettir.³¹⁶ Allah (cc) Kur’an-ı Kerim’de sabırla ilgili şöyle buyurmuştur: “Sabredenlere mükâfatları elbette hesapsız olarak verilir.”³¹⁷ Başka bir ayette ise Allah (cc), sabretmeyi yapılmaya değer işlerden görür.³¹⁸ Sabır peygamberimizin hadisinde kendisine şu şekilde yer bulur: “Allah (cc), müslümanın vücuduna batan bir dikene varıncaya kadar meşakkat, hastalık, endişe, keder, acı ve kaygı gibi musibetleri, onun günahlarına kefâret kılar.”³¹⁹

Zünnûn-ı Mısırî sabrı Allah’ın (cc) istemediği davranışları terk etmek, belaları şikayet etmeden sukûnet içinde kalmak, fakirlik geldiğinde zengin görünmek olarak kabul etmiştir.³²⁰ Cüneyd-i Bağdadî’ye sabır hakkında sorulduğunda sabrı, zorluk ve sıkıntılar geçene dek rızık sıkıntısına Allah için katlanmak olarak tarif etmiştir.³²¹ Sehl b. Abdullah et-Tüsterî’ye (ö. 283/896) göre sabır Allah’tan (cc) bir çıkış kapısı açmasını beklemektir.³²²

Sabır sadece musibetler karşısında gösterilmez, günahlardan kendini korumak için de sabır gereklidir. Çünkü insanın nefsi onu, sürekli günaha yöneltmektedir. Nefsin vesvese ve isteklerine karşı da sabır gösterilmesi icap eder. Sabretmek Yüce Allah’ın (cc) rızasını kazandırır. Mümin, bütün zorluklarına rağmen sabretmeyi,

³¹⁶ Mustafa Çağırıcı, “Sabır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, Cilt 35, s.337.

³¹⁷ Zümer, 39/10.

³¹⁸ Şûrâ, 42/43.

³¹⁹ Buhârî, Merdâ, 1.

³²⁰ Kuşeyrî Abdülkerim, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye*, s.324.

³²¹ et-Tüsî Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, s.48.

³²² Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta'arruf)*, s.143.

rabbinin isteğinden dolayı seçtiği için, Yüce Allah (cc) tarafından bu sabrına karşılık büyük makamlara layık görülür.³²³

Fındıkî için sabır bütün dünya hayatı boyunca edinilmesi gereken bir haslettir. Mürid dünyaya kapılarak, seyr u sülûk yolundan sapmasına neden olacak endişeleri kalbinde biriktirmiş olur. Oysaki Fındıkî müridten, bu durumu önlemesini istemektedir. Bundan dolayı sabır hasleti, mürid için büyük bir silahtır. Çünkü o, başkalarının dünya malına bakıp buna aldanarak malın mülkün peşine düşme konusunda nefesine esir olabilir. Eğer buna engel olmak istiyorsa sabırlı bir şekilde nefsin bu isteklerine karşı koyarak sabrın lezzetini yaşamaya başlayacaktır.

*“Eli rûne ji vê qelqê
Bike sebrê bibin zewqê
Nenêre dewleta xelqê
Çiku paşî tu pê nayê”³²⁴*

*“Ey Ali vazgeç endişelerinden³²⁵
Sabretki lezzetini tadasın (sabrın)
Başkalarının malına mülküne kanma
Ahirde bir şey kazandırmaz sahiplerine.”*

O kanaati ölümün varlığından dolayı hatırlatmaktadır. Eğer dünya hayatının sonu ölüm ile bitiyorsa müridin rızıkına razı olması kendisini rahatlatır. Aksi takdirde sürekli bir endişe girdabına kapılıp kendini kaybeder. Ayrıca dünyalık emelleri ve dünyalık malları belaların sebebi olarak görmektedir.

*“Qena ‘et ke rehet rûne
Ne her paşehiyê çûn e
Çira meqsed te pur bûne
Bela ye malê dunyayê”³²⁶*

*“Kanaat et razı ol rızıkına.
Her şeyin sonu ölüm değil mi?”*

³²³ Özköse Kadir, *Tasavvuf El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s.389.

³²⁴ Fındıkî, s.35.

³²⁵ Fındıkî burada müridin varsa dünya meşguliyetleri, gelecek korkusu, mal sevgisi vb. hususların neden olduğu endişe ve kaygıları kastetmiştir.

³²⁶ Fındıkî, s.35.

Neden bu kadar emel bulaştı sana.

Beladır dünya malı, başka bir şey değil.”

Sabır onun için yolun sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Öyleki sabır müridi başarıya götürecek ve maksadına ulaştıracak seyr u sülûkun, ayrılmaz bir parçasıdır. Fındıkî için sabır terk edildiğinde pişmanlık seçeneği dışında bir seçenek bulunmamaktadır.

“Eger tu sebir bikî rizgar dibî
Û ger nekî, ji bil poşmanî nine”³²⁷

“Eğer sabredersen zafere ulaşırsın.

Eğer sabretmezsen pişmalıktan ötesi yok.”

Fındıkî *Dîvan*'ında yer alan bir kasidede gurbet metaforunu kullanmaktadır. Bu gurbetlik hissiyatının uzun uzun anlattığı kasidesinde gurbetle baş edemediği için kasidenin sonunda kendisine sabrı hatırlatmaktadır. Sabır ona, ahireti beklemesi için dahi güç vermektedir. O bilir ki çektiği sıkıntıların karşılığını ahirette görecektir. Bu, ona sabretmesi için bir sebep teşkil etmektedir..

“Kurt ke 'Elî j'vê qissetê
Sebrê bike ser xurbetê
Heyfa te maye l'axretê”³²⁸

“Ey Ali kısa tut bu meseleyi

Gurbetliğine sabret

İntikamın ahirete kalmıştır.”

O, musibetlerin ilacı olarak sabrı görmektedir. Sabretmek herkesin yapabildiği bir haslet değildir. Ancak aklını kullananların varabildiği bir makam ve hissiyattır. Ona göre musibetlere üzülüp ağlayanlar ve şikâyet edip hüzünlünenler, bu davranışlarından ötürü hiçbir fayda görmezler.

“Sebr e dermanê musîbata li nik ehlê'eqil
Reş girêdan şîn kirin gelka û qet fayde nekir”³²⁹

“Akıl ehli bilir ki musibetin dermanı sabırdır.

³²⁷ Fındıkî, s.107.

³²⁸ Fındıkî, s.129

³²⁹ Fındıkî, s.133.

Yas tutan ve hüzünlünenler bir çare bulamadılar
(musibetlere).”

Fındıkî için sabretmek musibetlerden kurtuluş vesilesidir. Tıpkı hasta bir kimsenin her gün ilaçlarını alıp iyileşmeyi beklemesi gibi mürid de başına gelen musibetlere ve seyr u sülûk yolunda karşılaştığı zorluklara, sabır ilacını kullanarak iyileşmeyi bekler. Nihayetinde gösterdiği sabır onu kurtuluşa erdirecektir.

“Ey ‘Elî sebrê bike teskere nêzîk e merev
Sed emanet min li te b ‘hostayî xwe j ‘xelqê biçin ”³³⁰

“Ey Ali sabret tezkere yakın senin için.

Sana (olan) nasihatım, kendini halktan³³¹ güzelce sakındır.”

Sabır, Fındıkî için müridin dünyanın zevkleri, nefsin istekleri ve musibetler karşısında dayanma gücüdür. Mürid kanaat ederek elindeki nimetlerin kıymetini bilir başkaca nimetlerin peşinden giderek hayatını heba etmez. Mürid başına gelen musibetin Yüce Allah’ın (cc) bir imtihanı olduğunu kabullenir. Çünkü bilir ki O, musibeti kaldırmadan kimsenin o musibeti gidermeye gücü yetmez. Ve düşünür ki rabbim bu musibette karar kılmışsa bana düşen buna razı olmaktır. Musibete rıza büyük makamların kapısını açar. Yukarıda belirttiğimiz gibi bütün zorluğuna rağmen Fındıkî mahşer zamanını beklemektedir. O gün, dünyada göstereceği sabırdan dolayı kurtuluşa ereceğini bilip mükâfatlandırılacağına farkındadır.

2.1.8. Gaflet

Gaflet lügatte masdar olarak “terk etmek, önemsememek” anlamında isim olarak “dalgınlık, dikkatsizlik, yanılma, ihmal” manasında kullanılmıştır.³³² “Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Allah’ı an. Gâfillerden olma.”³³³ Bu yönüyle gaflet Kur’an-ı Kerim’de zikrin terk edilmesi olarak görülmektedir. “İnsanlar uykudadır. Öldükleri zaman uyanırlar”³³⁴ hadisinde

³³⁰ Fındıkî, s.147.

³³¹ Halktan kastetmek istediği mana; Dîvan’ının birçok yerinde söz ettiği cahil ve hurafe ehli kimselerdir.

³³² Süleyman Uludağ, “Gaflet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, Cilt 13, s.283.

³³³ Araf, 7/205

³³⁴ Aclunî, *Keşfu’l-Hafâ*, 2/795.

peygamberimiz gafleti uykuya benzetmiştir. İbn Ata'ya (ö. 319/931) göre gafletin en büyüğü Allah'ın (cc) emir ve yasaklarından gaflette olmaktır.³³⁵

Gaflet, Fındıkî'nin tasavvuf anlayışında sinsî bir yılanı andırır. Günlük hayatta çalışıp didinen bir kimse, nasıl ki istem dışı gayri ihtiyarı uykuya dalıyorsa seyr u sülûk yolunda ilerleyen bir mürid de, dünyalıkların peşinden gidip vaktini bu yolda harcamaya başlarsa kalbi hakikatten gaflete (uyku) meyleder.

Fındıkî *Dîvan*'ının neredeyse tamamında kendi nefsiyle konuşur. Bu konuşmalar öyle bir hal alır ki, okuyucu onun gerçektende başka bir kimseye seslendiğini zannetmeye başlar. Ancak yer yer mahlasını kullanarak bizi bu yanılgıdan ve yanılsamadan uyandırır.

Fındıkî, gafleti uykuya benzetmiştir. Mürid uykuya yani gaflete daldığı vakit durgun suyun bulanıklaşması gibi kalbi kir pas içinde kalmaya başlar. Bu yönüyle gaflet sinsî bir yılan gibi müridi uyutup vaktini heder eder. Gaflet, Fındıkî'nin bizzat defalarca yaşadığı bir durum olduğu için, bu zaafından dolayı çokça hayıflanıp yakınır.

*“Elî rabe heta kengê
Tu xafil bî bi vê rengê
Bişo qelbê jî vê jengê
Here rêrast di ce ‘dê da”³³⁶*

“Ey Ali uyan, ne zamana kadar
Bu şekilde gafil kalacaksın?
Kalbini arındır, kirden pastan,
Dost doğru yola yollan.”

Ona göre dünya malı ve mülkü gaflet sebebi olabilir. Mürid malın cazibesine kapılıp maldan dolayı gururlanabilir. Bu mağrurluk gafletin içine daldırır müridi. Bu şekilde gaflete dalan müridi kendine getirecek olan kabir hayatını hatırlamasıdır. Kabir hayatına geçişin ansızın olması mürid için her an dikkatli olması gereken bir gerçektir.

*“De ka rabe ji vî halî
Nebe mexrûr bi vî malî*

³³⁵ İmam Ebu'l-Kasım Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risaletu'l-Kuşeyriyye*, thk. Halil el-Mansûr, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2009, s. 64.

³³⁶ Fındıkî, s.17.

*Qe nabêjî demek xalî
Diçî axir di qebrê da*³³⁷

“Vazgeç bu hal ve ahvalden
Mağrur olma bu maldan
Düşünmez misin ki aniden
Ahiret için kabre yollanırsın.”

Fındıkî, dünya hayatının cezp ettiği müridi yeni evlenmiş bir damada benzettir. Bir damat nasıl ki yeni evlendiği için evliliğin tatlı uykusuna kapılırsa mürid de dünya hayatıyla evlenirse yeni bir damat gibi tatlı bir uykuya dalar. Ancak Fındıkî, müridden bu uykuyu sonlandırmasını aksi takdirde geride kalıp bocalayacağını hatırlatır. Dünya malının tuzağını bir çamura benzetmiştir Fındıkî. Ayrıca damat ifadesini kullanmasının bir sebebi de kendisini kastetmesidir. O, kendi kendine şunu itiraf etmek ister: “*Ey Ali senin yaşın ilerledi, kabir bu kadar yakinken nasıl olurda kendini genç birisi gibi görüp dünyaya aldanırsın.*”

*“De bes raze wekî zava
Ji vê newmê veke çava
Sivik bavêje çend gava
De tu nemnî di heryê da*³³⁸

“Yeter uyuduğun (yeni) damat gibi,
Aç gözünü bu uykudan.
Biraz çabuk tut elini,
Ki kalmayasın çamurda.”

Fındıkî'nin müridin gafletten uyanmasını istemesinin gerekçesi, önünde önemli bir yolculuğun bulunmasıdır. Bu yolculuk zorluklarla kaplıdır. Bu zorlukları tepelere ve engebelere benzeterek meşaketini aktarmak istemiştir. Mürid bu dünyayı sürekli kalınan bir yer olarak görmemelidir. Başka beyitlerinde belirttiği gibi ölüm dünya hayatını sonlandıracak ve ondan sonra yeni bir yolculuk başlayacak. Bu yolculuğun zorlukları kabir hayatından başlayıp mahşer yerine gidip hesap vermenin içinde olduğu bir zahmetli bir yolculuktur. Bu kadar çetin bir yolculuğun sahibiyken müridin uykuya dalmasını (gaflete dalması) sert bir şekilde eleştirir.

³³⁷ Fındıkî, s.19.

³³⁸ Fındıkî, s.23.

*“De ka rabe tu bes raze
Xwe pêk bîne gelek taze
Li Pêş te kaş û efraze
Ji vê razanê şerm nakî”*³³⁹

“Uyan artık, yeter bu kadar uyuduğun
Kendini güzelce hazırla
Önünde tepe ve engebeler var
Bu uykudan utanmaz mısın?”

Fındıkî gafleti, kabir hayatının karanlık olmasının sebeplerinden görür. Müridin gafleti aldanmaktan dolayıdır. Dünya mülkü onu gaflete sürükleyip kabir hayatını ona unutturmuştur. Fındıkî kesin kes kabir hayatının varlığını kabul ettiği için ona hazırlık olsun diye önceden pahalı şeyler (işe yarar ameller) gönderilmesini tavsiye etmiştir.

*“Wê qebrê rohani kin niha
Xafil nebin b'berx û miha
Rêkin li we tişta biha
Berya wê qasî hûn çinê”*³⁴⁰

“Kabrinizi şimdiden aydınlatın.
Dünya malından dolayı gafil olmayın.
Pahalı şeyler gönderin (ahirete),
Muhakkak gideceğiniz yere gitmeden (mahşer yeri).”

Fındıkî dünya mülkü için çalışıp çabalamanın sonuçsuz kalacağını söyler. Ona göre hiç kimse bu güne kadar dünya mülküne doymadı. Ve kimse bu aldanma yolunu gidip sonlandıramadı. Dolayısıyla müride düşen sonu olmayan bu yoldan vazgeçmek olmalıdır.

*“Lazim e'lser me ku em hişyar bibin j'vê xefletê
Nagihê paşya dinê kes ne peya û ne suwar”*³⁴¹

“Bize düşen bu gafletten uyanmaktır.
Kimse dünyanın sonuna varamadı.”

³³⁹ Fındıkî, s.27.

³⁴⁰ Fındıkî, s.79.

³⁴¹ Fındıkî, s.217.

Fındıkî gafleti uykuya benzeterek müridin bu ahvalden korkmasını anlatmak istemiştir. Çünkü gaflet, müridin önünde bulunan engebeli yolun zorluğunu beyhude olan dünya malıyla değiştirmiştir. Gafletin sinsiliği hem kabir karanlığına ve hem de ahiret azığının olmamasına neden olacaktır. Gaflet seyr u sülûk yolunda ilerleyen müridin emeklerini bertaraf edip çabalarını, güneşin karı eritmesi gibi eritecektir.

2.1.9. Tevazu

Tevazu sözlükte “kendi itibar ve derecesini düşük görmek, birine boyun eğmek” anlamındaki vaz‘ kökünden türeyen tevâzu kibrin karşıtı olup kişinin başkalarını aşağılayıcı duygu ve davranışlardan kendini arındırmasını ifade eder.³⁴² Terim olaraksa nefsini bilip onu yüceltmemek, Allah’ın (cc) huzurunda kulluk bilincinde bulunup gururdan arınmadır.³⁴³ Allah (cc) tevazu ile ilgili Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur: “Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülmeye ve müminlere alçak gönüllü ol.”³⁴⁴ Peygamberimiz tevazu sahibi kimseyi Allah’ın (cc) yücelteceğini müjdelemiştir.³⁴⁵

Ruveym (ö. 330/941) tevazuyu Allah’ın (cc) karşısında kalbin zillet içinde bulunması olarak izah eder. Cüneyd el-Bağdadî ise tevazuyu halkın üzerine şefkat kanatlarını gerip insanlara yumuşak davranmak olarak kabul etmiştir.³⁴⁶ Fudayl b. İyâz’a (ö.187/803) göre tevazu, kimden geldiğine ve nereden işitildiğine bakmadan hakka boyun eğmektir.³⁴⁷

Mürid zenginlere gereğinden fazla itibar etmez, fakirleri ise hor görüp kibirlenmez. Sufinin tevbe ettikten sonra nefsini küçük görmesi için dergâhın hizmetlerini görmesi veya çarşı ve pazarda bir şeyler satması tasavvuf literatüründe eski sufilerin hayatında karşılaştığımız metaforlardan biridir. Seyr u sülûk yoluna giren mürid, artık kendi elinde değil mürşidinin elinde bir ölü gibidir.³⁴⁸

Fındıkî’nin tevazu anlayışını aktarırken onun kendisi hakkında yaptığı öz eleştirilerden de yararlanmaya çalışacağız. Çünkü sadece tevazu sahibi kimseler kendini eleştirir. Fındıkî, *Dîvan*’ının birçok yerinde kendisini eleştirmekten

³⁴² Mustafa Çağırıcı, “Tevazu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2011, Cilt 40, s.583.

³⁴³ Cebecioğlu Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınevi, İstanbul 2005, s.656.

³⁴⁴ Hicr, 15/88.

³⁴⁵ Müslim, Birr, 69.

³⁴⁶ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta’arruf)*, s.146-147.

³⁴⁷ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006, s.1069.

³⁴⁸ Özköse, s.383.

çekinmemiştir. Dolayısıyla Fındıkî'nin tasavvufî anlayışında tevazunun yerini aktarırken daha çok Fındıkî üzerinden konuyu izah etmeye çalışacağız.

Fındıkî, aşağıdaki beyitten önceki beyitlerde birçok nasihat ve öğütte bulunmuştur. Bu öğütleri edebi bir dille ifade etmişse de kendisini kibire götürecek bir ifadeden kaçınmak için şeyh olmadığını aktarmıştır. Çünkü Fındıkî'nin yaşadığı toplumda nasihat ile irşad daha çok şeyhlerin yaptığı bir faaliyettir.

“Ne ez şeyx im ku we'zê kim

Ne maldar im ku xêrê kim

Du-sê beyta ezê çêkim

Ji xeyrê vê imin nayê”³⁴⁹

“Ben şeyh değilim ki vaaz edeyim,

Malım çok değil ki zekât vereyim,

Birkaç beyit söylemekten başka,

Elimden bir şey gelmez ki.”³⁵⁰

Fındıkî dostlarının ölümünden ibret almayı kendi kendisine telkin etmek istemektedir. Ancak ölümün çağrısına, kendisinin cahil olduğunu düşündüğü için kulak vermediğini itiraf etmektedir.

“Heval çûne tu paş mayî

Dikin gazî çira nayî

Dibêjim tu ne zana yî

Ji lew guhdariyê nakî”³⁵¹

“Dostların göçtü, sen kaldın geride,

Seni çağırıyorlar neden gelmiyorsun diye.

Bence sen cahilsin (kendisini kastederek),

Bundan dolayı (nasihate) kulak vermiyorsun.”

Fındıkî beyitlerini dini bir maksatla oluşturmuştur. En büyük maksadı nasihatlerde bulunup müminleri uyarmaktır. Bir beyitinde bu vazifesinden dolayı kendi kendine gururlanmaması gerektiğini bildirmektedir. Hatta kendine olan yakınma o dereceye ulaşır ki, yaptığı ameli kendisine yakıştıramamaktadır.

³⁴⁹ Fındıkî, s.39.

³⁵⁰ Fındıkî, Dîvan'ında geçen bu kasidesinde birçok öğütte bulunmuştur. Elimden bir şey gelmez demekle yaptığı öğütleri ancak bu yolla yapabileceğini anlatmak istemiştir.

³⁵¹ Fındıkî, s.25.

*“Elî seh ke tu we ‘zê xwe
Nebe mexrûr bi lefzê xwe
Neke tiştê ne tarzê xwe
J’rih û şaşê fihê nakî”³⁵²*

“Ey Ali kulak ver (kendi) nasihatına,
Nasihatlerinden dolayı mağrur olma.
Sana uymayan şeyleri terk et,
Sakalından sarığından utanmaz mısın?”

Fındıkî kendisini açık ve net bir şekilde uyarmaktan geri durmamıştır. Nefsinin hilesine kapılmamak için kendisini bütün herkesle eşit görmektedir. Fındıkî en başından beri eksikliği kendisinden bilmektedir.

*“E’nabêjim e’saft me ji dostan
Yek in em tev di vê leysk û birê da”³⁵³*

“Sakın başkalarından daha düzgün olduğunu söyleme,
Hepimiz biriz ve aynıyız bu yol ve oyunda.”

Fındıkî günahlarını ve hatalarını ve çaresizliğini Yüce Allah’a arz etmeden önce kendisinin perişan ve düşmüş bir kimse olduğunu çekinmeden rabbine beyan etmektedir. Fındıkî’nin bu tutumu bize gösteriyor ki mürid tevazu olmadan tevbeyle yanaşmaz. Tevbenin ön şartı kendisinin zelil ve günahkâr olduğunu kabul etmektir.

*“Eya Rebbî ‘Elî ‘ebdek zelîl e
Gunehkar û feqîr û bêdelîl e”³⁵⁴*

“Ya rabbi Ali zelil bir kuldur,
Günahkâr, fakir ve kimsesizdir.”

O, bir beyitinde Allah’ın (cc) rızasını tevazuda aramıştır. O, nefsinin bilip haddini aşmayan kimsenin rabbinin rızasına kavuşacağını dillendirmiştir.

*“Xuda jê razî bî yê ku xwe naskî
Nebê j’benda ewê nefsa ku xeddar”³⁵⁵*

“Allah ondan razı olsun kendini bilenden (haddini aşmazsa),

³⁵² Fındıkî, s.33.

³⁵³ Fındıkî, s.53.

³⁵⁴ Fındıkî, s.171.

³⁵⁵ Fındıkî, s.195.

Ve gaddar olan nefisten yana olmayandan.”

Fındıkî kendisini manen yoksul görmektedir. İster şair olarak isterse tasavvufî bir kişilik olarak olsun herhangi bir makamda gözü yoktur. Fındıkî şair olarak her ne kadar insanları uyarıp nasihatte bulursa da varlığını küçük görüp ölümü bekleyen bir ihtiyara benzetmiştir. *Dîvan*'ının çeşitli yerlerinden anlaşılıyor ki hayatın yorgunluğu ve bütün ısrarlarına rağmen bozulmuş toplumun ve tasavvufî anlayışın bir türlü düzelmemesi karşısında gösterdiği çabadan dolayı büyüklenmemekte ve kendisini sıradan bir insan anlamında kıyıda köşede bir kimse olarak tanıtmaktadır. Bu ruh hali içsel bir üzüntüden taşmaktadır. Çünkü biliyoruz ki bütün hayatı boyunca eğitim ve öğretim faaliyetinden hastalanıncaya kadar vazgeçmemiştir. Derdini anlatamamaktan dolayı yaşadığı hayal kırıklığını ifade etmek için kendisi bir fakir olarak nitelemektedir.

*“Feqîrek veşartî di qunca xwe me
Di îro siba l'hêvya mirna xwe me”³⁵⁶*

“Köşesine gizlenmiş bir fakirim,
Bugün yarın ölümümü beklemekteyim.”

Onun tevazu anlayışını anlamak için yorumlamaya yine ondan başlamak icap etmektedir. Bir beyitinde sırf ölümü idrak edip hatırlamadığı için kendisini düşüncesiz görmektedir. Fındıkî dünyayı bir zindan gibi görür. Nasıl kiesirler er ya da geç o zindanlardan göçüp gitmektedirler kendisinin de eninde sonunda bu dünya zindanından göçüp gideceğini bilmektedir. Bu hakikati bütün gerçekliğiyle bilmesine rağmen ölümü unuttuğu için kendisini düşüncesiz olarak görmektedir.

*“Çira hinde tu bêfîkr î
Nizanî qey tuvê bimrî
Li ser xwe bêhnekî bigrî
Wekeî yexsîrê hebsê da”³⁵⁷*

“Neden bu kadar düşüncesizsin,
Bilmiyor musun ki öleceğini?
Kendin için biraz ağla,
Zindandaki esirin ağladığı gibi.”

³⁵⁶ Fındıkî, s.247.

³⁵⁷ Fındıkî, s.23.

Onun için, kırk yaşın önemi peygamberimizin kırk yaşında peygamber olmasından gelmektedir. O yüzden, kendini sorguya çekip derin bir muhasebe yapmaktadır. Aşağıdaki beyitte kırk yaşında herhangi bir mal ve mülk edinmediği için hayıflanıp üzülmemektedir. Ancak burada kastettiği mal ve mülk dünya malı ve mülkü değildir. Onun yoksun olduğunu düşündüğü mal ve mülk, ahiret için azık hazırlamamış olmasıdır. Kendisini şikâyet ederek kahrını belirtmek istemiştir. Çünkü bu yaşa kadar herhangi bir azık hazırlamadıysa ne zaman hazırlayacağım ki diye endişe etmektedir.

*“Eve ‘umrê te çil sal e
Te ne mulk e ne pertal e
Xwelî l’ser te qebir mal e
De ka tê kengê peyda ki”³⁵⁸*

“İşte kırkına dayandı ömrün,
Ne malın var ne mülkün.
Kabir senin evindir.
Peki, ne zaman (azık) edineceksin.”

Fındıkî'nin tevazu anlayışının temelinde kendini öz eleştiriye tabi tutmasını görüyoruz. Ona göre dünya malı mağrurluk sebebi olmamalı, tasavvuf ehli olanlarda yaptıkları hizmetlerden dolayı kibire kapılmamalıdır. Çünkü onun *Dîvan*'ında yer alan başka beyitlerden anlıyoruz ki, Yüce Allah (cc) iyilik ve hayır vermedikçe hiç kimse verecek değildir. Beyitlerinde sürekli kullandığı fakir, gariban ve esir gibi ifadeler onun tevazu anlayışını yansıtmaktadır.

2.1.10. Dostluk

Fındıkî'nin *Dîvan*'ında dostluk metaforu çokça yer alır. O kadar çok zikreder ki dostluktan, dostluğun onun için hem bu dünya ve hemde ahiret için son derece ehemmiyetli olduğunu anlarız. Onun için dost, normal günlük hayattaki bir insan da olabilir, seyr u sülûk yolunda birlikte ilerlediği tasavvufî kişilikler de olabilir. O sürekli bir dost arama serüveni içindedir. Eserlerinde yer yer bunun metaforik ve sembolik bir mana olduğunu düşünmeye başlar okuyucu. Fındıkî dost metaforuyla mücadele eder ve seyr u sülûk yolunda yanında birilerinin olmasını ister. Hâlbuki pek çok dostu onu seyr u sülûk yolunda geri bırakmaktadır.

³⁵⁸ Fındıkî, s.25.

Fındıkî dostlarının görüldüğü gibi olmamalarından rahatsız olur ve ikiyüzlü dostlar arasında hiçbir ayırım yapmadan hepsinden uzaklaşmayı tercih etmektedir.

*“Eger zahir de ew dost in
Di batin de tenê post in
Hemi yek kêş û yek bost in
Ji wan dûr be bi hişyari”³⁵⁹*

“Onlar (dostlar) zahirde dost görünürler,
Batında ise kurt gibidirler.
Hiç birinin yok farkı birbirinden,
Onlardan uzak dur dikkatlice.”

O sadece Yüce Allah’a (cc) güvenmektedir. Dostları onunla rabbi arasında perdeler örmektedir ve bu onu rabbinden uzaklaştırmaktadır. Çünkü dostları kuzu görünümü kurt gibidirler. Dostlarının iyilik ve cömertlikleri onu aldatmaktadır. Fındıkî kendisiyle içsel bir konuşma yaparak bu samimiyetsizliğe aldanmamak konusunda kedisini uyarır. Çünkü onların iyilikleri riya ile bulandırılmıştır.

*“Xuda bigre tamam berde
Bila l’ber te nebin perde
Nebêj ev qence ev merd e
Heye tavîk ji dijwarî”³⁶⁰*

“Allah’a bağlan başka kimseye değil,
Başkaları sana perde olmasın (hakikati görmeye).
Bu iyi bu cömert demeyesin,
Aniden sağanak yağabilir (aldatılıp,yanılabilirsin).”

O, değersiz dostluğa harcadığı zaman için hayıflanır. Dostluğun çıkarsız ve dürüst olanını istemektedir. Dostluğun ikiyüzlülüğüne canı sıkılır. O, müridin rabbine karşı ihlâslı olması gerektiğini bildiği için, dostluğun da böyle olması gerektiğini düşünmektedir. Dostlar, seyr u sülûk yolunda birlikte yürünen erlerdir. Sahtekâr ve ikiyüzlü dostlar bu yolun yürünmesine engeldir. Zaten Fındıkî’nin nefis ve şeytan gibi onu marifetullahtan alıkoymak isteyen iki tane düşmanı vardır. Bir de bunlara dostların ikiyüzlülüğü eklenirse hiç beklemediği yerden engellenmiş olur.

³⁵⁹ Fındıkî, s.41.

³⁶⁰ Fındıkî, s.41.

Fındıkî'nin vurguladığı dostluk, tasavvufî yolculukta yan yana yürüdükleri dostluklardır. Tıpkı Hz.Muhammed'in (sav) Hz.Ebubekir'le olan dostluğu veya Hz.Musa'nın kardeşi Harun ile birlikte tebliğ yapması gibi... Fındıkî'nin kastettiği dostluk menfaat umduğu çıkara dayalı dostluk değildir. Ayrıca Fındıkî'nin dostluğunu eleştirdiği çoğu kimsenin molla, şeyh ve müridler olması bizi bu kanaate vardırılmaktadır.

*“Hezar heyf e ku dostanî
Ne safî bê j 'dil û canî
Biye b 'hîle û du 'ezmanî
Me cerbandiye sed carî”³⁶¹*

“Yazık o dostluğa ki,
Saf ve gönülden değildir.
İkiyüzlü ve hilekârdır,
Defalarca denedik, bu böyle.”

Yukarıda belirttiğimiz hususu ifade için Fındıkî'nin şu beyitini dikkatlice incelemek gerekiyor. Yaşadığı dostluklardan edindiği tecrübelerini aktardığı bu beyitte, dostluklarını tecrübe edip dostluklarını eleştirdiği kimselerin önemli şahsiyetler olduğunu görüyoruz. O gül gibi açılıp kaybolan dostlarının çirak değil usta kimseler olduğunu belirtirken bu ifadeyi mecâzi anlamda kullanmıştır. Ustadan maksat önemli şahsiyetler olup tasavvufta derinleşmiş kimseler kastedilmektedir.

*“Me cerbandin gelek j 'dostan
Ne şagirtî belê j 'hostan
Bi reng bûn wek gulê bostan
Xezam weşhan bi hawarî”³⁶²*

“Çok dostları denedik,
Öyle sıradan dostlar değillerdi,
Görünüşte kırmızı gül gibiydiler (görünüşte güzel),
Sarıp döküldüler çarçabuk.”

Fındıkî'nin tasavvuf anlayışını ifade ederken objektif bir şekilde bunu tespit etmek için eserinde yer alan beyitlerin çoğundan yararlanmak akademik açıdan bir

³⁶¹ Fındıkî, s.41.

³⁶² Fındıkî, s.43.

eksiklik bırakmamak içindir. İleriki sayfalarda değineceğimiz sufi eleştirisi konusu ile dostluk anlayışı ve tasavvufî hayatta başalayan bozulmalar birbiriyle irtibatlı konulardır. Fındıkî dostluğu eleştiriyor ise bu bize günün tasavvufî hayatındaki aksamalar hakkında haber veriyor demektir. Onun tasavvufî anlayışının bütün yönleriyle ele alınması, tasavvuf ile sosyolojik bağlam arasında ilgi kurmamızı sağlamaktadır. Değişen dünya, değişen şartlar insanların ruhi ve toplumsal hayatına olumsuz etkilerde bulunmuş olacak ki tasavvuf ehli de bundan nasibini almış görünmektedir. Fındıkî, birçok beyitinde dostlarının ferdiyetçi tutumlarından söz etmektedir. Fındıkî'nin yüzüstü bırakılması genel olarak dini özel olarak tasavvufî hayat hakkında gerçekleşmiş olan yozlaşma hakkında bize bilgi vermektedir..

Fındıkî'nin *Dîvan*'ında ele aldığı konuların çeşitliliği ve işleyiş tarzı, onun sıradan bir âlim veya mürid olmadığını; genel olarak İslami meselelere ve özel olarak tasavvufî problemlere kafa yorup çözüm yolları arayan bir şahsiyet olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Onu, klasik tasavvuf anlayışı içerisinde değerlendirmeyip bütün yönleriyle ele almamızın sebebi budur.

Fındıkî has olmayan dostluğa üzüldür. Sözde dost gibi görünüp kalbiyle buğz eden dostlara verdiği zamana hayıflanır.

“Çi yazox e ku dostî b’dev tenê bi
Berê dev baskî xeyrê dil b’şerê da”³⁶³

“Ne kadar da yazık dostluk sadece sözde olunca,
Ağız iyilkten yana kalp ise kötülükten yana.”

Yukarıdaki beyitin yer aldığı kasidenin devamında bu tür dostların sebep olduğu hasarı gözler önüne sermiştir. Bu tür dostları ayağa vurulan prangaya benzetir. Dini hayatta geri kalmanın sebeplerinden biriside bu tür dostlardır onun için. Hatta bu tür dostların mahşerde yüzün karanlık olmasına sebep olacağını belirtir.

“Sebeb vîqasî emmane bi şûn da
Ev e qeyda wekû pê me girêda
Heçî vê qeydê neşînî di îro
Siba rûreş ewê bê mehşerê da”³⁶⁴

³⁶³ Fındıkî, s.53.

³⁶⁴ Fındıkî, s.55.

“Bundan dolayı geri kaldık,
 Bu (sözde dostluklar) ayağımıza vurulan bir prangadır.
 Kim bu prangayı kırıp atmazsa,
 Yarın yüzü kara olur mahşer meydanında.”

Yaşadığı zorluktan sonra yanında kimseyi bulamamaktan şikayetçidir. Özellikle, kendisine sırtını dönenlerin ehemmiyetli insanlar olduğunu sıradan kimseler olmadığını izah etmiştir. Onu en çok düşündüren de bu durumdur. Tasavvufî hayatta derinleşmiş kimselerin yaptığı bu hatalara dikkat çekerek müridlerin durumunun daha kötü olduğu konusunda bizi bilgilendirmektedir.

*“Bi xwe çend cara ketme halê tengî
 Hevala xwe ji ber min daye alî
 Hira-vêra nebun zahir fida bûn
 Dema hat rast bi rastî bûn xeyalî
 Ku dost ev bin tu çi d’bêjî j’mirîdan”³⁶⁵*

“Düşüm dara birkaç kez,
 Terketti arkadaşlarım beni,
 Sıradan değil zahiren canını feda edecek kişilerdi,
 İş başa düşünce hepsi hayal oldu.
 Dostlar böyleyse müridlerin hali nice olur.”

Fındıkî dostluğu yüksek bir makam gibi niteleyerek ona vermiş olduğu değeri göstermiş oluyor. Hatta kendi devrinde Yüce Allah (cc) dışında dost bulunmadığını söyleyerek dostluğa kutsi bir mertebe vermiş oluyor. Bu kutsiyet beyitlerinde açıkça görünmektedir. Ona göre; dostluk, doğruluk ve dürüstlük olmadan meydana gelmez. Günün bozulan tasavvufî hayatına paralel olarak, dost bulmakta son derece zorlaşmıştır.

*“Meqamek alî ye de ‘wayê dostî
 Qebûl nakit ji xeyr rast û durustî
 Berê peyda dibûn bête‘ b û rehtî
 Nihû tu l’ wan dipirsî bûne qehtî
 Kesê bxwezê vî weqtî dostê safî
 J’Huda pê va bila bawerkê mafî”³⁶⁶*

³⁶⁵ Fındıkî, s.61.

“Dostluk âli bir makamdır,
Ancak dürüsütlüğü kabul eder.
Geçmişte zahmetsizce edinilirdi,
Şimdi onları sorarsan; yoklar.
Kim bu devirde halis dost ararsa,
Allah’tan (cc) başka kimse bulunmaz.”

Yukarıdaki beyitlerde dostların bulunmamasından şikâyetçi olan Fındıkî, menfaat için dost olanların, menfaat bittiğinde dostluklarının bittiğini bildirmiştir. Fındıkî *Dîvan*’ın bazı beyitlerinde kendi dostluğunu da eleştiriyor. Dostların bulunmamasının bir sebebi de insanlardaki aşırılıklardır onun için. Bu aşırılıklar dostlukların çarçabuk tükenmesine ve heba olmasına sebep olmaktadır. Çünkü Fındıkî ömrünün çoğunu bu arayış içinde geçirsede birkaç dost dışında kimseyi dost edinmemiştir. Kendisini de dostluk konusunda eleştirmesi; dostluk denen kavramın onun içine ne derece ehemmiyetli ve ciddi olduğunu göstermektedir.

*“Tu nabîni ji xeyrî dostê feydê
Eger feydê nebîni we bixeydê
Di vê bazarê da ‘umrê mi borî
Nehat xwarin j ‘kelîtî hin ji şorî
Ji kes ra ez nebûm dostê wefadar
Ne kes min dî 80ab û80 80ab û emekdar “³⁶⁷*

“Fayda uman dışında göremezsın (dost),
Fayda görmezse hemen darılır.
Bu yolda (dostlukta) ömrümü tükettim,
Yiyemedim dostluk yemeğini (kimi tuzsuz, kimi de tuzlu
olduğundan).
Kimseye vefalı dost olamadım,
Kimsede bana emekdar bir dost.”

Fındıkî dini hayattaki yozlaşmanın etkisiyle tasavvufî hayatta başalayan gerilemeye dayanarak dost bulma konusunda şikâyette bulunuyor. O dostluğun çıkış noktasının kaybolduğunu ifade eder. Bu hal göstermektedir ki sosyal hayattaki bireyselleşme bütün yönleriyle insanları etkilemiştir. *Dîvan*’ında yer alan bir kaside

³⁶⁶ Fındıkî, s.151.

³⁶⁷ Fındıkî, s.153.

de traktörün gelişi ve onun etkileri üzerine mülâhazada bulunuyor. Traktörün gelişiyle insanların kanaatten uzaklaşması, daha çok üretim yapma isteğiyle dünyevileşmenin arttığına işaret etmektedir. Bu vaziyet her yönüyle toplumu etkilediği için Fındıkî'nin dikkatini çekmiştir. Dost bulmanın imkânsızlığını belirttikten sonra kendisi için Yüce Allah'tan (cc) başka bir dostun bulunmadığını izah etmiştir.

*“Çawa mi dîtî ez dibêm
Zêde tinîn in belkî kêm
Dostaniyê bax maye dêm
Av çikiha j' ser kehniyê
Tiştêk nema l' destê me da
J' xeyrê reva b' alê Xuda
Me' jxwe nekî Rebbî cida
Em j' te dîkin vê hêviyê”³⁶⁸*

“Ne gördüysem onu anlattım,
Anlattıklarım fazla değil belki eksik.
Dostluk bağı susuz kalmış,
Dostluğu besleyen kaynak kurudu.
Elimizden bir şey gelmez oldu,
Allah'a (cc) sığınmaktan başka.
Rabbim bizi kendinden ayırma,
Bunu senden ummaktayım.”

Başka bir beyitinde de dost bulmanın imkânsızlığını İslami hayatta görülen aksamalara bağlamaktadır. İslamiyeti temsil etmeyen şahsiyetlerden, dost olunamayacağına farkına varmıştır. Sılahi rahimin azalması ve bunun din adamlarına kadar sirayet etmesi neden dost bulunmadığı hakkında bize ipucu vermektedir. İslamiyet yolunda gösterilmeyen çaba düşmanlık yolunda gösterildiği için aralarındaki sevginin ve kaynaşmanın yok olduğuna tanık olmaktadır.

*“Hevalê rast dixwazin em
Di îro ew heval kanî
Di her iqlîm û her cayî*

³⁶⁸ Fındıkî, s.153.

*Gerav bûye musulmanî
 Ne muhbet ma ne suhbet ma
 Ne gundîtî ne cîranî
 Heta nav hin mela û şeyha
 Bûye herbek ne rehmanî”³⁶⁹*

“Düzgün dost istemekteyim,
 Bu zamanda nerde bulunur böyle dost.
 Her zaman ve mekânda,
 Bulanıklaşmış Müslümanlık.
 Ne muhabbet kaldı ne sohbet,
 Ne köylülük ne de komşuluk,
 Hatta molla ve şeyhlerde dahi (kalmadı),
 Aralarında mücadele var (rahmani olmayan).”

Fındıkî'nin tasavvufî anlayışında dostluğun yeri konusunda olumsuz eleştiriler dışında olumlu eleştirilerde mümkün. O büsbütün dostluğu yok saymamakta hatta gerçek dostları övmekte ve onlar için dua istemektedir. *Dîvan*'ında yer alan beyitlerden anlaşıldığına göre; bu hususta genellemeden kaçınmış olup, en büyük dost olarak Yüce Allah'ı (cc) kabul etmektedir. Bunu yanı sıra bazı tasavufî şahsiyetlerin dostluğuna çok önem verdiği görülmektedir.

Bu şahsiyetlerden biri olan Şeyh Seydâ hazretlerinin vefalı olmasını ve has bir kul olmasını beyan etmektedir.

*“Belê xasê Xudê mane
 Wefadar in ne wek va ne
 Bizan Seydâ yekî j'wan e
 Tu bawer nakî her darî”³⁷⁰*

“Tabi Allah'ın has kulları var,
 Vefalıdırlar diğerleri gibi değil.
 Bil ki Seydâ da onlardan biridir,
 Eğer inanmıyorsan yanına var(git).”

³⁶⁹ Fındıkî, s.257.

³⁷⁰ Fındıkî, s.43.

Yüce Allah'ın (cc) dostluğunun lezzeti onu tatmin etmektedir. Onun Yüce Allah'ı (cc) dost bilmesi ve O'nun dostluğunu dilemesi dünyevi bir maksatla değildir. Bundan dolayı diyebiliriz ki Fındıkî'nin dostluk anlayışı daha çok tasavvufî bir ihtiyaçtan doğmaktadır. Çünkü *Dîvan*'ında yer alan beyitlerde hiç kimseden dünyalık için herhangi bir dostluk ummamaktadır. Zaten Allah (cc) dostu olmayanların dostluğunu istememektedir. Dostluk konusundaki karamsar tespitlerinin yanında gerçek dostlarında varlığını kabul etmektedir. Aşağıdaki beyitten anlaşıldığına göre Fındıkî bir kimsenin dostluğunu sınımadan onun dostluğuna güvenmemektedir. Çünkü dost görünen birçok kimsenin zorluk zamanlarında ona sırtını döndüğüne tanık olmuştur.

“Welê baş e ku dostê mû Xuda bit

Ew e kafî tu tişt bê wî qe nabit”³⁷¹

“Belê hin jî hene dostê Xudayî

Bila j'wan ra miro b'kit canfîdayî

Nîşanê wa hene cem imtîhanê

Heçî 'aqilbitin ew wan dizanê”³⁷²

“Güzel bir hoşnutluktur Yüce Allah(cc) dostun olduğunda,

O senin için yeterdir, O'ndan izinsiz hiçbir şey olmaz.

Evet, Allah (cc) için dost olanlar da var,

Onlara can feda edilmeli.

Onların alameti imtihanlarda gizli,

Bunu bilir akıl sahipleri.”

Fındıkî'nin tasavvufî anlayışının idrak edilmesinde dostluk ayrı bir yer tutmaktadır. Çünkü onun tasavvufî anlayışı ile klasik tasavvuf anlayışı arasında benzerlikler mevcuttur. Kapsamlı ve gerçekçi bir fikre varmak ve onun döneminde yaşanan tasavvufî hayata ışık tutması bakımından dostluk hakkındaki görüşleri bize yardımcı olmaktadır.

O, dostların ikiyüzlülüğünü ve ferdiyetçiliğini kınamaktadır. Dostlarının onu sürekli bir şekilde hayal kırıklığına uğratması, Yüce Allah'a (cc) sığınmasını sağlamıştır. Dostlarının aldatici tavırları zamanını almakta ve bu kısır bir döngü

³⁷¹ Fındıkî, s.317.

³⁷² Fındıkî, s.319.

şeklinde tekrar ettiği için hakikate götürecektir bir dostluk istemektedir. Bu yüzden Yüce Allah'ın (cc) ve dostları dışında, kimsenin dostluğuna güvenmemektedir.

2.1.11. Âşk, Ayrılık ve Gurbet

Ahmed el- Gazzâlî *Sevânihu'l-Uşşâk* adlı eserinde âşkî melâmetin kemâli olarak kabul eder. Ona göre âşık ile mâşuk iç içedir. Bu durum öyle bir hal alır ki âşık kendini mâşukta kaybeder. Âşk, âşık ve mâşuk bir ayna gibidir. Bu yönüyle âşk hem kendini hem mâşuku ve hemde bunların dışında kalanları gösteren bir aynadır.³⁷³

Muhyiddin İbnü'l-Arabî *Fütûhât* eserinde aşkı aşırı sevgi ile tarif etmiştir.³⁷⁴ Mevlana Celaleddin Rûmî (ö. 672/1273) *Mesnevî*'sinde gerçek aşkın sadece Allah aşkı olabileceğini belirtir. Diğer aşkların fânî olduğunu Allah aşkının ise insanı yücelteceğinden bahseder.³⁷⁵

Fındıkî'nin tasavvuf anlayışında aşk ve ayrılık iç içedir. Ayrılık her ne kadar müridi acılara gark etse de aşk, müride sabretmesini öğretmektedir. Onun için ayrılık ile ölüm arasında hiçbir fark yoktur. Ayrılık aynı zamanda mürşid ile mürid arasındaki aşkın sürmesini sağlamaktadır.

Fındıkî için aşkın eleme dönüştüğü nokta mürşidinden uzakta kalıp onu görememektir. Acısını ifade için ciğerinin yaralı olduğu ifade edip ayrılığın kendisini deliliğe sevkettiğinden söz etmiştir. Dolayısıyla mürşid onun için akıl ve gaye sebebi olmaya başlamıştır.

“Meded Seydâ ezê dîn im

Ji hicra te cegerxwin im

Jî min dûr î te nabinim

Meded Seydâ meded Seydâ ³⁷⁶

“Medet Seydâ delirmek üzereyim,

Senin ayrılığında gönlüm yaralı,

Benden uzaktasın seni görememekteyim.

Medet Seydâ medet Seydâ.”

³⁷³ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.131

³⁷⁴ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.131

³⁷⁵ Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.133

³⁷⁶ Fındıkî, s. 83.

Ayrılık ile ölüm eş değer görülmüştür. Mürşidinden ayrılmasının ölüm ile eş değer görülmesinden maksadı şudur ki; seyr u sülûkta gittiği yolun sekteye uğraması ve o yoldan istifade edememesi anlamına gelmektedir. Yine kendi ifadesine göre ayrılıktan dolayı ruhu alınmış bir kimse gibi yerinde durduğunu ifade etmektedir. Onun için ayrılık seyr u sülûkun lezzetinin sona ermesi ve beslendiği kaynağın kuruması gibidir.

*“Fîraqa te ezê kuştim
We bêruh ez li cih hiştim
Ji zewq û lezzetê şîştim
Meded Seydâ meded Seydâ”³⁷⁷*

“Ayrılığın beni öldürdü
Beni cansız öylece ortada bıraktı
Dünyanın lezzetinden ve zevkinden kopardı
Medet Seydâ medet Seydâ.”

Fındıkî kavuşma konusunda ümitsiz değildir. Kavuşmayıda sabretmeye koşullandırmıştır. Mürid kavuşmayı her zaman ummalı; bu konuda aceleci davranmamalı ve ayrılıktan dolayı şikâyetle bulunmamalıdır.

*“Elî bes ke ji vê şîné
Wekî Ferhadê Şîrîné
Sebir ke wek Memê Zîné
Meded Seydâ meded Seydâ”³⁷⁸*

“Ey Ali vazgeç artık yakınmaktan,
Ferhad ve Şirin gibi.
Sabret Mem ile Zin gibi.
Medet Seydâ medet Seydâ.”

Ayrılığın bitişi mürşidin yüzünün görünmesine bağlanmıştır. Mürşidin yüzü müridi ayrılıktan azad eder. Ona göre mürşidin yüzü müridin gönlü için sürekli bir hoşnutluk kaynağıdır. Mürşidinin yüzünü gördükçe, müridin üzülmeye gerek yoktur. Buradaki yüz, sadece mürşidin somut anlamdaki yüzü değildir, mürşidin yüzü; onun varlığının ve seyr u sülûk yolunun hatırlattıklarıdır.

³⁷⁷ Fındıkî, s. 83.

³⁷⁸ Fındıkî, s. 89.

“Bi qurban perdê rake
 Ji hicranê me aza ke
 Bi didarê me dilşa ke
 Meded Seydâ meded Seydâ”³⁷⁹

“Kurban perdeyi kaldır artık,
 Ayrılıktan bizi azad et artık,
 Görünüşünle gönlümüzü şenlendir.
 Medet Seydâ medet Seydâ.”

Fındıkî'nin, Şeyh İbrahim Hakkı Basreti'nin ölümü üzerine yazdığı mersiye bize ayrılık ile ilgili çok önemli ipuçlar vermektedir. Ayrılığın zorluğu katlanılmazlığı ve müridten kopardığı aşk ve onun acısı birçok yerde işlenmiştir. Mürid için ayrılık sadece mürşidinden ayrılmak değil onun acısını en derinden hissetmektir. Çünkü mürid mürşidinin varlığıyla güç kazanmakta ondan aldığı ilham ile seyr u sülûk yolunda karşılaştığı müşkül durumları atlatmaktadır.

“Çünkî ‘umrê xwe telef kirbû ewî d‘rêya Xudê
 Menzil û qûnaxa vê rê wî dizanî ser û bin
 Ez çîqa bêjim ji kêmahî dibêjim wesfê şah
 Ê ku dîtî bêxered bawer dikit qewlê di min
 Ger ku çavê me bibit spî wekî Ye ‘qûb ji girîn
 Hindik e hêjî ji qehra çûyina şahê mezin”³⁸⁰

“Çünkü o,ömrünü sadece Allah (cc) yolunda harcamıştı.
 Bu yolun menzil ve konağını biliyordu baştan sona.
 Ne kadar övsemde eksik övmüş olurum şeyhin vasıflarını.
 Kim şeyhi görmüşse o, kesin olarak inanır söylediklerime.
 Eğer ağlamaktan gözlerim kör olsa Yakup gibi,
 Kör olmak bile az gelir şeyhimin ölümü için.”

Fındıkî Şeyh İbrahim Hakkı Basreti'nin ölümünden sonra hayatın tatsız ve tutsuz olduğunu izah eder. Bundan dolayı diyebiliriz ki şeyh ile mürid arasında gözle görülmese bile canlı bir bağ ve iletişim mevcuttur. Bu bağ süreklilik arz eder.

³⁷⁹ Fındıkî, s. 85.

³⁸⁰ Fındıkî, s. 273.

Bunun için ayrılık ve onun neticeleri mürid için baş etmesi gereken bir sabır imtihanına dönüşür.

*“Ey şahê Hilwe û Heddad³⁸¹ rohniya çavê di min
Ez dizanim pişî te lezzet nema d‘umrê di min
Çunkî ez nabînim qet keskî cihê wî bigirê
Ku j‘birayê me musulman ra bibit sebr û sekin”³⁸²*

“Ey Hilwe ve Heddad şeyhi gözümün nuru,
Bilirim ki senden sonra kalmadı ömrümde hiçbir lezzet.
Çünkü biliyorum ki kimse alamaz yerini,
Ki Müslüman kardeşlerimiz için sabır ve teskin vesilesi
olsun.”

2.1.12. Dünya Hayatı, Mal ve Mülk Sevgisi

Fındıkî'nin tasavvufî anlayışında dünya hayatı ve ona olan aşırı sevginin zararları başat bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önceki konularda değindiğimiz birçok unsur ile bu başlık altında inceleyeceğimiz dünya hayatı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Dünya, onun anlayışında nefis ve şeytandan sonra en büyük düşmandır. Bu düşmanlık bizzat dünyanın varlığına değil onun geçici ve aldatıcılığıyla ilgilidir. Kimi yerlerde dünyayı ahiretin tarlası olarak görmekte ise de çoğunlukla karşısında durduğu bir girdaba benzettir. Dünya hayatı onun için mücadele edilmesi ve yenmesi gereken bir metafordur.

“Bilin ki dünya yaşayışı, ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir bezentidir ve aranızda bir övünmedir ve bir mal ve evlat çokluğu gayretidir ancak ve bunlardan ibarettir de; halbuki dünya yaşayışı, bir yağmura benzer, bitirdiği nebatlar, ekincileri şaşirtir, sevindirir, sonra kuruyuverir de bir de bakarsın, sapsarı olmuş, sararıp solmuş, sonra da unufak olmuş, dağılıp gitmiş; ve ahiretteyse çetin bir azap var ve Allah'tan yarlıganma ve razılık; ve dünya yaşayışı, ancak bir aldaniş metaindan ibarettir.”³⁸³ ayetinde Allah (cc), dünya hayatının ve mülk sevgisinin insanı ne şekilde aldattığı çarpıcı bir biçimde açıklamıştır.

Onun için dünya bir mahsül yeridir. Bu mahsül yerinde ahiret için azık hazırlanması gerekirken kötülüğü uğraş edinmekle vaktini geçirdiğini düşünerek,

³⁸¹ Suriyedeki Kamışlı şehrinin iki köyü

³⁸² Fındıkî, s. 271.

³⁸³ Hadid, 57/20.

kendisini sorgulamaya başlamaktadır. Kendini Mahsül yerinde, mahsül için sakınmadan kötülük yaparak dünyasını tüketen bir kimseye benzetmektedir. Onu, heba olmuş bir hayat ve sonrası için pişmanlık doğuracak kötü hasletlerin varlığı içten içe hayıflandırmaktadır.

*“Di dunyâ te keyf pur kir
Te zulm û cevr û heyf pur kir
Binêr ka te çi hasil kir
Di vê resm û di vê rê da”*³⁸⁴

“Dünyada çokça eğlendin,
Zulüm, zorbalık çokça yapıp, çokça intikam aldın,
Şöyle bir bak ne hâsıl eyledin.
Bu şekilde davranıp bu yolda giderek.”

Dünyanın başlıca niteliği aldatıcı olmasıdır ona göre. Bu yönünden dolayı insanı oyalayıp hüsrana uğratan bir oyuna benzemektedir. Dünyanın aldatıcılığının hakikati, ona uyup kananların sayısını artırmaktadır. Bütün bu geçiciliğine rağmen insana verilmiş bir fırsattır. Ona göre ölen birçok kimse geçirdiği dünya hayatından dolayı pişman olmaktadır. Bu pişmanlık oyalanıp ona kanmaktan gelen bir hüsrandır.

*“Gelek kes tê da xirrane
Dema çûn mane poşmane
Feqet borî ji des wane
Kese çû nay bi şûnê da”*³⁸⁵

“Birçok kişi ona (dünyaya) aldandı.
Öldükten sonra pişman oldular.
Fakat artık ellerinden bir şey gelmez oldu.
Giden bir daha dönmedi geriye.”

Dünyaya aldanan birçok kimsenin aldanmasının nedenlerinden biri dünyayı sahiplenip ona bağlanmalarıdır. Onun için çalışıp çabalarlar ancak; ölümü tattıktan sonra kanmış olduklarının farkına varırlar. Fındıkî’ye göre dünya kimseye yar olmaz. Dünyaya ancak aklını yitiren inanır. Çünkü kendisine inananlara ihanet etmektedir.

“Dinê mulkê kesî nîn e

³⁸⁴ Fındıkî, s.21.

³⁸⁵ Fındıkî, s.21.

*Çiqa bêbext û xayîn e
Kesê goh bidyê ew dîn e
Xwe hinde bernede tê da*³⁸⁶

“Dünya kimsenin mülkü değil,
Ne kadar da vefasız ve haindir.
Ona deliler kulak verir.
Ona kendini kaptırıp dalma.”

Dünya mülkü büyüklenmenin en büyük sebebidir. Dünya mülkünü elde eden mürid kendini hesaba çekmekten vazgeçer. Halbuki müridin kalbini sürekli teftiş etmesi gerekir. Oysaki o; dünya malından dolayı kibre kapılıp böbürlenerek kalbini hesaba çekmekten imtina eder.

*“Di ‘eybê xwe bike teftêş
Bi qelbê xwe bibe derwêş
Di dunyayê mebe serbêş
Evî barî nika rakî*³⁸⁷

“Ayıplarına teftiş ol,
Kalbine derviş,
Dünyadan dolayı büyüklenme,
Yoksa bu yükü kaldıramazsın.”

Dünya mülkü müridi peşinden sürükleyip götürür. Ölüm gelip çatığında, mürid bütün dünya mülkünü bırakıp sadece bir kefene razı olmak zorunda kalarak dünyadan göçer.

*“Eger dunya tamamîle
Bibit mulkê te bê hîle
Jî xeyrî cawekî şilê
Ji vî mulkî xilas nakî*³⁸⁸

“Eğer dünya bütünüyle,
Senin mülkün olsa hilesiz,
Bir kefenden başka,

³⁸⁶ Fındıkî, s.21.

³⁸⁷ Fındıkî, s.27.

³⁸⁸ Fındıkî, s.27.

Koparamazsın bu mülkten.”

O, dünyayı sefere çıkan bir kimsenin konakladığı bir hana benzetmiştir. Bir yolcunun handa gece kalıp sabah yolculanması gibi dünyada doğum ile ölüm arasında kalınan geçici bir konaklama yeridir. Fındıkî dünyayı bu yönüyle algılamamızı hatırlatmaktadır.

*“Bike mîsal di ‘eqlê da
Wekî xana devê rê da
Tu êvarî biçî tê da
Sibê rabî tu jê bar kî”*³⁸⁹

“Kendine misal eyle dünyayı,
Yoldaki bir han gibi,
Akşam gidip kaldığın,
Sabah uyanıp ayrıldığın.”

Yukarıdaki beyitte dünyayı bir hana benzeten Fındıkî, müridin bunu unutarak, dünyayı kalacak bir mesken gibi görmemesini istemektedir. Ona göre dünyanın geçiciliğini en iyi anlatan işaretlerden biride Hz.Muhammed’in (sav) vefat etmiş olmasıdır. Buradan yola çıkarak şunun anlatmaya çalışır: dünya kalınacak bir yer olsa ve mülk edinilecek bir yer olsa peygamberimiz vefat etmez ve dünya O’na kalırdı. Oysaki O’da vefat edip dünya mülkünden hiçbir şey götürmeden dünyadan göçmüştür.

*“Meke xanî evê xanê
Binêre halê dewranê
Muhammed Mustafa kanê
Hema qet em dirêj nakî”*³⁹⁰

“Bu hanı kendine menzil yapma,
Şöyle bir devrana bak,
Muhammed (sav) Mustafa nerde.
En iyisi sözü uzatmayalım!”

O’na göre dünya kalıcı bir menzil olmadığı gibi bağlanıp sevilecek bir yer de değildir. Bunu dünyanın vefasız olmasına bağlamaktadır. Aynı zamanda dünya

³⁸⁹ Fındıkî, s.29.

³⁹⁰ Fındıkî, s.29.

vefalı olmadığı gibi aldatmacasından dolayı insanı oyaladığı için hilebaz ve merhametsiz bir yerdir. Bu yüzden kimseye yar olmayıp yar edinmemek gerekir.

*“Eger ba keski ew yar ba
Ne hilebaz u xeddar ba
Bi wi ra we wefadar ba
Gelo ve fikre tu naki”³⁹¹*

“Eğer kimseye yar olsaydı (ki olmadı),
Hilebaz ve gaddar olmasaydı (ki öyledir),
Ona vefadar olsaydı (ki değil).
Bunu hiç düşünmez misin?”

Fındıkî dünyanın yar edilmeyecek bir şey olduğunu ispatlamak için; Hz. Peygamber’e dahi yar olmadığını belirtir. Ona göre dünya peygamberimize dahi yar olmadıysa mürid neden ondan vefa beklemektedir ki? Peygamberlerin serdarına, dünya, vefalı davranmadıysa bir müride mi vefalı davranacak? O yüzden müridin bu hakikate göre davranıp dünyadan vefa ve dostluk beklememesi gerekir.

*“Bi wi ra ku nekir yari
Nexwaze je wefadari
Çiku misle wi serdari
Te seh nekir u tu seh naki”³⁹²*

“Ona (Hz.Muhammed’e) yar olmadı,
Ondan (dünyadan) vefa dileme.
O’nun gibisini (Hz.Muhammed),
Ne duydun ne de duyacaksın.”

O, dünyaya olan sevgisinin temelinde dünya malının olduğunu kabul eder. Dünya malı müridi dünyaya bağlayan en önemli unsurdur. Dünya mülkü, onun ahirette paysız kalmasına sebep olacaktır. Fındıkî beyitin sonunda öncelikle kendisini kastederek, diğer Müslümanları da dünya sevdası konusunda uyarmıştır

*“Ne heyf e hinde je hez ki
Sebeb rezki weya pez ki
Ji ‘uqbae xwe behez ki*

³⁹¹ Fındıkî, s.31.

³⁹² Fındıkî, s.31.

*Eger ez bim tu v  nakî*³⁹³

“Yazık değil mi dünyayı onca sevdiğin,
Bir bağ veya koyundan ötürü,
Ahiretten yana nasipsiz kalırsın.
Bana sorarsan, böyle davranma.”

Fındıkî’nin dünya hayatına yönelik fikir ve düşünceleri ayet ve hadislerle örtüşmektedir. Ona göre; çalışıp abaladıktan sonra edindiğimiz kazanımlarımızı Allah yolunda harcarsak başarıya ulaşmış oluruz. Mürid malını Allah yolunda harcarsa hem dünyasını ve hemde ahiretini kazanmış olur. Yoksulları doyurmanın mahşer yerinde bizi utançtan kurtaracağını savunur.

Fındıkî dünya hayatının boşa geçirilmesine hayıflanır. Onun düşman olduğu Şey kişiye hiçbir Şey kazandırmayan, peygamberimizin hadisinde yer alan “vehn” duygusudur.³⁹⁴ Bu duygu h sranın temelini oluşturur.

Fındıkî her ne kadar dünyayı, bırakılması ve terk edilmesi gereken bir Şey olarak görse de; bu, dünyayı tamamen bırakmak ve terk etmek anlamında değildir. O dünya malının ve mülkünün dünyevi zevk ve lezzetler için edinilmesine karşı çıkar. O dünyayı ahiret için bir mahsul tarlası gibi görüp çalışmayı teşvik eder aşağıdaki beyitinde.

*“Meger serf k  wek  m ra
Neh li tu ji xelq  ra
Bik  p  qenc    x ra
Dil  xemg ra p  şak 
Tu hing  pak   xweşm r  
Li meydan  wek  şer  
Di herdu dunya tu tür  
Li min gotin li te dak *³⁹⁵

“Eğer adam gibi harcarsan (dünya malını),
Başkalarına bırakıp savurmazsan,
Onunla iyilik ve hayırlar yaparsan,
Onunla yoksulları şenlendirirsen,

³⁹³ Fındıkî, s.31.

³⁹⁴ Ebu Davud, Melahim, 5.

³⁹⁵ Fındıkî, s.31.

O zaman pak ve mutlu birisi olursun.
 Meydandaki aslan gibi olursun,
 Hem dünyada ve hemde ahirette.
 Benden söylemesi, senden öğüt alması.”

Fındıkî dünya sevgisinin sebeplerinden birisi olarak emelleri görür. Ona göre dünya emelleri müridi uğraştırıp yorar. Müridi endişeye sevkeden ve belalara gark eden, bu emellerin çokluğu ve onlara ulaşma arzusudur. Fındıkî bu emellere çare olarak ölüm duygusunu sunmaktadır. Ona göre ölüm ve düşüncesi, müridi sürekli uyarıp dünyanın kötü olan yanını tattıracaktır.

*“Qena ‘et ke rehet rûne
 Ne her paşehiyê çûn e
 Çira meqsed te pur bûne
 Bela ye malê dunyayê”*³⁹⁶

“Kanaat et razı ol rızkına.
 Her şeyin sonu ölüm değil mi?
 Neden bu kadar emel bulaştı sana?
 Beladır dünya malı başka bir şey değil.”

O dünyaya karşı dikkatli olunması gerektiğini öğütlerken, kendisine bunu hissettirip düşündüren noktaları göz önüne koyar. Ona göre dünya zorluklarla örülmüştür. Bu örülme helal ve haramlarla yoluyla gerçekleşmiştir. Mürid harama bulaşsa azabın ortasında kendisi bulacaktır. Helal yese onun da hesabını verecektir. Çünkü mümin malını nereden bulduğundan sorumlu olduğu gibi, nereye harcadığından da sorumludur.

*“‘Ezab e her haramê wi
 Hisab e her helalê wi
 Nebê qet tu hevalê wi
 Çikû dostanî jê nayê”*³⁹⁷

“Onun (dünyanın) her haramı azaptır,
 Her helali ise hesap.
 Sakın onunla arkadaş olma,

³⁹⁶ Fındıkî, s.35.

³⁹⁷ Fındıkî, s.35.

Çünkü ondan dost olmaz.”

Fındıkî dünyanın düşmanlığının kabre girildiği zaman ifşa olacağına inanır. Kabir hayatında müride nur ve azık gereklidir. Salih ameller münine dost olur kabirde. Ancak bir kimse dünya hayatını beyhude çabalarla geçirip sadece dünya için uğraşırsa, kabirde kendisine dost olacak bir dünya göremez. Ve bunun verdiği pişmanlığı kabirde fakedip dizini dövecektir.

*“Neyar e ew ji bo dostan
Dema ku biçne qebristan
Ewê l’xwe din bi du destan
Ku çû j’destê me heywayê”*³⁹⁸

“Düşmandır dostları için (dünya mülkü),
Kabre girdiğinde.
Başlarına vuracaklar elleriyle,
Elimizden kaçırdık, eyvahlar olsun.”³⁹⁹

Fındıkî, dünya malının kölesi olmuş insanları tasvir eder aşağıdaki beyitinde. Onlar durmadan dünyalık biriktirirler ve bu uğurda hamallık yaparlar; ancak ne yapıp etseler de, dinginlik ve sakinlik elde edemezler. Fındıkî bunun gözlenebilir olduğuna işaret ediyor.

*“Tu nanêrî li maldara
Çiqa 94ente li bin bara
Ji subha hetta êvara
Dikin nakin tebat nayê”*⁴⁰⁰

“Malı mülkü olanlara bakmaz mısınız?
Ne kadar büyük bir yükün altına girmişler.
Sabahtan akşama kadar didinirler,
Ancak bir türlü huzur bulmazlar.”

Fındıkî ‘ye göre dünya sevgisini kalbinde barındıran kimse âlim ve mürşit olsa bile; bu sevgi, onun emeklerini heba edip ziyana uğratar. Ona göre dünya sevgisinin zararlı etkisi sadece mürid için değil; mertebeleri yüksek olan mürşid ve

³⁹⁸ Fındıkî, s.35.

³⁹⁹ Fındıkî burada pişman olan insanı tasvir için eliyle başına vuran insanı tasvir etmiştir.

⁴⁰⁰ Fındıkî, s.35.

âlimler içinde geçerlidir. Bu da dünya sevgisinin, sadece tasavvuf ehli için değil bütün müminler için tehlikeli bir duygu olduğunu gösteriyor.

*“Heçî dunyayê hez jê kî
Bila sed bar kitêp çêkî
Şev û rojê da we'zê kî
Diçit we'za wî ber bayê”⁴⁰¹*

“Kim dünyayı severse,
Deve yükü kitap yazsa da,
Gece gündüz vaaz verse de,
Vaazı rüzgâra kapılıp boşa gider.”

Fındıkî *Dîvan*'ının birçok beyitinde dünya mülküne ve sevgisine değinmiştir. Dünya onun için mücadele edilmesi gereken bir yurttur. Dünya onu kandırıp ahiretinden etmektedir. Dünya sadece kendisi için çaba gösterildiği zaman insanı yüzüstü bırakan bir vefasızdır. Onu kalbine yerleştiren kimsenin kalbindeki ahiret korkusunu yok eder.

Dünyanın ve sevgisinin etkisiz hale getirilmesi için ölümün sürekli hatırlanması gerekir. Aksi takdirde gaflet içinde ona dalıp oyalanan kimse öldüğü anda pişmanlıklar yaşamaya başlar.

Fındıkî dünyayı bütünüyle hayatından çıkarıp ondan uzaklaşmaz. Dünyayı ahiretin kazanılması için bir tarla gibi görüp, dünyadan edindiği mülkleri Allah (cc) yolunda kullanmayı önerir. Mürid, dünyayı bu şekilde algıladığı zaman dünyanın aldatıcılığınan kurtulmuş olur.

2.1.13. Ölüm

Ölüm, Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin esas konularından biridir. Yüce Allah (cc) müminlere ölümü hatırlatıp dikkatli olmaları konusunda uyarmaktadır.⁴⁰² Peygamberimizde hadislerinde sık sık ölüme değinip bütün lezzetleri acılaştıran ölümü anmamızı istemiştir.⁴⁰³

Tasavvufta da mürid seyr u sülûk yolunda ilerlerken tecrübe etmesi gereken önemli aşamalardan biri de ölüm rabitasıdır. Bu rabita müridin, yolculuğun sonunda ne ile karşılaşacağını bilmesi ve ona göre hazırlanmasını teşvik etmek içindir. Ölüm

⁴⁰¹ Fındıkî, s.39.

⁴⁰² “Her can ölümü tadıcıdır. Sonra bize döndürülürsünüz.” (Ankebût/29)

⁴⁰³ “Bütün zevkleri kökünden yok eden ölümü çokça zikredin.” (Tirmizî, Kıyâmet, 26)

rabıtası yapan mürid, halini ve ahvalini düzeltmeyi ve aksaklıklar varsa onları düzeltmeye çalışır. Rabıta aynı zamanda dünya hayatının geçici olduğunu müride en güzel şekilde hissettirir.

Fındıkî öncelikle ölümün hakikati ve genel geçer bir hakikat olmasına değinir. Bunu, kendi kabir taşına yazılmış olan aşağıdaki beyitle genelleştirir. Ona göre ölümün hakikat olması ölen kimselerin mertebelerine bakılmaksızın; herkesin canının alınmasıdır. Kim olursa olsun ölümün soğuk yüzüyle karşılaşacaktır.

*“Di dunyaê heçî rabê
Feqîr u şeyx û axa bê
Ji ber mirnê xilas nabê
Di şerq û hem di xerbê da”⁴⁰⁴*

“Her kim ki dünyaya gelmiştir,
İster ağa olsun ister şeyh,
Ölümden kurtuluşu yoktur,
İster doğudan olsun ister batıdan.

Ölüm, ahirete açılan kapıdır onun için. Mürid ölünce, dünya hapisanesinden çıkıp ahirete gider. Eğer dünya hayatını iyi geçirmezse ahiretini de kaybeder. Bu yüzden hapisteyken her an hesap yerine gideceğini bilip ona göre hazırlanmalıdır. İşte ölüm, bu hesap yerine açılan ilk kapıdır ve kapıdan girdikten sonra dönüş olmayacağı için kendi durumunu düşünüp ağlamasını tavsiye ediyor Fındıkî.

*“Çira hinde tu bêfîkr î
Nizanî qey tuvê bîmrî
Li ser xwe bêhnekî bigrî
Wekî yexsîrê hebsê da”⁴⁰⁵*

“Neden bu kadar düşüncesizsin,
Bilmiyor musun ki öleceğini?
Kendin için biraz ağla,
Zindandaki esirin ağladığı gibi.”

⁴⁰⁴ Fındıkî, s.19.

⁴⁰⁵ Fındıkî, s.23.

Ona göre ölüm hakikatini ortaya koyan bir gerçek de, zamanın sürekli akıp geri döndürülemez olmasıdır. Mürid bütün malını ve servetini harcasada geçmiş zamanı geriye döndüremez. Ve eğer zaman geriye dönmüyorsa; mürid, kendi nihayetinin ölüm olduğunun farkına varmalıdır. Mürid bu hakikati fark ettikten sonra ölüme hazırlanması kaçınılmazdır.

*“Herçend bidin mal û me ‘aş
‘Umrê ku çû nayête paş
Da hûn nedin êdî belaş
Xwe kar bikin j ‘bo mirinê”⁴⁰⁶*

“İstediğin kadar mal ve mülk ver,
Giden ömür dönmez geriye.
(Madem öyle) Ömrünüzü boşa harcamayın,
Ölüm hazırlık yapın.”

Ölüm onun için her an yanı başında bekleyen bir avcı gibidir. O ecelin ertelenmeyeceğinin bilincinde olduğu için hatalarını düşünerek ağlamayı seçmektedir. Mürid, ölümün ertelenmeyeceğini bilip ona göre hazırlanmalıdır. Eğer ecel ertelenseydi, bu durum müridi aldatıp oyalayabilirdi. Ancak kesin olan durum değiştirilmeyeceği için, ecelin her an gelebileceği ihtimaliyle ahiret hayatına hazırlanmalıdır.

*“Bêşek bizanin pey me tê
Nadit ji bo me muhletê
Çenda biqasî sa ‘etê
Bigrin Xudayê xwe b ‘tenê”⁴⁰⁷*

“Bilin ki şüphesiz ardımızdan geliyor (ölüm),
Vermez bize mühlet,
Bir saat bile,
Ağlayın Allah (cc) için yapayalnızken.”

Ona göre ölüm bizi her an takip etmekte. Ecel sırası kimde ise hiçbir fark gözetilmeden Yüce Allah’a (cc) döndürülmektedir. Aşağıdaki beyitlerde, bir hafta içerisinde ölen kişilerin makam mevki ve yaşları farklı olmasına rağmen, her üçünün

⁴⁰⁶ Fındıkî, s.79.

⁴⁰⁷ Fındıkî, s.79.

de eceli geldiği anda öldüklerini aktarmaktadır. Bu, ölüm hakikatinin ayırım gözetmeden insanların yanı başında beklediğini göstermektedir. Ayrıca genç veya yaşlı, ölüm için fark etmediğinden, bütün herkesin ölüm gerçeğini idrak etmesi gerekir. Ona göre bir mürid yaşının küçüklüğüne kanmamalıdır. O da herkes gibi; ölümü, gelip kendisi götüreceği bir görevli gibi beklemelidir.

*“Qet dî mirnê da tunîn e ferqiya şah û geda
Ku xilas bin hin bi mal û yan bi cah kes seh nekir
Fewzî paşa, Şeyxê Xizne, Me’sûmê te ey feqîr
Rûhê hersê heftiyek stand Ezraîl ferqê nekir”⁴⁰⁸*

“Ölümde fark yoktur, ister şah olsun ister çocuk.

Kimse duymadı (ölüm de) farklı davranıldığını, ne malı olana nede hatırı geçene.

Fevzi Paşa, Hazne Şeyhi, senin Masum’un ey fakir,
Azrail bir haftada aldı canlarını, ayırım yapmadı.”

Fındıkî, ölümü her an düşünmesi gereken bir hakikat olarak önümüze serer. Onun soğuk yüzü, geldiğinde insanlar arasında fark gözetmemesi ve aniden gelip insanı dünyadan koparması onu ürpertir. *Dîvan*’ında yer alan kasidelerde ahiret ve dünya hayatı ile ilgili beyitlerde çoğunlukla ölümü hatırlatıp kişinin irkilmesini istemektedir. Ölümü de sadece başkaları için düşünmez, genel olarak kendine seslenip öncelikle kendi nefsinin uyarmaya çalışır.

2.1.14. Kabir Hayatı

Kabir, Fındıkî için berzah hayatının yaşandığı bir yurttur. O kabiri niteleyip, insanın dünya hayatını bir saraya benzetir. Kabir daracık bir yer olup sabredilmesi gereken toz ve toprak yurdudur. Sabretmeyi tavsiye etmesinden dolayı, bilinçli bir kabir hayatının varlığını kabul ettiğini söyleyebiliriz.

*“Ela ey sahibê qesrê
Dema ku tu biçî qebrê
Nizam çawa bikî sebrê
Di wê toz û di xebrê da”⁴⁰⁹*

“Ey sarayın sahibi,

⁴⁰⁸ Fındıkî, s.133.

⁴⁰⁹ Fındıkî, s.19.

Sen kabre girdiğinde,
Bilmiyorum ki nasıl sabredeceksin,
O toz ve toprak içinde.”

Başka bir beyitinde de kabirde çekilen ızdıraba değinmiştir. Bu ızdırabın sebebi olarakta dünyada yapılan zulme işaret etmektedir. Bu zulümden kastedilen, genel olarak müridin nefsine yaptığı zulümdür. Müridin nefsine yaptığı zulüm; kabir hayatının ızdıraplı geçmesine ve mahşer yerinde de yüzünün kararmasına neden olacaktır. Bu beyitte de kabir hayatının açık bir şekilde yaşanacağını izlerini görmekteyiz.

*“Di wê tozê di wê xebrê
Dibîni bê hîsab qehrê
Çira hinde dikî xedrê
Dibî rûreş di heşrê da”⁴¹⁰*

“O toz ve toprak içinde,
Hesapsız kahır çekersin.
Neden bunca zulüm yaparsın (kendine),
Yüzü kara olursun mahşerde.”

Ona göre, kabir hazırlanılması gereken bir menzildir. Çoğunlukla kabir hakkında olumsuz imalarda bulunarak, kabir konusunda ciddi davranmayı yeğlemiştir. Kabiri hep karanlık ile birleştirerek ona hazırlanmak için bir gerekçe ileri sürmüştür. Hâlbuki başka kasidelerinde dünya hayatını, Yüce Allah (cc) yolunda harcayanların kabir hayatı için olumlu imalarda bulunmuştur.

*“Elî tu bê kesû jar î
Ji des gunha birîndar î
Hisaba menzila tarî
Çira nakî ji vir pê da”⁴¹¹*

“Ey Ali kimsesiz ve güçsüzsün,
Günahlarından dolayı yaralısın.
Karanlık menzilin (kabir için) hesabını,
Neden yapmazsın bundan böyle.”

⁴¹⁰ Fındıkî, s.21.

⁴¹¹ Fındıkî, s.21.

Birçok yerde kabrin karanlığından söz etse de, onun aydınlatılması gerektiğini de hatırlatmaktadır. O, kabir aydınlığının ahiret ile iştiğal olunması ile elde edileceğini belirtir. Dünyalık mülkler müridi ahiretinden edip gaflet uykusuna daldırır. Mürid dünyayı gönlünden atıp ahirete yönelirse kabrinin aydınlığını sağlamış olur. Ayrıca zamanını ehemmiyetsiz amellerle geçirmeyip hayırlı amellerle geçirerek bu aydınlığa kavuşmuş olur.

*“Wê qebrê rohni kin niha
Xafil nebin b'berx û miha
Rêkin li we tişta biha
Berya wê qasî hûn çinê”⁴¹²*

“O kabri aydınlatın şimdiden,
Gafil olmayın kuzu ve koyunlardan dolayı,
Gönderin pahalı şeyleri (kabir için),
Daha siz ona girmeden.”

Fındıkî bir kasidesinde hayattayken büyük görevlerde olan zengin ve şahsiyetli kimselerin aniden gelen ölümle birlikte normal insanlar gibi muamele görmesine değinmektedir. O, ölümün herkesi eşitlediğini gözler önüne sermektedir. Ölüm büyük şahsiyetlerin rütbelerini söküp onları karanlık ve dar bir kabre esir etmiştir. Ve onlar o ölümü hiç beklemedikleri bir vakitte bulmuşlardır.

*“Ji rutba xwe ketin ew bûn perîşan
Qebir nişka ji wan ra bûye male
Esîr bûne di qebra teng û tarî
Xwezî we b'zaniya ka wan çî hal e”⁴¹³*

“Rütbeleri düştü (önemli şahsiyetlerin ölümü için),perişan oldular.

Kabir, bir anda onların evi oluverdi.

Karanlık ve dar kabrin esiri oldular.

Keşke bilseydik ne halde olduklarını.”

Fındıkî için kabir hayatı şuurlu bir hayattır. Müridin onu aydınlatmak ve ona azık hazırlaması gerekmektedir. Kabir hayatının karanlığı ile kötü ameller arasında,

⁴¹² Fındıkî, s.79.

⁴¹³ Fındıkî, s.251.

bağ kurarak iyi amellerin aydınlık sağlayacağını işaretini vermiştir. Kabir, toz ve toprak yurdu olması yönüyle insanın amellerinin ekildiği bir yurda benzetmiştir. Amellerinin neticesine göre, bir kabir hayatı onu beklemektedir.

2. 1.15. Ahiret Hayatı

Dîvan'ında kabir hayatına ve ölüme değinen Fındıkî yer yer ahiret hayatına da değinmiştir. Kabir hayatı ve ölüm hakkında söz ettiği beyitlerin ardından genellikle ahiret hayatından söz etmeyi unutmamıştır. Çünkü bu üç konu birbiriyle ilişkili konulardır.

Fındıkî ahiret manzaralarını aktarırken dünya ile ahiret hayatını sık sık karşılaştırıp insanı düşündürür. İnsanların ahireti düşünmemeleri onu şaşırtır ve hayretini sorularla ifade etmeye çalışır. Dünya bir oyun ve eğlence yeri olsa da mahşer yüzlerin kararacağı bir yer olacağı için mürid dünyanın oyun ve eğlencesine kanmamalıdır. O, mahşerin çetin geçmesinin yanında, insanın bunun farkında değilmiş gibi dünya hayatını sürdürmesine içlenir.

*“Di heşrê da dibi rûreş
Çewa hinde dibi keyfxweş
Di dunyaê dibi dilgeş
Di vê le ‘b û di lehwê da”*⁴¹⁴

“Mahşerde yüzü kara olursunda,
Nasıl böyle keyiflenirsin?
Dünyada gönlün şenlenir,
Bu oyun ve eğlence yerinde.”

Fındıkî için ahiret hayatı bir yolculuktur. Bir .kimse nasıl ki uzun bir sefere gittiğinde yanına azığını alması gerekiyorsa ahiret yolculuğu içinde azık hazırlaması gerekiyor. Ahiret azığı müridin dünyayı kalbinden atması ahiret için çalışması ile sağlanır. Fındıkî azık konusunda defalarca uyarılarda bulunur *Dîvan*'ında.

*“Xwezî wî qesda Seydâ kê
Dilê xwe j'vê dinê rakê
Ji bo rê zadî peydakê
Xudadar î çi xemdar î”*⁴¹⁵

⁴¹⁴ Fındıkî, s.21.

⁴¹⁵ Fındıkî, s.49.

“Ne mutlu ona ki, Seydâya bağlanmıştır,
Dünyayı gönlünden atmıştır,
Ahiret için azık peşine düşmüştür,
Senin rabbın var neden üzülürsün ki.”

Ona göre dünya sevgisi, ahireti kaybetmenin ana nedenidir. Hâlbuki dünya geçici bir yurt ve ahireti kaybetmeye değmeyecek bir yerdir. Buna rağmen ona bağlanıp muhabbet besleyen, ahiretini tehlikeye atmış olacaktır.

“*Ne heyf e j ‘des we çû axret bi carek
Ji ber hubba evê dunya a fanî*”⁴¹⁶

“Yazık değil mi? Ahireti elinizden kaçırdığınız,
Sırf fani dünyanın sevgisinden dolayı.”

O, dünyadaki zorluklara, ahirete olan inancı sayesinde göğüs germektedir. Ahiret, ona sabretmesi için güç vermektedir. Çektiği sıkıntıların ahiret ile biteceğini ummaktadır. Kendisine yapılan haksızlıkların ahirette hesapsız kalmayacağını bildiği için zorluklara katlanmaktadır.

“*Kurt ke ‘Elî j ‘vê qissetê
Sebrê bike ser xurbetê
Heyfa te maye l ‘axretê
Eywah ji derdê xurbetê*”⁴¹⁷

“Ey Ali kısa tut bu kıssayı,
Sabret gurbetliğin için,
İntikamın (hesabın) ahirete kalmıştır.
Eyvahlar! Gurbetin derdinden.”

O, ahiret hayatını kalınan bütün yerler arasında en hakiki yer olarak görmektedir. Çünkü insanın dünya hayatı, kabir hayatı ve mahşer günü, eninde sonunda bitecektir. Ancak, ahiret yurdu sonsuz olduğu için asıl önemli olan yer orasıdır. Ve mürid asıl yurduna hazırlanmalıdır.

“*Axret e mala heqîqî dunya mulkek fanî ye
Heyf û yazox e ku em j ‘bona dinê bin bendewar*”⁴¹⁸

⁴¹⁶ Fındıkî, s.141.

⁴¹⁷ Fındıkî, s.129.

⁴¹⁸ Fındıkî, s.219.

“Ahiret gerçek evimizdir, dünya fani bir ev,
Yazık ki değil mi hala dünyadan yana taraf olmamız.”

Ahire, onun için dünyanın uğruna harcadığı yerdir. Mürid dünyasını nefsin emrine vermeyerek aynı zamanda ahiretine hazırlanmış olur. Ona göre mürid nefsiyle mücadele ederek zaten ahiret için azık hazırlamış oluyor. Bu beyitte nefsin düşmanlığını da vurgulayarak dünyanın ona emanet edilmemesini istemektedir.

“*Dunya ku serf bit di axret bê xered j'bona Xuda
Ew ji axret tê hesabê ne ji vê dunya mirar*”⁴¹⁹

“Dünya ki; nefis için harcanmamıştır (sırf Allah için),
O da ahiretlik kabul edilir murdar dünyada için değil.”

Fındıkî'ye göre ahiret gününün mutlak sahibi sadece Yüce Allah'tır (cc). Bir çok insan kendisinin doğru yolda olduğunu söylese de bütün bu söylemlerin hakikati mahşer günü Yüce Allah (cc) tarafından ifşa edilecektir. Yüce Allah (cc), tek hesap görücü ve mutlak hâkimdir onun için. Ahiret bilinmeyenlerin ortaya çıktığı, samimi olanlarla olmayanlara belirlendiği gündür. Kesin hükmün verildiği, kalplerdekinin reddedilmeyeceği gündür ahiret. Ahiret günü yüzü kara olan kimselerin çekeceği sıkıntıya dikkat çekerek onların aşağılanacaklarına işaret etmiştir Fındıkî.

“*Lêbelê herkes dibêjî dunya mi j'bo axret e
Âlimê xeybê dizanî wê ji ber hinlê sitar
Wê demê rast û derewçî wê ji hevdu kifş bibin
Ne b'xezî wî ku di wê rojê bibi bê'tîbar*”⁴²⁰

“Herkes der ki dünyam ahiret içindir (ahiret yolundayım anlamında),
Bunu sadece gaybın sahibi bilir ve O kaldıracaktır perdeleri,
O gün dürüst olanla yalancı olan ortaya çıkacaktır,
O gün itibarsız olanın kimsenin yerinde kimse olmak istemez.”

Fındıkî birçok beyitte olduğu gibi aşağıdaki beyitinde de kendisini uyarmakla, değindiği konunun ne kadar ehemmiyetli olduğuna dikkat çekmek ister. O ahireti bir yolculuğa benzetmiştir. *Dîvan*'dan anlaşıldığına göre o ahiretin

⁴¹⁹ Fındıkî, s.221.

⁴²⁰ Fındıkî, s.221.

başlangıcı olarak kabir hayatını görür. Kabir hayatından sonraki safha mahşerde hesap vermektir. Bu iki hususuda ahiret yolculuğunun bir parçası olarak kabul eder. Bütün aşamalarda müride yardımcı olması için dünya hayatını en güzel şekilde değerlendirmesini tavsiye eder. Ona göre bu yolculukta, ona en çok yardımcı olacak şey, daha önceki beyitlerde değindiğimiz takvadır.

“Ey ‘Elî pêşya te da rêkî heye gelki bitirs
Sed emanet min li te da tu neçî bêkar û bar”⁴²¹

“Ey Ali önünde korkulacak bir yolculuk var,
Sana çokça nasihatim, azıksız ve yüksüz çıkma yola.”

Fındıkî tasavvufî görüşlerini izah ederken genellikle çok yönlü davranmaya çalışmıştır. Her ne kadar ahiret konusunda korkuları olsa da ona göre ahiret aynı zamanda bir kurtuluş ve mükâfat yeridir. O, kişiyi ahirete karşı hem korkutur hem de bu korkudan emin olması için yol gösterir. Ahiret beklenen bir metafora kapı aralar satırlarında. Onun satırlarında ahiret, çektiği sıkıntıların bittiği, adaletin yerini bulduğu bir gündür. Bu düşünce, ona dayanma gücü vermektedir. Ona göre Dünya ahirete hazırlık için harcanmalıdır çünkü ahiret, baştan sona zorluklarla dolu bir yolculuk gibidir.

2.2. SEYYİD ALİ FINDIKÎ'YE GÖRE SEYR U SÜLÛK KAVRAMLARI

2.2.1. Mürid

Mürid sözlükte, irâde edip buyuran veya bir şeyhe bağlanan kişiye verilen isimdir. Terim anlamı ise, tevbe etmeye karar veren talibin marifetullahı ulaşmak için kalbini bütünüyle Allah (cc) ile meşgul olacak şekilde seyr u sülûk yoluna giren kişidir.⁴²²

Yûsuf b. Hüseyin, müridi nefsiyle uğraşan, mâlâyânî şeyleri terk eden, mûradı kendi mûradı gibi olmayan insanlardan ayrılan kimse olarak görür.⁴²³ Et-Tûsî, müridi henüz hal ve makamlara ulaşmamış kimse olarak tarif eder.⁴²⁴

Mürid seyr u sülûkun taliplisi olduktan sonra bir mürşide intisab eder. Onun gözetimi altında yapması gerekenleri yerine getirip marifetullahı ulaşmaya çalışır.

⁴²¹ Fındıkî, s.221.

⁴²² Eraydın, s.114.

⁴²³ et-Tûsî Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, s.211.

⁴²⁴ et-Tûsî Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, s.334.

Mürşidine bağlı olması ve ona itaat etmesi lüzumludur. Mürşidini sık sık değiştirmez. Diğer mürşidler ile kendi mürşidi arasında kıyaslama yapmaz.⁴²⁵ Onun maksadı mürşidinin sünnet yolu üzere kendisini geçirdiği eğitimden disiplinli bir şekilde istifade etmesidir.

Fındıkî müridin şeyhine bütün her şeyiyle teslim olması gerektiğini savunur. Öyle ki müridin şeyhinin elinde ölünün gassalın elinde durduğu gibi durması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre mürid bir ölüdür. Dolayısıyla mürid kendisini dünya hayatının sancılarını, dünyanın geçiciliğini anlamış birisi olarak sükûnet içinde nefsinin hilelerinden sıyrılmış bir şekilde mürşidinin eline bırakmıştır. Mürşidinin seyr u sülûk yolunda kendisinden istediklerine karşı nazlanan kimse, mürşitten fayda görmez. Ona göre böyle müridler dünyalık peşindedirler.

*“Mirîd lazim d’dest şeyx da wisa bit
Çewa meyyit li ber destê xesalî
Ne wek van sofiyê dunyaperest bin
Li şeyxê xwe dikin naz û delalî”⁴²⁶*

“Mürid şeyhinin elinde öyle durmalı ki,
Ölünün gassalın elinde durduğu gibi.
Yoksa dünyaperest sofiler gibi değil,
Şeyhlerine karşı nazlanıp duran.”

Fındıkî’ye göre mürid; dünya hayatına kapılıp içinde kaybolabilir ve bundan dolayı şeyhten istimdat (yardım anlamında) istemelidir. Kendisini seyr u sulûkun nimetlerinden uzak görüp ahireti konusunda endişe içindedir. Onu istimdat etmeye yönelten durum içine düştüğü dünya girdabıdır.

*“Elî j ‘vê ni ‘metê dûr e
Ji îqbala xwe ew kore
Eman ey Şahê Bîşêrê
Tu dergâh î ji bo xêrê
‘Elî ketye binê gêrê
Dixazîtin j ‘te imdadê”⁴²⁷*

“Ali bu nimetlerden (şeyhe mürid olma) uzaktır.

⁴²⁵ Eraydın, s.116.

⁴²⁶ Fındıkî, s. 63.

⁴²⁷ Fındıkî, s. 75.

İstikbalı konusunda kördür.
 Eman ey Bîşêr⁴²⁸ şeyhi.
 Sen hayırlara açılan kapısın.
 Ali bataklığa batmıştır.
 Sana istimdat eylemektedir.”

Mürid seyr u sülûk yolunda ilerlerken samimi olmaz ve kendini kandırarak eğitiminden geri durup yanlış yollara saparsa kesin bir şekilde hedefe varamayacaktır. Mürid üzerine düşen görevleri yerli yerince yerine getirmediği zaman, bilmelidir ki yolun sonuna varamayacaktır.

“*Bi hîle naçitin sêrî*
Kesê taze xwe nespêrî
Yeqîn naçîte ber dêrî
Meded Seydâ meded Seydâ”⁴²⁹

“Hile ile yolun sonu gelmez.
 Kendini güzelce muhafaza etmeyen,
 Kesin bir şekilde cennetin kapısına varmaz.
 Medet Seydâ medet Seydâ.”

2.2.2. Mürşid

Tasavvufta mürşid, seyr u sülûka talip olan müridin bu yolda ilerlerken nasıl davranması gerektiği konusunda ona yardım etmesi için müntesip olduğu kimsedir. Mürşid, müridi terbiye edip onunla sürekli manevi bir iletişim içerisinde. Feyz ve bereket mürşid yoluyla müridin kalbine akar.⁴³⁰

Et-Tûsî’ye göre mürşidi kâmil sırât-ı müstâkîmde götüren, dalaletten hidâyete ulaştıran kimsedir. Dolayısıyla mürşid bir rehber ya da kılavuz hükmündedir. Adulhalık Gucdüvânî’ye göre müridin mürşidini araması kendisine ait onbir prensipten biri olan ‘sefer der-vatanın’ bir anlamıda mürşidini aramak için sefere çıkmaktır.⁴³¹

⁴²⁸ Bu yer Şırnak’ın Silopi ilçesinin bir köyüdür. Şeyh Seydâ Efendi müridleri ile birlikte sık sık civar köylere irşad için gidip gelirdi. Söz konusu yere de bu maksatla sıkça uğramıştır.

⁴²⁹ Fındıkî, s. 89.

⁴³⁰ Özköse, s.227.

⁴³¹ et-Tûsî Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma’ İslam Tasavvufu*, , s.474-475.

Mürşid müridi en iyi tanıyan kimse olduğu için tasavvuf yolunda geçireceği merhaleleri en iyi bilen kimsedir. Mürşid bu vazifesini yerine getirirken kendi nefesine göre değil Allah'ın (cc) istediği şekilde yerine getirmelidir. Mürşid müridini bir annenin çocuğunu terbiye etmesi gibi terbiye etmesi gerekir.⁴³²

Mürşid müridlerini, dinin emir ve yasaklarını göre terbiye edip peygamberin sünneti çerçevesinde marifetullahı ulaştırmaya çalışır. Mürşid yüklendiği bu sorumluluğu Yüce Allah'ın (cc) inayeti ve yardımıyla yüklenir.⁴³³

Fındıkî'nin mürşid ilgili görüşlerini izah etmeden önce konunun daha iyi anlaşılması için 'Şeyh' ve 'Mürşid' kavramları ile 'Mürid' ve 'Fakih (Feqe⁴³⁴)' kavramları arasındaki anlam ilgisini açıklamak çok önemli bir yer tutmaktadır.

Güneydoğudaki ilim merkezlerinde tekke-medrese birliği iç içe geçmiştir. Yani ilim merkezleri hem medrese ve hem de dergâh vazifesi görmekteydi. Bunun en büyük kanıtı olarak ilim merkezlerinde bir kimseye fihri icazet verilmeden önce tasavvufî icazetin verilmemesini gösterebiliriz.⁴³⁵ Bu da bize gösteriyor ki bu bölgedeki ilim merkezlerinde tasavvufî hayatın ön şartı olarak klasik medrese eğitimi öncelik olarak kabul edilmiş. Dolayısıyla çok güçlü bir tasavvufî kişilik ancak şeriati yani bir anlamda fihri özümsemekten geçiyor.

Bölgedeki ilim merkezlerinde görev yapan müderrislere halk dilinde 'Seydâ'⁴³⁶ denmiştir. Seydâ bilen ve din konusunda otorite olan kişi demektir. Halk içinde ve medresede bu kelimeye pek çok kudsi anlam yüklenmiştir. Seydâ, bir ortama geldiği zaman ayağa kalkılır, o konuştuğu müddetçe sözü kesilmez, ona karşı saygı ve hürmette kusur edilmez. Bu durum hem medresede ve hem de bir anlamda tekkede mevcut olup halen devam etmektedir. Tekke-medrese birliğinin ortaya çıkması Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri'ne dayanır. Dolayısıyla bu durumun yaygınlaşp yerleşmesi de onun halifeleri aracılığıyla olmuştur.⁴³⁷

İç içe geçen medrese ve tekke bütünlüğünden yola çıkacak olursak; 'Seydâ' ilim merkezindeki bütün dini ve ilmî işlerin yürütme ve karar mekanizmasıdır.

⁴³² Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.973

⁴³³ Eraydın, s.117.

⁴³⁴ Fakih kelimesinin Kürtçe karşılığı. Yerel dilde daha çok medrese ve camilere ilim öğrenmek için giden talebeler için kullanılmaktadır.

⁴³⁵ Baz İbrahim, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Halifelerinden Şeyh Hâlid-i Cezerî ve Basret Dergâhı, *Tasavvuf –ilmi ve akamedik araştırma- dergisi*, 32 [2013/2], s.165.

⁴³⁶ Halk arasında 'Seydâ' diye çağrılan zat medrese veya tekke müderrisi ise öğrencileri ve halk tarafından 'Şeyh' olarak çağrılır.

⁴³⁷ Baz İbrahim, Güneydoğuda Bir İrfan Merkezi: Serdahl Tekkesi ve Külliyesi, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2011/2 yıl: 2 cilt: II sayı: 2, s.14.

Dolaysıyla o, talebelerin hem dünyevi ve hem de uhrevi hayatlarının inşa edilmesinden sorumludur. ‘Seydâ’ hem müderris ve hemde mürşidtir.⁴³⁸ Seydâ öncelikle öğrencilerinin fihri ilimleri öğrenmesini sağlar ve bununla paralel olarak tasavvufî eğitimini de aksatmaz. Bu bağlamda bakacak olursak medresedeki her öğrenci aynı zamanda hem fakih ve hem de mürid olarak adlandırılabilir. Bu durum istisnalar dışında bölgenin büyük bir kısmında geçerlidir.

Fındıkî’nin Şeyh Seydâ ve İbrahim Hakkı Basreti için yazdığı kasideler bize onun mürşidler hakkında nedenli duyarlı olduğu hakkında fikir vermektedir. Ona göre şeyh, dinin koruyucusu olup İslâm yolunda sağlam bir şekilde ilerlemeyi (rehber) sağlayan kişidir. Mürşid, tıpkı kurumayan bir kaynak su gibi sürekli müridini besleyendir.

“Meded Seydâyê Zengânî”⁴³⁹

Birêj feyda wekî kanî

Li vî qelbê qewî canî

*De belkî bêtê ser cadê”*⁴⁴⁰

“Medet Zenganlı Seydâ.

İyiliklerini akıt kaynak gibi,

Şu günahkâr kalbime.

Belki doğru yola gelir diye.”

Mürşidin şahsiyeti ve ilmî, onu sadece müridleri için önemli kılmaz. Mürşid kimi zaman bulunduğu şehri değiştiren bir kişiliktir. Fındıkî aşağıdaki beyitinde Şeyh Seydâ’nın Cizre için önemine değinmiş ve mürşidi etrafını aydınlatan ve irşad eden bir kandile benzetmiştir.

“Çi rêzan û çî Seydâ ye

Çi nî ‘metkî Xudê daye

Cizîra me b ‘wî ava ye

Terîqet girt û bernadê”⁴⁴¹

“Ne büyük bir rehber ve şeyhtir.

⁴³⁸ Baz İbrahim, Güneydoğuda Bir İrfan Merkezi: Serdahl Tekkesi ve Külliyesi, s.13.

⁴³⁹ Zengân: Şeyh Seydânın babası Şeyh Ömer Zengânî’nin büyüdüğü yerdir. Bundan dolayı Şeyh Seydâ’ya Seydâyê Zengânî demiştir.

⁴⁴⁰ Fındıkî, s. 71.

⁴⁴¹ Fındıkî, s. 71.

Yüce Allah'tan (cc) büyük bir nimettir.

Cizre'miz onun sayesinde mamurdur.

Tarikat yoluna girip bir daha terk etmedi (tarikati).”

Ona göre müşid, dinin emirlerinin koruyucusu ve tatbik edicisidir. Müşidin irşad faaliyeti onun için bir zinet olup müşidi güzelleştirmektedir.

*“Bi qurbana te serdarî
Di emrê dîn da guhdarî
Li te pîroz bî sed carî
Libas û xemla irşadê”*⁴⁴²

“Sana kurban olayım serdar.
Dinin emirlerinin koruyucususun.
Sana yüzlerce kez hayırlı olsun,
Giyindiğin irşad süsü ve elbisesi.”

Fındıkî'ye göre müşid dini yayma konusunda çok cömertken, din düşmanlarına karşı cesur ve geri adım atmayan kişidir.

*“Di irşadê tu camêr î
Li meydanê wekî şêr î”*⁴⁴³

“İrşatta cömertsin,
Meydanda ise aslan gibi.”

Fındıkî, müşidin seyr u sülûk yolunda müride yol göstermesinin gerekçesini, Yüce Allah'tan (cc) destur istemesine bağlamıştır. Bu desturdan dolayı müridin kendini tamamen şeyhine bırakması gerekir. Yüce Allah'tan (cc) aldığı destur müşidin samimiyeti ile birleşmiştir. Yalan ve riyâ bulaşmış olan kimsenin müşid olamayacağı belirtir.

*“J'dil e ya te neku j'qestî
Ji Reb destûr te wê xest î
Ji lew hinde tu serbastî
J'derew kes tu girênadê”*⁴⁴⁴

“Gönüldensin, riyâdan değil.

⁴⁴² Fındıkî, s. 71.

⁴⁴³ Fındıkî, s. 73.

⁴⁴⁴ Fındıkî, s. 73.

Allah'tan(cc) destur istedin,
 Bundan dolayı bunca serbestsin.
 Yalandan hiç kimse bir şey elde etmemiştir.”

Mürşid, sürekli müridlerinin iyiliğini düşünüp onlara yardımcı olmaya çalışır. Mürşidin bu özelliği, insanların ona mürid olması için güzel bir haslet olarak kabul edilir Fındıkî tarafından.

“*Tu xerxwaz î ji bo herkes
 Ji lew herkes te tête des*”⁴⁴⁵

“Herkes için iyilik dilersin
 Bundan dolayı herkes sana talib olur.”

2.2.3. Mürşid ve Mürid İlişkisi

Fındıkî'nin tasavvufî görüşlerinin içerisinde mürşid ve mürid ilişkisinin ne kadar önemli olduğunu anlamak için şeyhi Şeyh Seydâ ve İbrahim Hakkı Basreti ile ilgili, *Divan*'ında yer alan manzumulara bakmak gerekir. *Divan*'da yer alan manzumuların bir kısmı Şeyh Seydâ⁴⁴⁶ için, bir kısmını da İbrahim Hakkı Basreti⁴⁴⁷ için yazılmıştır. Fındıkî'nin *Divan*'ında, çeşitli yerlerde de mürşid ve mürid ilişkisi hakkında mısra ve beyitler bulunmaktadır.

Fındıkî'ye göre mürid seyr u sülûk yolunda mürşidsiz ilerleme kaydetmesi mümkün olmayıp hiç kimse emek sarf etmeden de bu yolda mertebeler aşmayı ümit etmemelidir. Hatta müridin ilmî ne kadar çok olursa olsun, mürid yine de bir mürşide muhtaçtır.

“*Bizan bê Seydâ*⁴⁴⁸ *qet nabî
 Ji ber xwe keskî çenabî
 Bila sed carî xwenda bî
 Xudadar î çi xemdar î*”⁴⁴⁹

“Bil ki Seydâ'sız yol alman mümkün değil.
 Kimse kendiliğinden yol almış değil.
 Velew ki bu kişi büyük bir âlim olsa dahi.

⁴⁴⁵ Fındıkî, s.73.

⁴⁴⁶ Fındıkî, s.71.

⁴⁴⁷ Fındıkî, s.271-277-283.

⁴⁴⁸ Bu kasideyi Fındıkî, şeyhi Şeyh Seydâ için yazmıştır.

⁴⁴⁹ Fındıkî, s. 51.

Senin rabbin var neden üzülürsün ki.”⁴⁵⁰

Fındıkî‘ye göre mürşidsiz ilerlemek isteyen müridler, yarı yolda kalacaklardır. Bundan dolayı Fındıkî bir mürşidi kâmile teslim olmayı ve ondan eğitim almayı öğütlemiştir. Kalbinin hastalıklardan uzak olmasını isteyen kimse ile mârifetullah yolunda kaybolmak istemeyen kimse, mürşidi kâmile teslim olmak zorundadır.

“Di dest Seydâ bibe teslîm

Ji wi taze bigir te’lîm

Ji kes êdî neke texmim

Xudadar î çi xemdar î”⁴⁵¹

“Seydâ’nın eline teslim ol.

Ondan en güzeliyle talim ol.

Böylece korkulardan emin ol.

Senin rabbin var neden üzülürsün ki.”

O, mürşidsiz ilerleyen kimseyi karlı ve rüzgârlı bir kış günü yol alan insana benzetmiştir. Bu kimselerin yolu tamamlayamadan telef olduklarına değinir. Yolunu kaybeden müridi çölde kaybolan bir insana benzetmiştir.

“Gelek bê Seydâ çûn rê da

‘Icac û berf û ba lê da

Ketin j’rê man di çolê da

Xudadar î çi xemdar î”⁴⁵²

“Birçok kişi Seydâ’sız yola çıktı.

Yollarına boran ve fırtınalar çıktı.

Çöle düşüp yoldan çıktılar.

Senin rabbin var neden üzülürsün ki.”

Ona göre çölde kaybolan kişi misali kaybolan müridin, kaybolmaması ve her zaman huzurlu olması için bir mürşidi kâmile teslim olması gerekir.

“Kesê bxwazê ne winda bî

Dilê wi her demê şabî

⁴⁵⁰ Fındıkî bu manzumesinin her beyitinde; çaresizliğini, imanın gücü ile bertaraf etme için kendine iman hakikatini telkin ediyor.

⁴⁵¹ Fındıkî, s. 51.

⁴⁵² Fındıkî, s. 51.

*Bila teslîmê Seydâ bi
Meded Seydâ meded Seydâ*⁴⁵³

“Kim ki kaybolmayı istemez,
Her daim gönlü hoş kalsın ister,
Teslim olmalıdır Seydâ’ya.
Medet Seydâ medet Seydâ.”

Yine bir beyitinde Fındıkî mürşidsiz olarak, Yüce Allah’a (cc) ulaşmak isteyen kimsenin bu çabasının hayal olduğunu şöyle izah etmiştir:

*“Ê ku bêjî ez bi xwe bighim Xudê bê murşidî
Ev xiyala wî mehal e pur mehal e pur mehal*”⁴⁵⁴

“Her kim ki ben mürşidsiz Allah’a (cc) ulaşırım derse.
Bu hayali mümkün değildir, mümkün değildir.”

Fındıkî kişinin tevbe edip dünyaya hayatının geçiciliğine aldanmaması için bir mürşide bağlanma konusunda vakit kaybetmemesi gerektiğini belirtmiştir. Fındıkî’ye göre bir mürşide bağlanan kişinin, tevbe ile amellerini muhafaza edip dünyaya meyleden kalbini bu uğraştan men etmesi gerekir. Mürşid, tevbe konusunda müridi yönlendirendir.

*“Bi lez tu qesda Seydâ ke
Bi tewbê sênceki rake
Di wê da qelbê ava ke
Xudadar î çi xemdar î*”⁴⁵⁵

“Hemencecik Seydâya bağlan.
Tevbe ile kendini korumaya al.
Bu tevbede kalbini parlat (arınma-temizlenme).
Senin rabbin var neden üzülürsün ki.”

Divan’ının başka bir yerinde de Fındıkî; müridin, mürşidsiz seyr u sülûk yolunda ilerleyemeyeceğini ve mürşide intisab edilmesi gerektiğini şu şekilde anlatmıştır:

“Şireta min her ev e ger tu bi min şêwre dikî

⁴⁵³ Fındıkî, s. 89.

⁴⁵⁴ Fındıkî, s. 95.

⁴⁵⁵ Fındıkî, s. 49.

*Şîretek dêwbaviyî ye guh ke, nebe tu kerr û lal
Destê xwe bavêje dawa murşidek kâmil bi lez
Tu bizane hek ev e her çi diye pûç û betal*⁴⁵⁶

“Benim nasihatım şudur ki eğer fikrimi soruyorsan:
Bu anne baba nasihatıdır, sakın sağır ve dilsiz olma.
Bir mürşide kâmilin kapısına at kendini çarçabuk.
Bilesin ki hak budur, gerisi boş ve batıl.”

Fındıkî *Divan*'ında istimdat konusuna da değinmiştir. Daha önce söz ettiğimiz “Zülfıkar-ı Ali fî rakabeti münkiri'l-istimdâd mine'n-nebî evi'l-velî” isimli risalede bu konuyu ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Fındıkî istimdat yapmanın tasavvufta var olduğunu çeşitli âlimlerin kaynaklarından deliller getirerek ispatlamıştır bu risalesinde. *Divan*'ında yer alan bir beytinde, Şeyh Seydâ'dan medet ummaktadır.

Aşağıdaki beyitlerde Fındıkî, Şeyh Seydâ ve Şeyh Abdulkadir Geylani'den medet ummaktadır. Hatta bir beytinde, önce Yüce Allah'a (cc) yalvarıp sonra Şeyh Abdulkadir Geylani'nin hatırı için kendisini affetmesini yalvarmaktadır.

*“Eman ey Şahê Bişêrê
Tu dergâh î ji bo xêrê
'Elî ketye binê gêrê
Dixazîtin j'te imdadê*⁴⁵⁷

“Eman, ey Bişêr şahı.
Sen hayırlara açılan kapısın.
Ali bataklığa batmıştır.
Sana istimdat eylemektedir.”

*“Dikim hêvî û sed zarî
Li dergâhê te ya Barî
Tu xweybeht kî evî jarî
Bi cahê Xewsê Bexdadê*⁴⁵⁸

“Yüzlerce kez yalvarıp Senden ummaktayım.

⁴⁵⁶ Fındıkî, s. 95.

⁴⁵⁷ Fındıkî, s. 75.

⁴⁵⁸ Fındıkî, s. 75.

Senin kapında ey Barî,
Beni kurtuluşa erenlerden eyle,
Bağdat gavvı (Şeyh Abdulkadir Geylani) hürmetine.”

Fındıkî, mürid olmayan kimseleri fakire benzetmiştir. Ona göre mürşid sadece kendi müridlerinin talepte bulunduğu kimse değil diğer müminlerinde istifade ettiği kimsedir. Mürşid, müridleri için şifa kaynağıdır. Diğer müminlerin de barınmaları için bir dergâh gibidir. Mürşid, sadece kendi müridlerine değil bütün herkese faydalı olan kimsedir.

*“J’feqîra ra tu sekkan î
J’mirîda ra tu Lukman î
Kî ye bê cem te dermanî
Ku dermanê wî tu nadê”⁴⁵⁹*

“Fakirler için bir sekansın.
Müridler için bir Lokman’sın.
Sana gelen herkese dermansın.
Kimseyi dermansız bırakmayansın.”

Mürid, seyr u sülûk yolunda ilerlerken zorluklarla karşılaştığında, mürşidine yönelmeli onun göstereceği yolda ilerlemelidir. Mürşid, müridinin hal ve hareketlerinden haberdar olmalı ve ayrıca müridine, zor durumlarda kaldığında, yardım etmelidir. Fındıkî bu durumu şu beyitle izah etmiştir:

*“El-eman sed el-eman ey mürşidê sahibkemat
Hêvidar im tu bikî carek li min purs û sual
Nefs û şeytan wê Li min zêde dikin cewr û cefa
Hatime dergâhê te ser wan didim ez erzûhal”⁴⁶⁰*

“Aman, yüzlerce kez aman ey kemalat sahibi mürşid.
Bir defa olsun halimi hatırımı sormanı beklemekteyim.
Nefsim ve şeytanım bana karşı zulümlerini artırdılar.
Dergâhına geldim onlar hakkında arzuhalde bulunmak için.”

Mürid bir mürşide intisab etmezse, dalaletle sapıp perişan olacağını bilmelidir. Mürşid güvenli bir liman kabul edilir Fındıkî için.

⁴⁵⁹ Fındıkî, s. 73.

⁴⁶⁰ Fındıkî, s. 91.

*“Wertu negrî destê min dê ez li ber pêla kevîm
Nagirîm qeff û qîrarê ta biçîm gêra dalal”⁴⁶¹*

“Eğer elimden tutmazsan dalgalara kapılırim.

Tutmazsam, nasihat ve öğütlerini dalalete kapılırim.”

Fındıkî’ye göre ulaşılabilecek menzile giden en iyi ve güvenli yolu mürşid bilir. Mürid, mürşidinin himmetini istemez ve himmetinden faydalanmazsa gayesine ulaşamaz.

*“Herkesê havalê wî bit himmeta we mürşîdan
Dê biçît ew kes bi konaxa xwe zû pak û delal
Ew kesê negrit havalê j’himmeta xweyhimmetan
Nagihêtin meqsedê ger çî biçît ew çendî sal”⁴⁶²*

“Kim ki mürşidinin himmetini dost edinmiştir,
Varacaktır konağına güzel ve çarçabuk.
Her kim ki şeyhinin himmetini dost edinmezse,
Varamayacaktır gayesine kaç yıl yol olsa bile.”

Mürid takatsız ve mecalsiz kaldığında mürşidinden himmet ve şifa ummalıdır. Bu yönüyle mürşid, müridi sürekli besleyen bir kaynak gibidir.

*“Rezîl bû me di nêv pê û destê xelqê
Mecala min tu yi ey Xewsê Geylan”⁴⁶³*

“Perişan oldum milletin elinde.

Takatim sensin ey Gavsı Geylan.⁴⁶⁴

Tu zanî ku ‘Elî bûye birîndar

Ji te derman dixwazî Xewsê Geylan”⁴⁶⁵

“Biliyorsun ki Ali yaralıdır.

Senden derman istiyor Ey Gavsı Geylan.”

Genel olarak diyebiliriz ki Fındıkî’ye göre ‘Mürşid’ olmadan mürid, seyr u sülûk yolunda ilerleyemez, ilerlemek istese bile yolunu kaybedip dalalete sapar. Mürşid ile mürid arasındaki bağ ölü ile onun yıkayan gassala benzetilmiştir. Mürid

⁴⁶¹ Fındıkî, s. 91.

⁴⁶² Fındıkî, s. 93.

⁴⁶³ Fındıkî, s. 179

⁴⁶⁴ Abdulkadir Geylani

⁴⁶⁵ Fındıkî, s. 183.

bütün her şeyiyle mürşidine teslim olmalıdır. Mürşid ile mürid arasında büyük bir sevgi bağı bulunup; mürşid müridi için, sürekli beslendiği bir kaynaktır. Mürid yardıma ihtiyaç duyduğunda mürşidinden himmet ister. Mürşid seyru sülûk yolunda aydınlatıcı bir rehber vazifesi görmektedir.

2.2.4. Sûfi Eleştirisi

Bişr b. Hâris'e göre sûfi, kalbini sırf Allah (cc) için saf hale getiren kimsedir. Bazı sûfilere göre sûfiler sof denilen yünden elbise giydikleri için bu ismi almışlardır.⁴⁶⁶ Zunnûn Mısri'ye göre ise sûfi, Allah'ı (cc) her şeye tercih eden kimsedir. Sûfi Hakk'ın dostluğuna ulaşmış, insani kirlere temizlenmiş, hakikat menziline ulaşmış, şariat hükümlerini mukayese edebilen kimsedir.⁴⁶⁷

Fındıkî'nin tasavvuf anlayışında klasik görüşler yer aldığı gibi, Fındıkî'nin yaşadığı dönemdeki sosyal, ekonomik, siyasi ve dini değişimlerden dolayı eleştirel görüşlere de yer verilir. Sûfi eleştirisinin çıkış noktası dindeki yozlaşmadır. Fındıkî, sufi eleştirisinde bulunurken mürşid ve mürid ayrımında bulunmayıp her yönüyle ele almıştır meseleyi.

Fındıkî tasavvuf ehli için nicelikten çok niteliğe önem vermiştir. Aşağıdaki beyitinde müridlerin sayısının çokluğunu belirttikten sonra, kemale erenlerin azlığından yakınmıştır. Bunun sebebini aynı kasidenin diğer beyitlerinde açıklamaktadır.

*“Bi êjmarê sed in belkî hezar in
Bi tehqîqê dido nîn in kemalî”⁴⁶⁸*

“Sayılar belki yüzlerce belki de binlerce (müridlerin sayısı),
Hakikatte, kemale ulaşanı yok iki tane (bile).”

Yukarıdaki beyitte müridlerin niteliğinin yetersizliğini belirten Fındıkî bunun sebebini müridlerin müridliğin gereğini yerine getirmemesine bağlamaktadır. Müridler emek sarfetmeden seyru sülûkta ilerlemek istemektedirler. Ona göre müridler mârifetullaha talip olmuşlar ancak bunun için yapılması gereken hususlardan uzak durmaktadırlar. Bu yüzden sayıları fazla bile olsa başarıya ulaşanların sayısı çok az olmaktadır.

⁴⁶⁶ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta'arruf)*, s.53

⁴⁶⁷ et-Tûsî Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, s.25-26.

⁴⁶⁸ Fındıkî, s.63.

*“Çikû nakin mirîdiyyê bi resmî
Bi erzanî divin tiştê bihalî”⁴⁶⁹*

“Çünkü (yapılması) gerektiği gibi yapmazlar müridliği.
Çok ucuza almak isterler pahalı şeyleri.”

O eleştirilerini müridlerle sınırlı tutmamıştır. Gerektiğinde şeyhleri bile tenkitten çekinmemiştir. Bu yönüyle o günün şartlarına göz atacak olursak; tasavvufî hayattaki gerilemeyi ve yozlaşmayı açıkça müşahede edebilmekteyiz. Aşağıdaki beyitte, şeyhlerden olup haram lokma yemeye çalışanların var olduğunu çıkarabilmekteyiz. Ona göre şeyhlerin gerçek vazifesi yol göstermek olması gerekirken, şeyhlerden bazı kimseler dünyalık peşine düşmüşlerdir.

*Belê lazim ji dîn ra bibne rêzan
Nexun malê musulmana b'heyalî⁴⁷⁰*

“Elbette din için yol gösteren olmalı-lar- (şeyhleri kastediyor).

Hile hurda ile müslüman malı yememeli.”

Fındıkî tasavvuf ehlinin çelişkilerine sık sık değinir. Onların yersiz tutumları üzerine düşündürür insanı. Müridlerin tasavvufa uymayan davranışları onların seyr u sülûk yolunda ilerleyemedikleri hakkında bize bilgi vermektedir.

*“Hinek cezb û girîne danê sibhê
Dikin govend û reqsê danê êvar”⁴⁷¹*

“Kimisi sabah vakti cezbeye kapılıp ağlar,
(Kimisi ise) akşama halay başı çeker.”

Fındıkî şeyh ve mollaların birbirleriyle olan ilişkileri üzerine şikâyetle bulunmaktadır. Ona göre samimiyet birlikteliği doğurur. O, tasavvuf ehlinin dostluktan uzaklaştıkları için düşmanlığa başladıklarına değinir. Yukarıdaki beyitlerde değindimiz, müridlerin tasavvuf hayatlarının bozulma sebeplerinden bir tanesi de molla ve şeyhler arasındaki çekişmelerdir.

*“Me d'zanibû j'îşqa dila
Ku yek dibûn şeyx û mela*

⁴⁶⁹ Fındıkî, s.65.

⁴⁷⁰ Fındıkî, s.65.

⁴⁷¹ Fındıkî, s.187.

*Nihû li hev dibin bela
Wek beglera şeyx û mela*⁴⁷²

“Biliyoruz ki gönül aşkıyla,
Bir olurdu şeyhler ve mollalar.
Şu an ise düşman olmuşlar,
Beyler gibi, şeyh ve mollalar.”

Molla ve şeyhler arasındaki çekişmelerin dini hayata olan etkilerini aşağıdaki beytinde açıkça ifade etmektedir. Molla ve şeyhler arasındaki çekişmeler, genel olarak dini hayata olumsuz tesirlerde bulunurken, özel olarak da tasavvufî hayatın gelişimine ve seyrine engel olmaktadır.

*“Eger wiha devam bikit
Tirse mezîn wê jê kevit
Me ra Rebbî Xuda nekit
J’dîn ra dibit derd û bela*⁴⁷³

“Eğer böyle (şeyh ve molla arasındaki düşmanlık) devam ederse,
Büyük bir korku bundan hasıl olur.
Allah (cc) böyle bir şey nasip etmesin,
Yoksa din için dert ve bela olur.”

Şeyhlerin ve mollaların yaptığı ve yapacakları hataların sonuçlarının sebep olacağı ayrılıkları psikolojik bir hakikat olarak ortaya koymuştur. Bilgili kimseler olan şeyhler ve mollalar dini hassasiyete özen göstermediklerinde, diğer insanların da (müridlerde dâhil) bahaneler uydurup dinden ve tasavvuftan uzaklaşacağını belirtmiştir.

*“Hûn in şivanê ummetê
Ku hûn bi xwe xwehr kin xetê
Cahil dê çêkin hêcetê
J’pey we bibin tert û bela*⁴⁷⁴

“Sizler (Şeyler ve mollalar) ümmetin çobanısınız.

⁴⁷² Fındıkî, s.199.

⁴⁷³ Fındıkî, s.199.

⁴⁷⁴ Fındıkî, s.201.

Sizler doğru yolu saptırsanız.
(O zaman) Cahiller bahane uydurur.
Sizden kopup ayrılırlar.”

O, müridlerden şeriat ve tarikat kurallarına uymaları konusunda hassas davranmalarını hatırlatmaktadır. Tasavvuf ehlinin yersiz tartışmalarla oyanlanması, tasavvufun ictimai hayatına gölge düşürmektedir. Fındıkî'nin bu kasidesine bakarak diyebiliriz ki o dönemde çok açık bir şekilde molla ve şeyh tartışmaları yaşanmıştır.

“*Rêza şerî‘ete biçin*
Resma terîqetê biçin
Bendê nekin ferqê nekin
Di mabeyna şeyx û mela”⁴⁷⁵

“Şeriat üzere yol alın.
Tarikat üzere yol alın.
Ayrım ve fark göz etmeyin,
Şeyhler ve mollalar arasında.”

Fındıkî'ye göre müridlik sadece şekle bağlı değildir. Mürid dış görünüşüyle tasavvufî hayatı talep etmişse hal ve hareketlerini ona göre düzenlemelidir. Sarık takıp, sakal bırakmakla müridlik olmaz. Müridlik ciddi ve disiplinli bir süreçtir ona göre.

“*Sofîî ne b ‘şaş û rih e*
L ‘ heddê xwe da tişte b ‘cih e”⁴⁷⁶

“Sofuluk (müridlik kastedilmiş) sarık ve sakalla değil,
(Belli) ciddi bir iştir ciddiyetsiz değil.”

Fındıkî aşağıdaki kasidesinde yaşadığı zamanının hem dini ve hem de tasavvufî hayatını eleştirel bir dille ortaya koymaktadır. Müridlerin ve din ehlinin ahlaki çürümeye maruz kaldığını ifade etmektedir.

“*Dinêrî sofîyê şêst salî rihspî*
Eger şîretkî lêkî ew neyar e”⁴⁷⁷

“Beyaz sakallı altmışındaki sofu ya,

⁴⁷⁵ Fındıkî, s.203.

⁴⁷⁶ Fındıkî, s.205.

⁴⁷⁷ Fındıkî, s.233.

Bir öğüt vermeye kalkışsan düşman oluyor sana.”

Sosyal hayattaki bozulma tasavvufî ve dini hayatıda doğrudan etkilemiştir. Toplum içerisindeki kopma ve uzaklaşma her yerde kendini göstermiştir. Akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin yok olamaya başlamasını şeyh ve mollalar arasındaki çekişmelerden rahatlıkla anlamaktayız. Fındıkî bu duruma üzülmemektedir. *Dîvan*'ında yer yer değindiği bu meseleyi içlenip hayıflanarak aktarmaktadır.

*“Ne muhbet ma ne suhbet ma
Ne gundîfî ne cîranî
Heta nav hin mela w şeyha
Bûye herbek ne rehmanî”*⁴⁷⁸

“Ne muhabbet kaldı ne de sohbet,
Ne köylülük ne de komşuluk.
Hatta bazı şeyh ve mollalarda,
Rahmani olmayan bir savaş başladı.”

Fındıkî'nin tasavvufî anlayışında sufi eleştirisi önemli bir yer kapsamaktadır. Onun *Dîvan*'ını ve tasavvufî anlayışını sıradanlıktan çıkararak vurgu, sufi eleştirisidir. O, tasavvufî anlayışın klasik kavramlarına literatür açısından yaklaşıp da yaşadığı dönemdeki dini hayatın ve tasavvufî hayatın objektif olarak değerlendirilmesi için sufi eleştirisine gerçekçi bir yaklaşımda bulunmuş.

Mürşidlerin ve müridlerin, üzerine düşen görevleri disiplinli bir şekilde yerine getirmeleri gerektiği üzerinde durur. Müridlerin samimi olmayan hal ve hareketlerini eleştirir. Ona göre mürşidlik ve müridlik dış görünüş ile değil, samimi bir şekilde tasavvufî ahlaka özenmekle olur.

2.2.5. Zikir

Sözlükte “bir şeyi anmak, hatırlamak” anlamındaki zikir (zıkr) kelimesi (çoğulu zükûr, ezkâr) dinî literatürde “Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş” anlamında kullanılır.⁴⁷⁹ Allah (cc) Kur'an-ı Kerim'de zikir için şöyle buyurmuştur: “Allah'ı çok zikredinki kurtuluşa eresiniz.”⁴⁸⁰ Başka bir ayette ise şöyle buyurmuştur: “Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin ve

⁴⁷⁸ Fındıkî, s.257.

⁴⁷⁹ Reşat Üngören, “Zikir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, Cilt 44, s.409.

⁴⁸⁰ Cum'a, 62/10

O’nu sabah akşam tesbih edin.”⁴⁸¹ Peygamberimiz bir hadisinde zikir için şu benzetmeyi yapmıştır: “İçinde Allah’ın zikredildiği ev ile zikredilmediği ev, diri ile ölüye benzer.”⁴⁸²

İmam Kuşeyrî zikri Allah’a (cc) giden yolda temel şart olarak kabul eder. Hatta devamlı zikir dışında Allah’a ulaştıracak başka bir yol olmadığını belirtir.⁴⁸³ Vâsıtî zikri, Allah’ı şiddetle sevmek ve korkusunun etkisi altında bulunmak kaydıyla gafletten mürâkabe ışığına çıkmak olarak tarif etmiştir.⁴⁸⁴

Müridin sürekli Yüce Allah’ı (cc) zikretmesi kalbinin teslim olduğunun göstergesidir. Zikir müridi gafletten koruyup⁴⁸⁵ onu Allah’a yaklaştırır. Zikir toplu yapılabileceği gibi tek başına da yapılabilir. Zikir gizli yapılabileceği gibi açıktan da yapılabilir. Bundan dolayı tasavvufî tarikatların zikir konusunda değişik uygulamaları olmuştur.⁴⁸⁶

Fındıkî zikir yapmanın kişinin imanını artıracakını belirtir. Zikir kendisiyle birlikte ihlâsı getirir. Mürid gücünü zikirten alır. Ona göre zikir hayatın her alanında yer alıp, müridin hayatını zikirle geçirmelidir.

*“Qewî be j’kes neke fikr
J’Xuda ra her bike zikrê”*⁴⁸⁷

“Sağlam ol, başkası ne düşünür diye düşünme.
Her daim Allah’ı (cc) zikret.”

Ona göre gerçek zikir dünya sevdasının kalpten atılmasıyla gerçekleşir. Çünkü dünya mülkü kişiyi zikirten alıkoymaktadır. Fındıkî’ye göre; kalpten atılan dünya sevdası ve onun yerine yerleştirilen zikir, mürid için cennete gitmesine bir vesile olur.

*“Dunyayê bavêjin temam
Zikrê bikin daîm mudam
Da hûn biçin Darus-selam
Ew der ku salih dê çinê”*⁴⁸⁸

⁴⁸¹ Ahzâb, 33/41-42.

⁴⁸² Müslim, Müsâfirîn, 211.

⁴⁸³ Kuşeyrî Abdulkerim, *er-Risaletu’l-Kuşeyriyye*, s.367.

⁴⁸⁴ Kuşeyrî Abdulkerim, *er-Risaletu’l-Kuşeyriyye*, s.368.

⁴⁸⁵ Eraydın, s.126.

⁴⁸⁶ Özköse, s.229.

⁴⁸⁷ Fındıkî, s.51.

⁴⁸⁸ Fındıkî, s.79.

“Dünyayı tamamen atın (kalbinizden).
Zikir edin daim,
Ki darus selama gidesiniz.
Orası ki salihlerin yeridir.”

Fındıkî bir kasidesinde Nakşibendîlik tarikatında zikrin nasıl yapıldığına değinmiştir.⁴⁸⁹ O Nakşibendîlik tarikatının zikrinin gizli olduğunu belirtmiştir. Hatta müridin seyr u sülûk yolunda verdiği mücadeleninde gizliliğine vurgu yapmıştır. Mürid, ulu orta yaşadığı her şeyi her yerde açıklamaz, yaşadığı şeyler mürşidi ile kendi arasında kalır.

*“Her çi terîqa Neqşî ye
Wirdê wî zikrê qelbî ye
Herb û şerê wî b‘dizî ye
Ha gotine şeyx û mela”⁴⁹⁰*

“Söz konusu Nakşibendîlik tarikatı ise,
Onun(Nakşibendîliğin) virdi kalbin zikridir.
Onun (Nakşibendîliğin) mücadelesi gizlicedir,
Böyle söylemiştir, şeyhler ve mollalar.”

Aynı kasidenin başka bir beyitinde açıkça herkesin önünde yapılan zikre riya bulaşacağını aktarır. Ona göre herkesin önünde yapılan zikir müridin kusurundan sayılır. Fındıkî zikir ile ilgili fikirlerini aktarırken kendi fikirlerinin doğruluğunun ispatı için şeyh ve mollaların görüşlerine başvurulmasını istemektedir. Bu durum o günkü tasavvufî anlayışın dağınıklığını göstermektedir. Yukarıdaki bir beyitte yaşlı bir kimseye nasihat edildiğinde onun düşmanlığa başladığından söz etmiştir. Dolayısıyla fikrini izah ederken diğer şeyh ve mollalardan referans alarak düşüncesinin doğruluğunu teyit etmek istemektedir.

*“Her kî bikit î‘laniye
Da xelq bizanin ew kî ye
Bêşubhe ew nuksanî ye
Pirsê bikin j‘şeyx û mela”⁴⁹¹*

“Her kim alenen yaparsa (vird ve zikir için),

⁴⁸⁹ Fındıkî, s.199.

⁴⁹⁰ Fındıkî, s.205.

⁴⁹¹ Fındıkî, s.207.

Millet görsün diye,
Şüphesiz bu bir eksiklikdir,
İstersen sor şeyh ve mollalara.”

O, zikirlerin bağırp çağırarak yapılmasına karşı çıkar. Bu çeşit zikirlerin kabul edildiği tarikatlerin varlığını bildirip eleştirmekten geri durmaz. Zikirlerin oyunlara benzetilip aşırılığa kaçacak şekilde abartılmasını Nakşbendiliğe aykırı görür.

“*Govend û reqs û heyhey e*
Ger çi l'terîqa da heye
Nik Neqşiya ew sexte ye
Da hûn nebin pê mubtela”⁴⁹²

“Halay, raks ve heyhey (zikir yaparken çıkarılan bir ses),
Bazı tarikatlerde olsa da,
Nakşbendiliğe göre bu (zikir) sahtedir.
Sakın bu şekil zikre mübtela olmayın.”

Fındıkî, aşırılığa kaçan zikri reddetse de, müridin zikir ile aşka gelip şevklenmesinden dolayı yaptığı raksa, şeyhlerin cevaz verdiğini söylemektedir. Ona göre ruh bedenden üstündür. Ruh harekete geçti mi beden ona uymak zorunda kalır.

“*Lakin ku şewq xalib bitin*
Rûh xalibê qalib bitin
Bêhemdî wî cih rakitin
Fetwa didin şeyx û mela”⁴⁹³

“Lakin şevk üstünse,
Ruh bedene üstün gelirse,
İstemedi onu kaldırır (raks kastediliyor).
(Buna) Fetva verirler şeyh ile mollalar.”

Fındıkî için zikir devamlı olarak müridin yerine getirmesi gereken bir husustur. Zikir ile kalp Yüce Allah'a (cc) bağlanmış olur. Zikir kalbi dünyadan arındırıp Yüce Allah'a (cc) yöneltir. Zikir gizli yapılması gerekip, aşırılığa kaçılmaması gerekir.

⁴⁹² Fındıkî, s.207.

⁴⁹³ Fındıkî, s.207.

2.2.6. Nefs

Sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular” gibi mânalara gelen nefis kelimesi, Kur’an’da “ruh” anlamında kullanıldığı gibi (el-En‘âm 6/93) “zat ve öz varlık” mânasında da kullanılmıştır (Âl-i İmrân 3/28, 30).⁴⁹⁴ Allah (cc) Kur’an-ı Kerim’in bir çok ayetinde nefsin kötülüğüne değinmiştir. Bir ayette Rabbimiz şöyle buyurmuştur: “Kitap ehlinden bir grup, sizi şaşkırtıp saptırmayı arzuladı; fakat onlar ancak kendi nefislerini şaşkırtıp-saptırırlar da şuuruna varmazlar.”⁴⁹⁵ Peygamberimiz nefis ile ilgili şunu söylemiştir: “Senin en şiddetli düşmanın, iki yanının arasında bulunan nefisindir.”⁴⁹⁶

Tasavvufta nefisten kastedilen: kulun nahoş davranışları, istenmeyen özellikleri ve eylemleridir.⁴⁹⁷ Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette Yüce Allah (cc) nefisten söz etmiştir: Nefsin vesveseleri, nefsin her zaman kötülüğü emretmesi ve nefsin terbiye edilmesi gibi...

Cüneydi Bağdâdî nefsi; nefis-i emmâre, nefis-i âkile, nefis-i hâssa, nefis-i şâkire, nefis-i mutmainne şeklinde sınıflandırsa da, başka mutasavvıflar (Gazâlî, Hakîm Tirmizî, Atâullah İskenderî ve İbnü’l –Arabî...) çeşitli sınıflandırmalarda bulunmuşlardır.

Fındıkî’ye göre nefis mücadele edilen bir düşmandır. Mürid nefis ile girdiği mücadelede çabucak pes etmemeli ki kurtuluşa erebilsin. Ayrıca mürid için, tevbe ettikten sonra üzerine düşen görev nefis ile savaşmaktır. Nefis ile savaşmak tevbeyi devam ettirmeyi sağlayıp kişiyi güçlü kılar.

“Ew e tedbîr bikî tewbê

Bi nefse ra bikî herbê

Ji destê te heta hew bê

*De ka tu xwe xilas nakî”*⁴⁹⁸

“Tebdir şudur; tevbe et,

Nefisinle mücadele et,

Elinden geldiğince,

⁴⁹⁴ Süleyman Uludağ, “Nefis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, Cilt 32, s.526.

⁴⁹⁵ Al-i İmran, 3/69.

⁴⁹⁶ Aclûnî, Keşfü’l Hafâ, 1/143.

⁴⁹⁷ Özköse, s.341.

⁴⁹⁸ Fındıkî, s.27.

Belki kurtuluşa erersin bununla.”

O, nefesine uyan kimsenin karşılaştığı tehlikeleri; o kimselerin dizginleri nefsin eline vermeleriyle izah eder. Mürid amellerini rahmani amellere göre yönlendirmelidir. Eğer nefsinin kölesi olursa amelleri boşa gidecek. Eninde sonunda gireceği kabir; nefesine uyduğu için, karanlık bir yere dönüşecektir.

*“Heçî hefsar bidê nefsê
Muheqqeq ev kesê b‘tehsê
Ewê paşî biçê hebsê
Belê hebsa reş û tarî”⁴⁹⁹*

“Kim yuları nefsin eline verirse,
Muhakkak ki onun ayağı kayacaktır.
Sonrasında zindana(kabir kastediliyor) düşecektir,
Tabi ki siyah ve karanlık olan habse.”

O nefse karşı yapılan mücadelenin devamlılığını ister. Mürid bu savaşta ümitsizliğe düşmemeli ve kazanıncaya kadar direncini artırmalıdır. Nesf bu anlamda müridi her an seyr u sülûk yolundan alıkoyabilecek bir düşman gibidir.

*“Nebe teslîm ji nefsî ra
Xwe bişdîne wekî mêra
Bike şerr û qirên pê ra
Şev û rojê heta karî”⁵⁰⁰*

“Sakın nefse teslim olmayasın.
Ona karşı güçlü ol yiğit gibi.
Onunla savaşıp mücadele et,
Gece gündüz (mücadele et) ,ta ki galip gelesin.”

Fındıkî nefsile şeytan arasındaki ilişkiye dikkat çeker. Onların, Fındıkî’yi yolundan alıkoyma konusundaki zorbalıklarını aktarır aşağıdaki beyitinde. O, nefsinin ve şeytanın zulmünü mürşidine şikâyet etmektedir.

*“Nefs û şeytan wê 125idim125 zêde dikin cewr û cefa
Hatime dergâhê te ser wan 125idim ez erzûhal”⁵⁰¹*

⁴⁹⁹ Fındıkî, s.43.

⁵⁰⁰ Fındıkî, s.45.

⁵⁰¹ Fındıkî, s.91.

“Nefs ve şeytan bana karşı zorbalığı ve cefayı artırdılar.
Dergâhına gelmişim, onları şikâyet etmek için.”

O nefesine meyletmeyen kimsenin Allah'ın (cc) rızasına ereceğini bildirir. Aynı zamanda nefesine meyletmeyen kimsenin kendini bileceğini belirtir. Nefse meyletmek müridi kendisinden uzaklaştırıp şeytani yollara sevk eder. Nesf dizginlendikten sonra mürid kendini bilmeye başlar

“*Xuda jê razî bi yê ku xwe naskî
Nebê j 'benda ewê nefsa ku xeddar*”⁵⁰²

“Allah (cc) ondan razı olsun, kendini bilenden,
Ki gaddar olan nefsinin tarafında yer almaz.”

Fındıkî nefisle mücadele edilmesi gerektiğini bildirip, şeytanla olan irtibatını hatırlatır. Nesfle yapılacak mücafele kısa bir zaman için değil bütün ömür boyunca devam etmelidir. Nefse meyletmek müridi aşağılatır ve nefse muhalefet Allah'ın (cc) rızasını kazandırır.

2.2.7. Kalb

Kalb sözlükte “bir şeyin içini dışına çıkarmak, altını üstüne getirmek, ters çevirmek, bir şeyi başka bir şeye dönüştürmek ve değiştirmek” gibi anlamlara gelir. Kalb, dinî ve tasavvufî anlamda bilgi ve düşüncenin kaynağı veya aracıdır. Bir et parçasından ibaret olan kalble bir ilişkisi olmakla birlikte ondan ayrı olan bu anlamdaki kalbe “rabbânî latife” ve “ilâhî cevher” de denir.⁵⁰³ Kur'an-ı Kerim'de rabbimiz kalb ile ilgili buyurdu ki: “Dediler ki: “Kalblerimiz, (senin anlattıklarına karşı) kılıflıdır.” (Hayır, öyle değil!) Bilakis, Allah küfürleri nedeniyle onlara lanet etmiştir. (Bu nedenle) pek az iman ederler.”⁵⁰⁴ Bir hadiste peygamberimiz kalp için şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz ki beden de bir parça vardır; o düzgün olursa bedeninin tamamı düzgün olur, bozuk olursa bedeninin tamamı bozuk olur. Dikkat ediniz ki o kalbtir.”⁵⁰⁵

Kalb manevi olarak, insanın yönetim merkezidir. Mana oraya yerleşir, sırlar oraya akar. Onun güzelliği bütün bedeninin güzelliğine, onun fesadı bütün bedeninin bozulmasına işarettir. Mürşid seyr u süluk yoluna girdiği anda kalbini tevbe ile

⁵⁰² Fındıkî, s.195.

⁵⁰³ Süleyman Uludağ, “Kalb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, Cilt 24, s.229.

⁵⁰⁴ Bakara, 2/88.

⁵⁰⁵ Buhari, İman, 39.

temizlediği gibi, mârifetullaha da kalp ile ulaşır. Bundan dolayı tasavvufî yaşantının hissedilip yaşandığı yerdir kalb.⁵⁰⁶ Muhyiddin-i Arabî'ye göre Allah'ın (cc) tecelli ettiği kalb mükemmil ve âlim bir kalbtir. Tecelli etmeyen kalb ise gafil ve kurbdan uzaklaştırılmış bir kalbtir.⁵⁰⁷ Kâşânî'ye göre kalb, ruh ile nefsi nâtıkanın arasında yer alan nûrânî bir cevherdir. İbn Kudâme göre ise, kalb himmetin yerleştiği yerdir. Himmet ile bir şey kalbe yerleşir. Bundan sıyrılmamanın yolu ise himmeti namaza yöneltmektir. Böylece kalbin durumuda ortaya çıkar. Eğer kalb namaz kılmaya hazır ise îmân güçlüdür. Kalb namaz kılmaya hazır değilse îmân güçsüzdür.⁵⁰⁸

Fındıkî için kalp; şuurun ve gafletin yerleştiği bir mekândır. Müridi gaflete götüren kalpteki pastır (günahlar kastedilmiş). Mürid kalbindeki pası (günahları) silmeden gafletin tuzağından kurtulamaz. Fındıkî kalbin bu paslardan arınmasıyla doğru yola ulaşacağına inanır. Dolayısıyla kalp, doğru yola varmak için; var olan engellerin barındırılmaması gereken kıymetli bir saray gibidir onun için.

*“Elî rabe heta kengê
Tu xafil bî bi vê rengê
Bişo qelbê jî vê jengê
Here rêrast di ce ‘dê da’”⁵⁰⁹*

“Ey Ali uyan, ne zamana kadar,
Bu şekilde gafil kalacaksın?
Kalbini arındır kirden pastan.
Dost doğru yola, yollan.”

Fındıkî kalbin hastalıklarından birisi olarak da kalbin katılaşmasını hatırlatır. Kalp katılığı müridi dünyaya bağlayıp, müridin kalbine uhrevi mana ve işaretlerin girmesine engel olur. Kalbin fazlaca katılaşması, kalbe nasihatinde etki etmemesine neden olur. O, vaazı kalb katılığının geçmesi için gerekli görür.

*“Ji bo dunyayê tu reht î
Di emrê axretê şeht î
Bi qelbê xwe tu wek teht î*

⁵⁰⁶ Heyet, Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.517.

⁵⁰⁷ Heyet, Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.523.

⁵⁰⁸ Heyet, Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.523.

⁵⁰⁹ Fındıkî, s.17.

*Qe nerm nabî di we 'zê da'*⁵¹⁰

“Dünya için pek yoruluyorsun,
Ahiret içinse aksak.
Kalbinden yana kaskatısın,
Hiç mi yumuşamaz (kalbin) vaazla?”

Fındıkî yaşadığı sosyal çevredeki insanların dünyaya olan heveslerini gördüğü için kendi kendisinden, dünyayı kalb ile terk etmeyi istemektedir. Dünyanın zevkleri kalbi meşgul ettiği için müridten, ahiretteki akıbetini düşünmesini istemektedir. Bunun için bir benzetme yaparak (elin dürbün gibi yapılıp uzağın incelenmesi gibi) müridi ahireti hakkında düşünmeye teşvk ediyor

*“Menêre ehlê weqtê xwe
Dinê bavêj ji qelbê xwe
Bike dûrbên di destê xwe
Binêre axret tê da”*⁵¹¹

“Zamane insanına aldanma,
Dünyayı çıkar kalbinden.
Elini dürbün yap,
İçinden ahretine bak (ahiretini izle).”

Yukarıdaki beyitte Fındıkî'nin, müridin, dünyayı kalben terk etmesi gerektiğine değindik. Ancak Fındıkî, müridin dünyadan elini eteğini çekmesine de karşı çıkar. Müridin sadece ahiret için çalışması mümkün değildir. Fındıkî için, mürid dünya malına âşık olmadığı müddetçe, elinde dünyalık bulundurmasında sakınca yoktur. Hatta elinde dünya malı olup buna kalben bağlanmayan kimseyi hayırlarla müjdelemektedir.

*“Dunya çîqa l' destê we bê
Qelbê we lê aşîq nebê
Mizgîniya xeyrê l' we bê
Xem nakitin j' vê heyinê”*⁵¹²

“Dünyada elinizden geldiğince çalışın.

⁵¹⁰ Fındıkî, s.23.

⁵¹¹ Fındıkî, s.23.

⁵¹² Fındıkî, s.81.

Kalbiniz ona âşık olmadıkça,
Hayırlı müjdeler size olsun.

(O zaman) Onun (dünya malı) varlığı ehemmiyetsizdir
(zararsızdır).”

Ona göre kişinin kıymet ve ehemmiyeti, dış görünüşü ile ilgili değildir. Kişiyi sadece amelleriyle değerlendirmemek gerekir. Fındıkî insanın kıymet ve değerini kalp ve lisanında (güzel söz ve yumuşak huyluluk) arar. Kişinin niyetini amelinin önünde görür. Bu durum kalbi ne derece önemli gördüğünü de göstermektedir.

“*Nebêj ez hafız im bêdest û pê me
Cemala herkesî b ‘qelb û lîsan e’*”⁵¹³

“Eli ve kolu olmayan (gariban) bir hafızım deme,
Herkesin güzelliği dili ve kalbi iledir.”

O, kalb temizliğinin ehemmiyetinin farkındadır. Hesap günü ameline güvenmez, kalbinin saflığını ve arınmışlığını ister Yüce Allah’tan (cc). Fındıkî hesap günü hiçbir şeyin insanı kurtaramayacağını bildiği için, kalbinin selim olmasını ummaktadır. Kalbin selameti sarayın (kalbin) eminliğini göstermektedir. Ona göre selim bir kalp, şeytandan ve nefsin vesveselerinden beri olduğu ve aslına sadık olduğu için, kişiyi rabbinin huzurunda zor durumda bırakmayıp rabbinin merhametini uyandırır.

“*Feyda kesî tu nadê
Xeyrî qelbê zelale
‘Elî j ‘Xuda dixwzit
Xilas bê bê sual e’*”⁵¹⁴

“İnsana hiçbir şey fayda vermez (hesap günü),
Ancak selim bir kalb dışında.
Ali Allah’tan (cc) ister,
Hesapsız, kurtuluşa ermeyi.”

Fındıkî için kalp, müridin koruması ve sürekli temizlemesi gereken bir yer gibidir. Kalbin temizliği dünya zevklerinden uzaklaşıp zikir ile onu beslemektir.

⁵¹³ Fındıkî, s.109.

⁵¹⁴ Fındıkî, s.325.

Kişinin güzelliği kalbinin saflığından gelmektedir. O, kişiye kalp katılığı konusunda uyarıp vaaz ile yumuşamasını tavsiye eder. Hesap günü kişiye fayda verecek tek Şey selim bir kalptir.



SONUÇ

Yirminci yüzyılda Cizre'nin yetiştirdiği en önemli alimlerden olan Seyyid Ali Fındıkî Osmanlı Devleti'nin yıkılış dönemi ile cumhuriyetin ilk dönemlerine tanıklık etmiştir. Seyyid Ali Fındıkî, sosyal, dini,ekonomik ve kültürel yönden değişen İslam dünyasının değişim sancısına tanık olmuştur. Seyyid Ali Fındıkî'yi anlamak, bu değişimin Cizre'ye bakan yönü hakkında bizi aydınlatacaktır.

Fındıkî'nin özellikle Silvan'daki Behlül Bey Medresesi'nde uzun yıllar ilim tahsilinde bulunup memleketi olan Fındık'a döndükten sonraki zamanda da, ilim ehli olup bir işçi gibi civar köylere gidip tekrardan dersler alması ve öğrendiği ilimleri paylaşıp yayması düşüncelere gark eder kişiyi. Hem icazetli bir âlim ve hemde ilim aşkıyla coşan bir küçük fakih gibi diğer çiçeklerden de faydalanma isteği; ilim akışının bölgeyi nasıl tesir altına aldığı portresidir.

Fındıkî her ne kadar bir şeyh olmasa da, hiçbir zaman bir kenara çekilip tek başına yaşamayı tercih etmemiştir. Aktif bir biçimde toplum hayatının içinde olup, yanlış telakki ettiği vakalara müdahalede bulunmuştur. Kimi risalelerinde tasavvufa yapılan saldırılara reddiyeler yazmış, kimi zaman da şiirlerle dini ve tasavvufî bir hafıza biçimlendirmeye azmetmiştir. Fıkhi meseleleri hiçbir şekil ihmal etmeyip, fetva verme konusunda geri durmamıştır. Bu uğraş ilham kaynağı olacak kadar takdire şayandır. Tepkisel bir âlim olup irfanını İslâm yolunda harcamıştır.

Fındıkî'nin *Dîvan*'ında kullandığı dilin sadeliği ve işlediği konuların evrenselliği onu canlı kılmıştır. Vefatının üzerinden yıllar geçmesine halen şiirleri okunup, ezberlenip ve ezberlettirilir. İlk okunduğunda sıradanmış hissi veren şiirleri, günü geldiğin çok büyük bir tecrübenin ürünü olduğunu sezmeye başlarsınız. Sıradan olan şeyin onun şiirleri değil bizim hislerimiz olduğunu kabullenirsiniz. Birçok şiiri tasavvufî hallerin ve merhalelerin içsel yansımasıdır. Az sözle çok şey anlatan türdendir şiirleri. Konuları bize Mehmet Akif Ersoy'u dili ise Yunus Emre'yi hatırlatır.

Fındıkî'nin hayatını araştırırken Basret Dergâhı'nın ve Serdahl Tekkesi'nin yanbaşıda bulursunuz kendinizi. Her bir tekke; ne sadece kendisi ve ne de birbirlerinin aynı, ayrı iki ekol gibi Cizre'ye ve bölgeye Dicle nehri gibi hayat vermiştir. Bu merkezler bir vücuttaki atar damarlar gibi ilmin aktığı yatağa dönüşmüşlerdir. Bu merkezler sadece ilim yapılan yerler değil; ahlakın estetik boyutundan sosyal barışın kökleşmesine kadar çok yönlü işlev görmüşlerdir.

Bu merkezlerden yetişen âlimlerin her biri, gittikleri yerlerde bir çınar gibi kök salmışlardır. Fındıkî'nin, şeyhinin isteğiyle gittiği Cınıbr Köyü'nde yirmi yılı aşkın kalıp, orada sulhun temsilcisi ve ilmin ekicisi olması buna en güzel örnektir. Sadece bu durum bile Fındıkî'nin yaşadığı bölgenin can damarlarının; ilim, medrese, tasavvuf ve tedrisat olduğunu bize kanıtlamaktadır.

Fındıkî'nin tasavvufî görüşlerinin merkezinde tevhid vardır. Birçok beyitte Yüce Allah'ın (cc) yardımını istemekte, hatta O'nun yardımı olmadan hiç kimsenin kendisine fayda vermeyeceğini sık sık tekrarlar. Yüce Allah (cc) kavuşulmayı istenendir, günahları affeden tek kişi, rahmetine sığımlı olacak yegâne zattır. Bu bakımdan tasavvufa getirilen eleştirilerden olan şirk tehlikesi ile ilgili görüşün yanlışlığını idrak etmiş oluyoruz. Çünkü Fatıha süresinde yer alan “yalnızca San'a ibadet eder ve yalnızca Sen'den yardım dileriz” ilkesi ile ayetel kürside yer alan “menzellezi yeşfe'u (izni olamadan kimse şefaaf edemez) ” ilkesinden hiçbir şekilde taviz verilmemektedir.

Fındıkî bütün fiilerinde Yüce Allah'ın (cc) rızasını aramakta, O'nun terk etmesinden çekinip dikkatli olmaya çabalamaktadır. Ona göre esas olan Yüce Allah'a (cc) ulaşmaktır. Bunun için amellerin düzeltilmesi ve sürekli tövbe ile bu yolun takip edilmesi gerekir. İnsanları hatalara götüren şey, gerçek bir takva hissinin olmamasıdır. O, zühdü tavsiye ederken, insanların bu kavrama olan uzaklığına hayıflanır.

Dîvan'ında yer alan çözümlerinde dikkatimizi celbedecek tasavvufî ve toplumsal çelişkiler yer almaktadır. Fındıkî zühdü benimsetirken toplumun tüketime yönelmesi, zikri benimsetirken toplumun yalancılığa bürünmesi, ahireti düşündürürken toplumun dünyevileşmesi, marifete çağırırken toplumun cahillığe batması, kabir kapılarını gösterirken toplumun gaflet girdabına saplanması...

Tezimizin en canlı noktalarından birini de Fındıkî'nin sufi eleştirisi oluşturmaktadır. Yukarıda değindiğimiz tasavvuf sosyolojisi çelişkilerinin merkezinde ilim ve kalem ehlinin bozulması yer almaktadır. Tasavvuf ehlinin ve ilim erbabının aralarındaki çekişmeleri negatif bir etki bırakmıştır toplumda. Toplumu besleyecek kaynak çürümeye başlarsa, toplumun tutunması imkânsızlaşır. Tasavvuf ehlinin niteliğinin azalması toplumsal yozlaşmayı da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla pozitif izlenimin halka yerleşip halkı tevhid ve sünnet mecrasına akıtacak

doğru ve etkili dinamizmin başlangıcında, tasavvuf ehlinin takvaya uyup tasavvufi ilkeleri ihlal etmemesi bulunur.

Fındıkî'nin tasavvuf anlayışında şeyh; müridin mârifetullahı ulaşması için rehber konumundadır. Şeyh sadece bilgisi ile rehberlik etmez, ahlakının üstünlüğü ile mürid için yol gösterici bir aydınlıktır. Şeyhin sadece varlığı bile mürid için huzur kaynağıdır. Şeyh aynı zamanda dini ilkelerin koruyucusu olup sadece müridleri için değil bütün müminlerin faydalandığı bir kimsedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde şeyh; sosyal hayatında bir düzenleyicisi olup dini ve karizmatik bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Hayatın akı içinde gerçekleşen faaliyetlerin birçoğu şeyhin etrafında cereyan eder. Onun yaptırdığı tekke yeri geldiğinde kimsesizlerin yurdu, yeri geldiğinde ise fıkhi meselelerin irdelendiği yerlerdir de aynı zamanda.

İlim amel birlikteliği Fındıkî'nin şikâyet ettiği konulardandır. Samimi ve içten bir tasavvuf anlayışı ilim amel birlikteliğini gerektirir. Tevbenin anahtarı içtenliktir, bundan dolayı sadece söz ile dini yaşamak boş bir çabadır. Fındıkî toplumsal çöküşün köklerinden birisi olarak bu çelişkiyi görür. Hatta birçok yerde ilim amel birlikteliği hususunda kendisini dahi yargılamaktadır.

Fındıkî'nin tasavvuf anlayışının en önemli mihenk taşlarından biride tevazu temelinde özeleştiri yapmaktır. Toplumun dini ve tasavvufi yaşantısındaki çöküşü dile getirirken kendine de pay çıkarmaktadır. Zaten *Dîvan*'ının tümünde kendi nefsiyle konuşmaktadır esasında. Kabir hayatının müslümanlar tarafından unutulmasını ifade ederken, kendi gafletinin farkına varır şiirlerinin sonunda. Bu bakımdan her okuyan kimseyi kendisiyle bir yüzleşmeye götürmektedir *Dîvan*'ı.

Seyyid Ali Fındıkî *Dîvan*'ını tasavvufi bir kaygıyla yazmamıştır. Toplumsal bir vazife ve bilinç ile gösterdiği reflekle bu eseri ortaya koymuştur. Bundan dolayı eserini doktriner bir değerlendirmeye eleştirmek mümkün değildir. Eserinde yer alan beyitlerden yola çıkarak tasavvufi kavramlar hakkında sonuçlara ulaşmaya çalışılmıştır.

Sonuçta Seyyid Ali Fındıkî'yi okumak ve anlamak bir şahsiyetin nezdinde toplumu, dini ve yaşadığı bölgenin güçlü yönlerinin farkına varmak, kırılan olan etmenlerin hassasiyetini hissedip çözüm yolları aramak, arayış içinde olmak, manevi hastalıkların iyileştirilmesinin yollarını açmak, bunların yanında, bütün hayatını ilme adayıp topluma duyarsız kalmamaktır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Mehmet, Hamdaniler Döneminde Cizre ve Çevresinde Kültür ve Medeniyete Dair Öğeler, *Uluslar arası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Mardin Artuklu Yayınları, İstanbul 2012.
- Ateş, Süleyman, “İhlas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 21, İstanbul 2000,
- Attâr, Feriduddin, *Tezkiretü'l-Evliya*, Çev. Süleyman Uludağ, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1984.
- Baz, İbrahim, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Irak ve Suriye'ye Göçen Cizreli Âlim ve Sûfiler, *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, İstanbul 2012,
-“Güneydoğuda bir irfan merkezi: Serdahl Tekkesi ve Külliyesi”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2011/2, sayı: 2.
- Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Halifelerinden Şeyh Hâlid-i Cezerî ve Basret Dergâhı, *Tasavvuf – ilmî ve akamedik araştırma- dergisi*, 32 [2013/2].
- Şeyh Muhammed Said Seydâ El-Cezerî ve Hâlidî-Seydâ Kolu, *İlahiyât*, Ankara Nisan 2016.
- Bingöl, Abdulkadir, *Kulîlkên Baxê Botan*, Sosyal Bili Bilgi İletişim Merkezi Basın Yayın, İstanbul 2008.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf klasikleri*, Erkam Matbaacılık, İstanbul 2010.
-, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınevi, İstanbul 2005.
- Ceyhan, Semiih, “Zühd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 44, İstanbul 2013.
- Çağırıcı, Mustafa, “Tevekkül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, İstanbul 2012.
-, “Sabır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 35, İstanbul 2008.
-“Tevazu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 40, İstanbul 2011.
- Çevik, Adnan, Yukarı Dicle Havzasında Yeni Bir Ortaçağ Başkenti: Erzen, *1.Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, Esen Ofset Matbaacılık, İstanbul 2009.

Çiçek, Mehmet. Seydâ Molla Hüseyin Küçük'ün Hayatı ve İlmi Kişiliği, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, Kasım 2009.

El-Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif, *Mu'cemu't-Ta'rîfât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Minşâvî, Dâru'l-Fadîle, Kahire ts.

El-Cürcânî, Ebubekir Abdulkahir b. Abdirrahman b. Muhammed, *Delâilu'l-İ'câz*, (3. bs.) thk. Muhammed Reşid Rızâ, Dâru'l-Marife, Beyrut 2001.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2011.

Ergin Cevat, Hazrolu Seydâ Hacı Abdulfettah Yazıcı, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, Diyarbakır 2006.

....., Son Yüzyılda Silvan'ın Yetiştirdiği Âlimler, *Uluslararası Silvan Sempozyumu*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayını, İstanbul 2012.

Erzen, M. Said, *Dünden Bugüne Erzen Ailesi*, Pak Ajans Yayıncılık, İstanbul 2007.

Et-Tûsî Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu*, çev: H. Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1996.

Fındıkî, Seyyid Ali, *Dîwan*, Nûbihar Yayınları, İstanbul 2010.

....., Külliyyat. (Bu eser Fındıkî'nin yeğeni Molla Said tarafından hazırlanmış olup basıma hazır hale getirildiyse de halen basılmamıştır. Ancak Molla Said bunun hem kendi kütüphanesi bulunması ve hem de bu şekil ilmî çalışmalarda kullanılması için bir miktar özel olarak bastırmıştır.)

Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd Din*, çev: Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 2002.

Gökçe, Cüneyt, Seyyit Ali Fındıkî ve Divânı, *İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu*, Beyan Yayıncılık, İstanbul 2008.

Ğandur, Yusuf, *Ortaçağ Cizre Tarihi*, Beşir Ant Yayınları, Ankara 2008.

Heyet, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006.

Karasakal, Şaban, Seyyid Ali Fındıkî ve Kadı Beydâvî'ye Hâşiyeleri, *Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf (Ta'arruf)*, çev: Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1979.

Kuşeyrî Abdulkerim, *er-Risaletu'l-Kuşeyriyye*, çev: Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1981.

Lafli, Ergün, Eskiçağ'da Cizre Arkeolojisi ve Tarihi, *Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Mardin Artuklu Yayınları, İstanbul 2012.

Özcan, Zeynep, "Cumhuriyet Dönemi Dinî Hayat (1938-1950), *Atatürk Üniversitesi SBE*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Erzurum 2014.

Pilatin, Übeydullah, Osmanlı Medrese Sistemi ve Cizre Medreseleri, *Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Mardin Artuklu Yayınları, İstanbul 2012.

Özdirek, Recep, Cumhuriyet Dönemi Cizre Bölgesi Din Âlimleri, *Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu*, Mardin Artuklu Yayınları, İstanbul 2012.

....., Cumhuriyet Döneminde Şırnak Bölgesinde Yaşayan Âlimlerin Fıkıhla İlgili Eserlerinin Değerlendirmesi, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010 Ankara.

Özköse, Kadir, *Tasavvuf El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

Sabuncu, Serdar, Seyyid Ali Fındıkî'nin Hayatı ve Tasavvufî Kişiliği, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Nisan-2016 Cilt:8 Sayı:1 (15).

Sarıkaya, M.Saffet. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1998, Sayı:3.

Şeşen, Ramazan, Mervaniler'den Eyyûbiler Dönemi'nin Sonuna Kadar Cizre, *Hız Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş. , İstanbul 1999.

Topaloğlu, Bekir, "Tövbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, İstanbul 2012.

Tüzün, Mesut, *Cizre Tarihi (Nuh Tufanı ve Cudi Dağı Cilt 1)*, Nubihar Yayınları, İstanbul 2014.

Uludağ, Süleyman, "Takva", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 39, İstanbul 2010.

....., "Gaflet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 13, İstanbul 1996.

Uludağ, Süleyman, "Nefis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, İstanbul 2006.

....., "Kalb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, İstanbul 2001.

Üngören, Reşat, “Zikir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 44, İstanbul 2013.

Yaşın, Abdullah, *Tarih Kültür ve Cizre*, Kuloğlu Matbaacılık, Ankara 2007.

Yüce Abdülhakim, Cizre’li Şeyh Seydâ ve Tasavvufî Görüşleri, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Ankara 2010.



EKLER

EK-1: Seyyid Ali Fındıkî'nin portresi

EK-2: Seyyid Ali Fındıkî'nin yeğeni Molla Said Erzen'nin Erzen Ailesi'ni konu edindiği kitabının kapak resmi.

EK-3: Seyyid Ali Fındıkî'nin oğlu Seyyid Abdurrahman'ın, babasının *Dîvan*'ını kaleme aldığı el yazması kitabının kapak resmi.

EK-4: Seyyid Ali Fındıkî'nin oğlu Seyyid Abdurrahman'ın, babasının *Dîvan*'ını kaleme aldığı el yazması kitabının ilk sayfası.

EK-5: Seyyid Ali Fındıkî'nin oğlu Seyyid Abdurrahman'ın, babasının *Dîvan*'ını kaleme aldığı el yazması kitabının son kasidesi.

EK-6: Fındık'a yerleşen Erzen Ailesi'ne ait aile tablosu.

EK-7: Seyyid Ali Fındıkî ile şeyhi Şeyh Seydâ

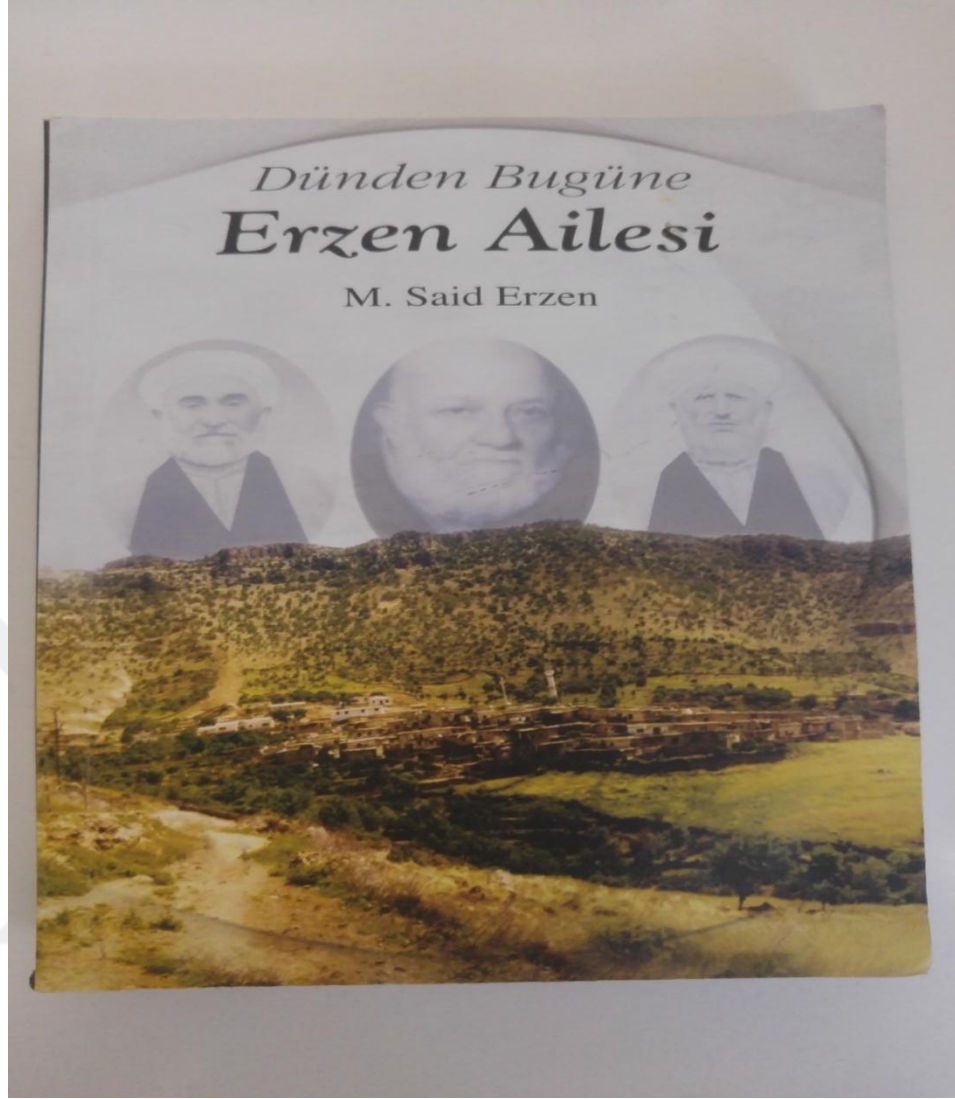
EK-8: Seyyid Ali Fındıkî'nin, Şeyh Ahmed el- Cezer-î'nin *Dîvan*'nını kaleme aldığı kitabın ilk sayfası.

Ek-9: Seyyid Ali Fındıkî'nin Şeys Seydâ'nın ve ailesinin türbesinin bulunduğu kabristandaki türbesinin mezar taşlarından ilki.

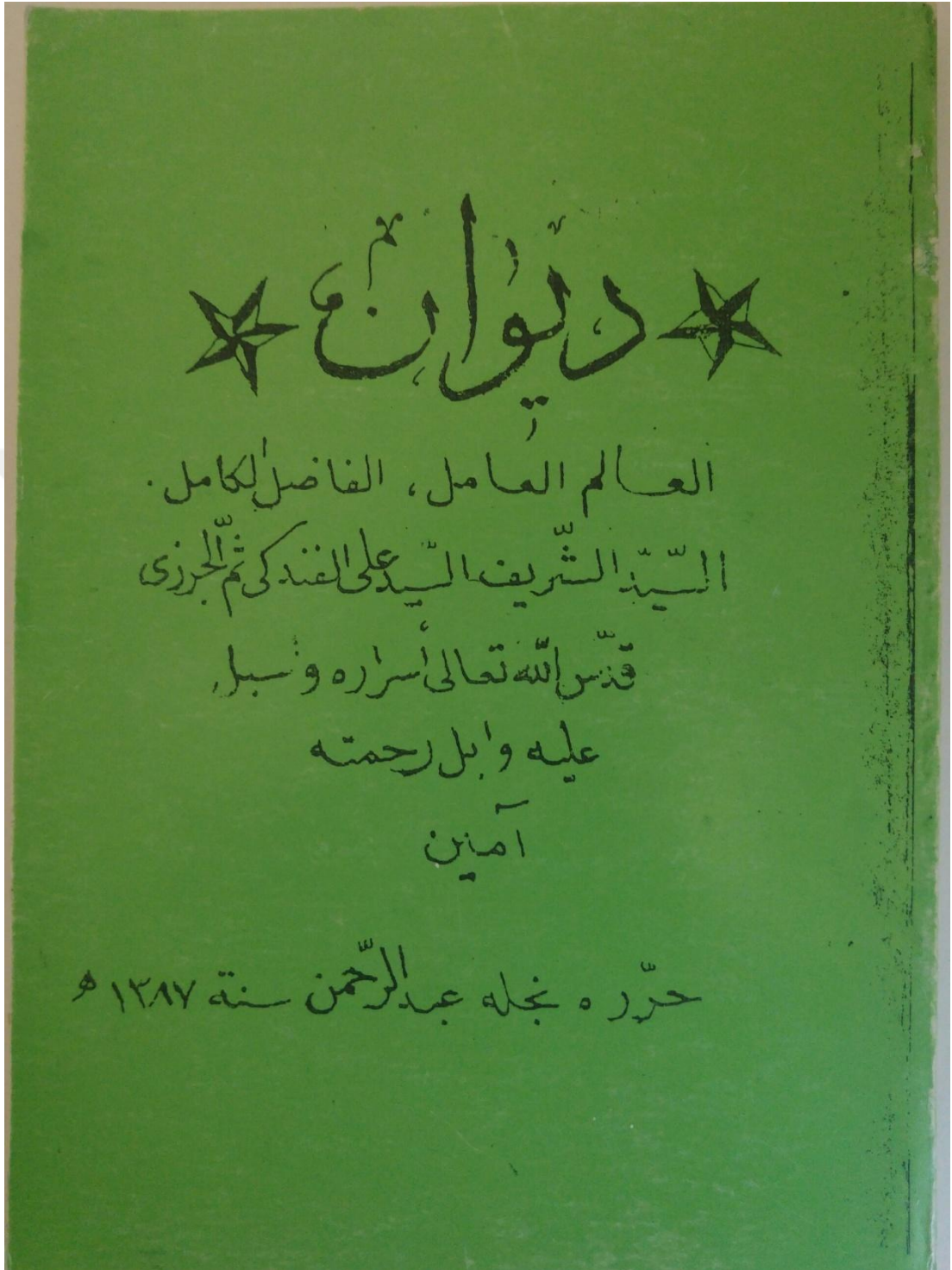
EK-10: Seyyid Ali Fındıkî'nin Şeys Seydâ'nın ve ailesinin türbesinin bulunduğu kabristandaki türbesinin mezar taşlarından ikincisi.



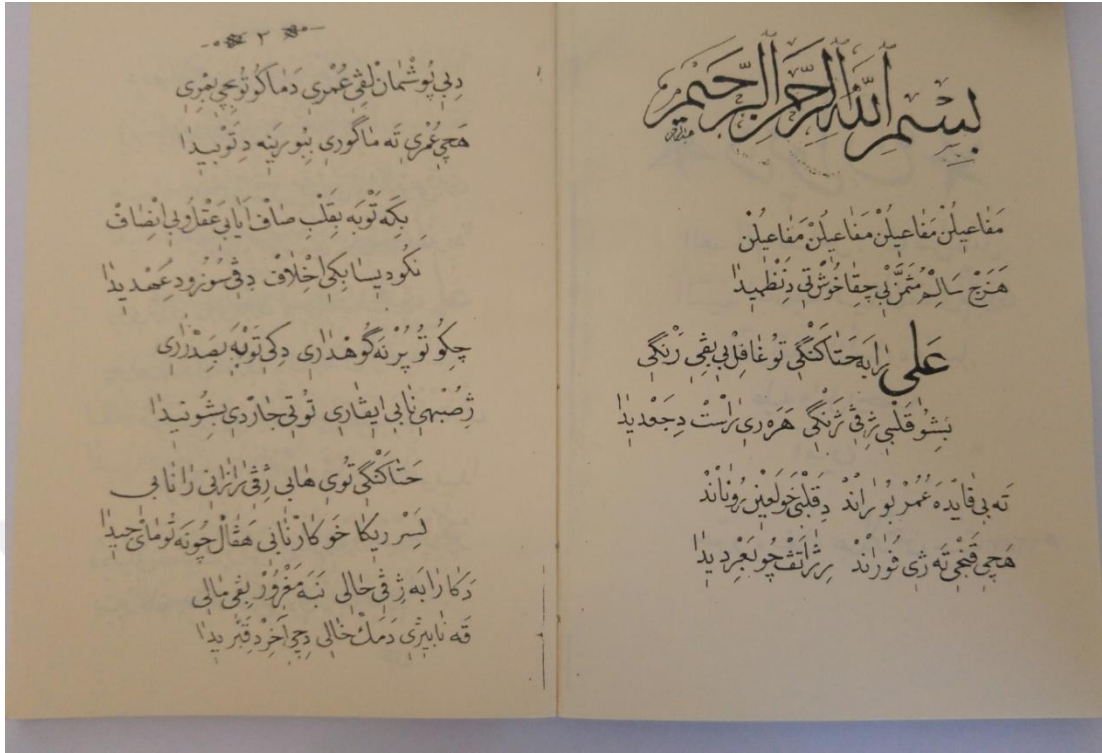
EK-1: Seyyid Ali Fındıkî'nin portresi



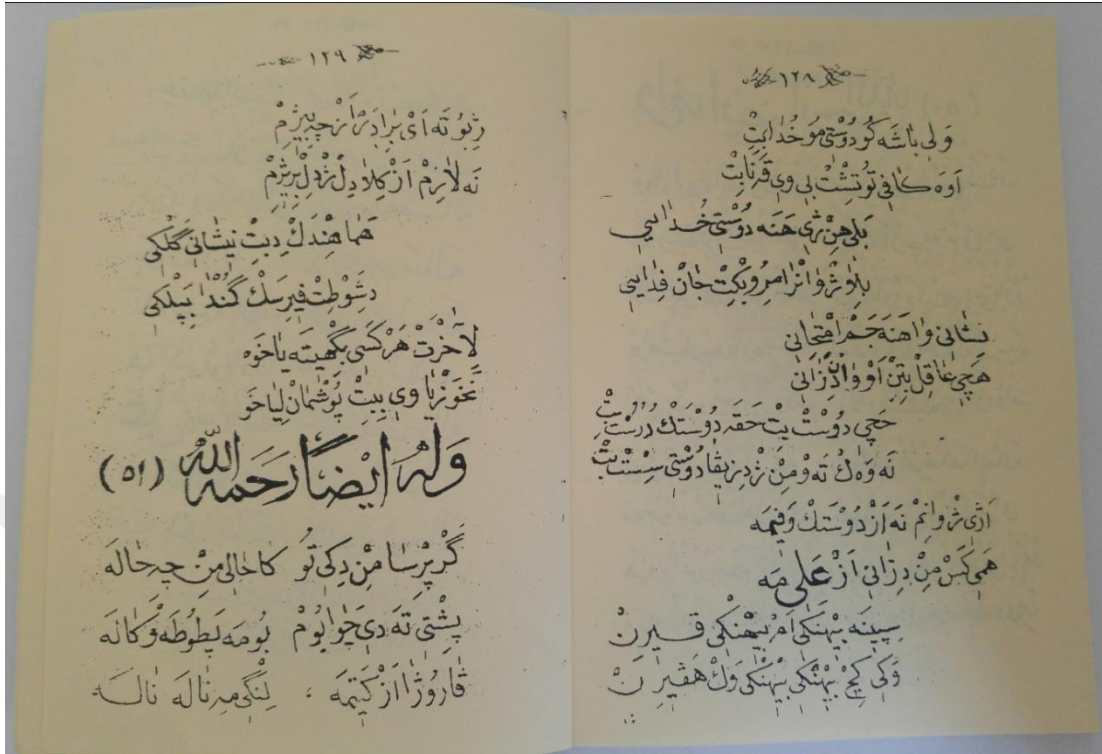
EK-2: Seyyid Ali Fındıkî'nin yeğeni Molla Said Erzen'nin Erzen Ailesi'ni konu edindiği kitabının kapak resmi. Solda: Seyyid Ali Fındıkî. Ortada: Seyyid İbrahim oğlu İsmail Hatip Erzen (Müftü). Sağda Fındıklı âlim Şeyh Hasan'ın en büyük oğlu Seyyid Ahmet Erzen. Portrelerin altında Seyyid Ali Fındıkî'nin doğduğu yer olan Fındık Nahiyesi'nin fotoğrafı



EK-3: Seyyid Ali Fındıkî'nin oğlu Seyyid Abdurrahman'ın, babasının *Dîvan*'ını kaleme aldığı el yazması kitabının kapak resmi. (Seyyid Ali Fındıkî'nin yeğeni Molla Said Erzen'den edinilmiştir.)



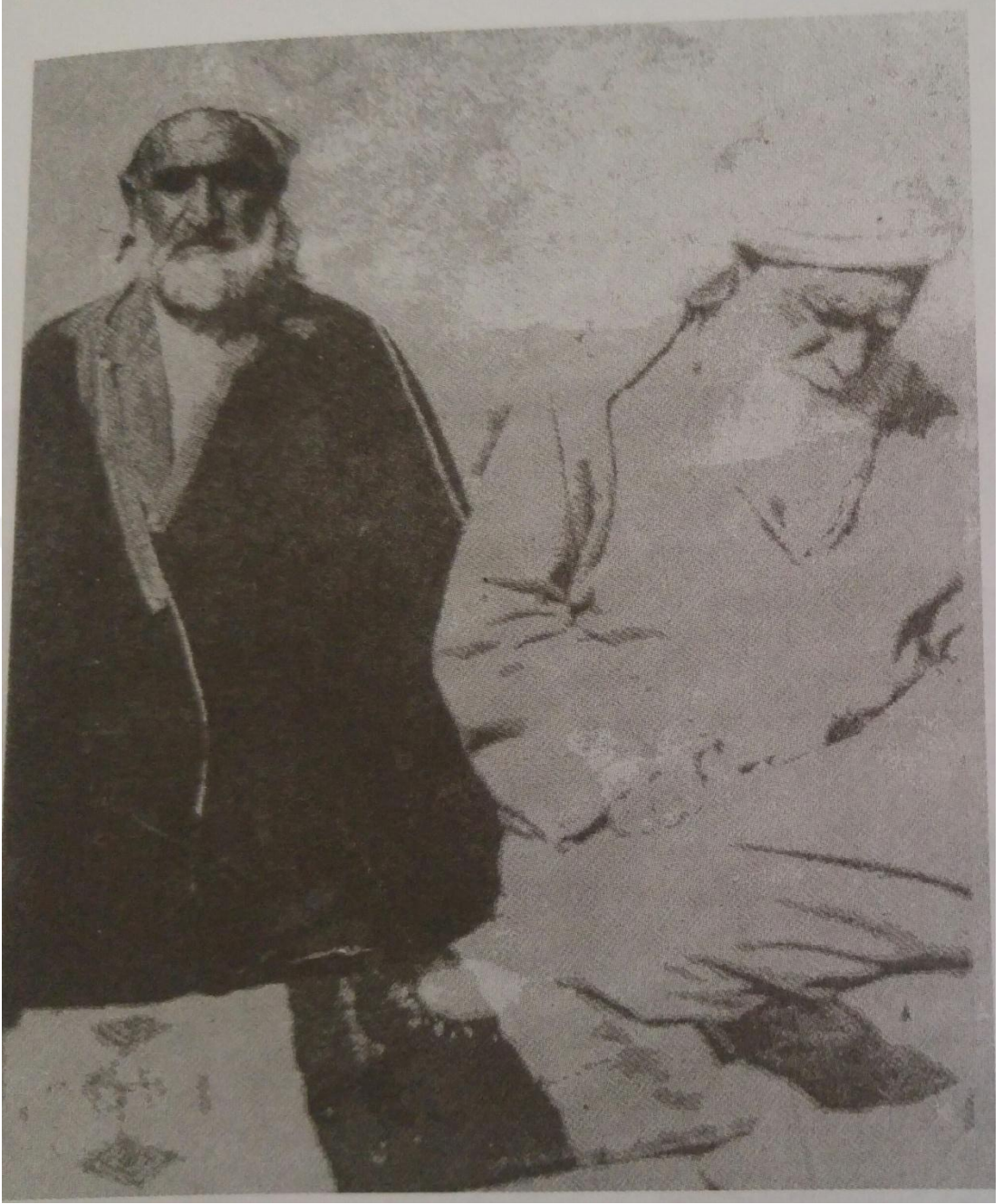
EK-4: Seyyid Ali Fındıkî'nin oğlu Seyyid Abdurrahman'ın, babasının *Divan*'ını kaleme aldığı el yazması kitabının ilk sayfası.



EK-5: Seyyid Ali Fındıkî'nin oğlu Seyyid Abdurrahman'ın, babasının *Dîvan*'ını kaleme aldığı el yazması kitabının son kasidesi.

بسم الله الرحمن الرحيم
 ان من جاء لفندق من اسم اولاد السيد الميرزا جديك وولد الشيخ الميرزا والي سيد الله =
 وولدها ابنا للاحسن الخطيب واخواجه الملاح محمد فاما السيد خلف جده السيد ابراهيم والام الشيخ حسن فاما سيد
 ابراهيم خلف ولده سيد سليمان وعمالي السيد محمد فاما ولده خلفني واليه اخوة لي السيد عبد المجيد والسيد نور الدين
 والسيد امين والسيد هاشم فاما انا خلت عبد الرحمن ومحمد بابا واما السيد عبد المجيد خلف ابنا له اسمه سعيد وولده
 توفيق السيد عبد المجيد واما السيد امين فله ثلاثة ابنا صفار واما السيد نور الدين فله ابني واما السيد هاشم فله ابنا له
 واما الميرزا حسن خلف الملاح محمد والسيد العزيز والسيد محمد والسيد طاهر والسيد محمد والسيد رمضان فاما الملاح محمد
 خلف خمسة بنين كلهم بالفون من اهلون واما السيد عبد العزيز خلف ايضا خمسة بنين ولكن توفيق هو واما السيد
 خلف اربعة بنين واما السيد محمد خلف ثلاثة بنين واما السيد رمضان فله خمسة بنين هذا النسل
 السيد محمد بن للاحسن الخطيب وغالبه اولاد الرجا اهل علم واولاد ايضا ابنا صفار كثيرين والله الحمد، ومثل هؤلاء
 الرجا النساء بلاهني اكثر واما السيد عبد الله بن للاحسن الخطيب خلف ابنا واهل السيد محمد والسيد محمد خلف
 ثلاثة بنين وكل منهم خلف اكثر من ثلاثة ولكن السيد عبد الله وعقبه جاهلون وتوفيق السيد عبد الله والسيد محمد
 والباقيون احياء وايضا هذه الطرف من النساء كثيرة فعدنا معا سادات فعدنا من الرجا البدار والصفار الموصوفين الان
 يزيد على ثمانين نفسا والله الحمد

EK-6: Fındık'a yerleşen Erzen Ailesi'ne ait aile tablosu. ("Dünden Bugüne Erzen Ailesi" kitabından alınmıştır)



EK-7: Seyyid Ali Fındıkî ile şeyhi Şeyh Seydâ (“Dünden Bugüne Erzen Ailesi” kitabından alınmıştır)



EK-8: Seyyid Ali Fındıkî'nin, Şeyh Ahmed el- Cezer-î'nin *Dîvan*'nını kaleme aldığı kitabın ilk sayfası (Seyyid Ali Fındıkî'nin yeğeni Molla Said Erzen'den edinilmiştir.)



EK-9: Seyyid Ali Fındıkî'nin Şeys Seydâ'nın ve ailesinin türbesinin bulunduğu kabristandaki türbesinin mezar taşlarından ilki. (Meşhur âlimin mezarı, Seyyid Ali Erzen el-Fındıkî "Cizre'den". h.1309/1387)



EK-10: Seyyid Ali Fındıkî'nin Şeyh Seydâ'nın ve ailesinin türbesinin bulunduğu kabristandaki türbesinin mezar taşlarından ikincisi. Üzerindeki yazılarda Seyyid Ali Fındıkî'ye ait şu beyit yer almaktadır: “Di dunyayê heçî rabê. Feqîr u şeyx û axa bê. Ji ber mirnê xilas nabê. Di şerq û hem di xerbê da”. Tercümesi: “Her kim ki, dünyaya gelmiştir. İster ağa olsun ister şeyh. Ölümünden kurtuluşu yoktur. İster doğudan olsun ister batıdan.”

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Veli YAKIŞAN

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Tarihi: Cizre- 10/04/1983

Tel: 05053560010

E-posta: veliyakisan@gmail.com

Yazışma adresi: Alibey Mah. Siyahtepe Sok. No:28 Cizre/Şırnak

EĞİTİM

| Derece | Kurum | Mezuniyet Tarihi |
|------------|---------------------------|------------------|
| Lise | Siirt İmam Hatip Lisesi | 2001 |
| Üniversite | Ankara İlahiyat Fakültesi | 2006 |
| | | |

İŞ DENEYİMLERİ

| Yıl | Kurum | Görev |
|------|---------------------------|----------|
| 2007 | Cizre İlçe Milli Eğ. Müd. | Öğretmen |
| | | |
| | | |

YABANCIDİL: İngilizce